

ՄԵԶ ՀԱՐԿԱՎՈՐ Ե ՈՒՆԵՆԱԼ
ՈՒԺԵՂ
ՌԱԶՄԱ-ԾՈՎԱՅԻՆ
ՆԱՎԱՏՈՐՄ

3 1 JAN 2018

ՄԵԶ ՀԱՐԿԱՎՈՐ Ե ՈՒՆԵՆԱԼ
ՈՒԺԵՂ ՌԱԶՄԱ-ԾՈՎԱՅԻՆ
ՆԱՎԱՏՈՐՄ

ՀՈԴՎԱԾՆԵՐ ՅԵՎ ՓԱՍՏԱԹՂԹԵՐ

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԳԶՈՒԹՅՈՒՆ
ՅԵՐԵՎԱՆ 1939

«Մեզ հարկավոր է ունենալ ուժեղ Ռազմա-Ծովային Նավատորմ»
 զերբեք հողվածները և լիաստաթղթերի մի ժողովածու չէ, վորոնք
 լուսաբանում են հին նավատորմի նավաստիների հեղափոխական հե-
 րոսությունը, կարմիր Նավատորմի մարտական ուղին քաղաքացիա-
 վան պատերազմի ընթացքում, մարտական և քաղաքական պատրաս-
 տությունը ներկայումս և ԽՍՀՄ Ռազմա-Ծովային Նավատորմի նոր
 ժողովրդավար ստեղծումը:

Գիրքը նախատեսված է մասսայական ընթերցողի համար:

Нам нужно иметь
 сильный военно-морской
 флот
 Гиз Арм, ССР, Ереван, 1939 г.

u-28534gr

Թարգմանիչ՝ Գ. Աթայան
 Պատ խմբագիր՝ Վարչ. Գրիգորյան
 Տեխ. խմբագիր՝ Ի. Վարդանյան
 Սրբագրիչ՝ Ս. Արզախանյան
 Կենտրոն սրբագրիչ՝ Ս. Շահադյան

ԽՍՀՄ ՌԱԶՄԱ-ԾՈՎԱՅԻՆ ԳՈՐԾԵՐԻ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԿՈՄԻՍԱՐԻԱՏ ԿԱԶՄԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

ԽՍՀՄ Կենտրոնական Գործադիր Կոմիտեյի յեվ Ժողովրդա-
 կան Կոմիսարների Խորհրդի վարուցումը

ԽՍՀՄ Կենտրոնական Գործադիր Կոմիտեն և Ժողո-
 վրդական Կոմիտեաների Խորհուրդը վ ո Ր ո չ ու մ ե ն .

1. Կազմել Ռազմա-Ծովային Գործերի Համամիութե-
 նական Ժողովրդական Կոմիտարիատ:

2. Ռազմա-Ծովային Գործերի Ժողովրդական Կոմի-
 տարիատի տնորինությունը հանձնել ԲԳԿԻ Ռազմա-Ծովային
 ուժերը, բաժանելով նրանց ԽՍՀՄ Պաշտպանության Ժո-
 ղովրդական Կոմիտարիատի կազմից:

3. ԽՍՀՄ Ռազմա-Ծովային Գործերի Ժողովրդական
 Կոմիտարին՝ ներկայացնել ի հաստատումն ԽՍՀՄ ԺԿԽ-ին
 հինգ որվա ընթացքում ԽՍՀՄ Ռազմա-Ծովային Գործերի
 Ժողովրդական Կոմիտարիատի կանոնադրության նախագի-
 ծը և կատարելաձևը:

ԽՍՀՄ Կենտրոնական Գործադիր Կոմիտեյի
 նախագահ՝ Մ. ԿԱԼԻՆԻՆ

ԽՍՀՄ Ժողովրդական Կոմիտարների Խոր-
 հրդի նախագահ՝ Վ. ՄՈՒՆՏՈՎ

ԽՍՀՄ Կենտրոնական Գործադիր Կոմիտեյի
 քարտուղար՝ Ա. ԳՈՐԿԻՆ

Ծանոթ. Կրեմլ, 30 դեկտեմբերի, 1937 թ.

ԽՍՀ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ԺՈՂԿՈՍԽՈՐՀՈՒՄ ՅԵՎ ՀԱՍԿ(Բ)Կ
ԿԵՆՏԿՈՍՈՒՄ

„ԽՍՀ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ՌԱՂՄԱ-ԾՈՎԱԿԻՆ ՆԱՎԱՏՈՐՄԻ
ՈՐՎԱ“ ՎԱՍԻՐԵ

ԽՍՀ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ԺՈՂԿՈՍԽՈՐՀՈՒՄ ԵՎ ՀԱՍԿ(Բ)Կ ԿԵՆՏԿՈՍՈՒՄ
Վ Ո Ր Ո Շ Ո Ւ Մ Ե Ն .

ԽՍՀ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ԲԱՆՎՈՐԱ-ԳՅՐԱՂԱԳԻՐԱԿԱՆ ՌԱՂՄԱ-
ԾՈՎԱԿԻՆ ՆԱՎԱՏՈՐՄԻ շինարարութեան և նրան առաջա-
դրված խնդիրները հարցերի շուրջը աշխատավորները լայն
մասսաներին մոբիլիզացիայի յենթարկելու նպատակով,
սահմանել «ԽՍՀ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ՌԱՂՄԱ-ԾՈՎԱԿԻՆ ՆԱՎԱՏՈՐՄԻ
ՈՐ» , վերն անց կացնել ամեն սարը հուլիսի 24-ին :

ԸՆԿԵՐ ՄՈԼՈՏՈՎԻ ԳԵՐԱԳՈՒՅՆ ԽՈՐՀՐԴԻ 1-ԻՆ ՍԵՍ-
ՍԻԱՅՈՒՄ 1938 Թ. ՀՈՒՆՎԱՐԻ 15-ԻՆ ՍՐՏԱՍԱՆԱԾ
ՃԱՌԻՑ

... Այնուհետև, ևս մի նոր ժողովրդատի ստեղծման,
Ռաղմա-Ծովային Նավատորմի ժողովրդական Կոմիտարիա-
տի ստեղծման մասին: Այլ կարելի չընդունել, վոր այդ և՛
չառ կարևոր, և՛ չառ հատուկացած հարց է: Մեզ մոտ հի-
մա չորս ռաղմա-ծովային նավատորմեր կան՝ Բալթյան,
Սևծովյան, Հյուսիսային և Խաղաղովկիանոսյան: Թվում
է, քիչ չէ մեկ յերկրի համար, ևս առավել, վոր մեր ծո-
վային նավատորմերն անմիջական անհրաժեշտ ունեն
նաև միջանի ովկիանոսների հետ: Բայց ծովային նավատոր-
մի շինարարութեանն իսկապես ձեռնարկել մենք կարողա-
ցանք միմիայն վերջին տարիների ընթացքում: Յե՛վ Բալ-
թյան, և՛ Սևծովյան, և՛ Հյուսիսային, և՛ Խաղաղովկիա-
նոսյան նավատորմերն արդեն սկսել են աճել այնպես,
ինչպես հարկն է Խորհրդային մեծ պետութեան համար:
Գրանք ուժեղ կերպով լրացվում են նոր միավորներով,
առաջժ մանր միավորներով, և ահա մենք կվերջացնենք
վորոշ նոր զործարանների կառուցումը, — վորոշ մենք
կաշխատենք արագ կառուցել, — և կսկսենք մեր նավա-
տորմերը լրացնել ավելի արագ և բացի այդ ծովային հզոր
միավորներով: (Բուռն ծափահարություններ):

Մենք պետք է հաշվի առնենք այն հանգամանքը, վոր
մեր յերկրը մեծ է, վոր նա հսկայական տարածութեամբ
վողովում է ծովերով, և այդ մեզ միշտ հիշեցնում է այն
բանի մասին, վոր նավատորմը մեզ մոտ պետք է ամուր,

ուժեղ լինի: (Բուռն ծափահարություններ): Այդ մասին
եւ մեզ հիշեցնում են նաև կապիտալիստական պետու-
թյուններն այն բանով, վոր նրանք վերջին տարիների ըն-
թացքում հսկայական ազդամ-ծովային շինարարություն
են ծավալել: Մենք մտադրություն չունենք անտարբեր
մնալ այդ փաստի վերաբերմամբ, ևս առավել, վոր իմ-
պերիալիստական պետությունները վոչ մի կերպ չեն կա-
րողանում համաձայնության դալ ազդամ-ծովային շինա-
րարության մրցման թեկուզ վորոչ սահմանափակումների
վերաբերյալ: Որինակ, այնպիսի ազդեցությւ պետություն,
ինչպիսին է ձապոնիան, մինչև հիմա հրաժարվում է
վորեւ մասնակցություն ունենալուց ծովային սպառազին-
ությունների սահմանափակման դարձում: Մինչև հիմա,
չնայած ամեն տեսակի միջադրային կոնֆերենցիաների,
հիշեցնենք թեկուզ Լոնդոնի 1936 թվի կոնֆերենցիան՝
ծովային սպառազինությունների սահմանափակման հար-
ցերի վերաբերյալ, — մեր հեռավորարեւելյան հարեւանի՝
ձապոնիայի, ծովային սպառազինությունների համար վոչ
մի սահմանափակում չկա: Մի՞թե մենք չպետք է հաշվի
առնենք այդ փաստը: Պարզ է, դուք կասեք, վոր այդ
հանդամանքը մենք պետք է, ինչպես հարկն է, հաշվի
առնենք մեր աշխատանքի ընթացքում: (Ծափահարու-
թյուններ):

Ահա մի այլ փաստ: Չնայած Լոնդոնի 1936 թվի կոն-
ֆերենցիային ֆորմալ կերպով մասնակցելուն, ֆալստական
Իտալիան նույնպես, ամեն տեսակի վոչ լուրջ մոտիվնե-
րով, հրաժարվել է վորեւ համաձայնություն ստորագրել
մյուս յերկրների հետ ծովային սպառազինությունների
սահմանափակման մասին: Չե՞ վոր Իտալիան հիմա հա-
վակնություն ունի անկոնտրոլ կերպով տիրակալելու վողջ
Միջերկրական ծովում, վորպիսի հանդամանքը չի կարող
չոչափել Խորհրդային Միության խոշորագույն շահերը:
Մի՞թե մենք չպետք է հաշվի առնենք նաև այս փաստը
մեր վորոշումների մեջ: (Ծափահարություններ):

Ասում են, թե ֆալստական Գերմանիան ծովային

համաձայնություն է ստորագրել, սակայն մենք դեռ
պետք է տեսնենք, թե ի՞նչ արժեք ունի այդ ստորագրու-
թյունը: (Ծիծաղ, ծափահարություններ):

Համենայն դեպս, ամեն ինչ խոսում է այն բանի մա-
սին, վոր մենք պետք է ունենանք ուժեղ Ռազմա-Ծովային
Նավատորմ: (Ծափահարություններ):

Մենք կարծում ենք այսպես. զլխավորն այն է, վոր
ամուր է հզոր լինի մեր պետական նավը, իսկ նա, ինչ-
պես մենք դիտենք, ամուր է և ել ավելի ամրանում է:
(Բուռն ծափահարություններ): Մեր խորհրդային իրավա-
կարգը հզոր է և ցանկանում է ել ավելի հզոր լինել,
ցանկանում է անառիկ լինել թշնամիների համար: (Բուռն,
յերկարատև ծափահարություններ): Դրանից մենք հետե-
վություն ենք անում, վոր մեզ հարկավոր է ուժեղ Կար-
միր Բանակ և մեզ հարկավոր է ուժեղ Ռազմա-Ծովային
Նավատորմ: (Յերկարատև ծափահարություններ): Հզոր
Խորհրդային տերությունը պետք է ունենա իր շահերին
համապատասխանող, մեր մեծ դործին արժանի ծովային և
ովկիանոսային նավատորմ: (Յերկարատև ծափահարու-
թյուններ):

Վորպեսզի մենք կազմակերպենք այդ նավատորմն էր
բարդ տեխնիկական սարքավորումով, իր հզոր ծովային
հրետանիով, խորհրդային նավատորմի արժանապատվու-
թյանը համապատասխանող իր ծովային ազիացիայով
(բուռն ծափահարություններ), և վորպեսզի մենք խոր-
հրդայնորեն դատարարակենք վորակյալ նավաստիների և
ծովային տեխնիկների բազմաթիվ կազմեր, հարկավոր է
նոր ժողովմատ, հարկավոր է Ռազմա-Ծովային Նավատոր-
մի ժողովմատ: (Ծափահարություններ):

Հենց այն պատճառով, վոր աճել է մեր Կարմիր Բա-
նակը, վոր այստեղ ել հարկավոր է ամենորյա հսկայական
աշխատանք նրա հետագա ամրապնդման համար, նրա հե-
տագա տեխնիկական հաղեցման համար, հարկավոր
է ավելի լավ աշխատանք տանել՝ հայրենիքին նվիրված
կարմիր բանակայինների և հրամանատարների բուռն կյանք:

դաստիարակութեան համար, հենց այն պատճառով, վոր այդ սմբողջ դործի ղեկավարութեանը Կարմիր Բանակում իր առաջ հսկայական խնդիրներ ունի, իսկ Ռազմա-Ծովային Նավատորմը հատուկ և բացի այդ ուժեղ ուշադրութեան է պահանջում ղեկի իրեն, մենք անհրաժեշտ ենք համարում, Պաշտպանութեան Ժողկոմատի կողքին, Ռազմա-Ծովային Նավատորմի Ժողկոմատ ունենալ: (Բուռն, յերկարատև ծափահարություններ):

Մեր խնդիրն է՝ ել ավելի բարձրացնել Խորհրդային Միութեան ցամաքային սահմանների և ծովային ափերի պաշտպանութեան դործը: Մենք հույս ունենք, վոր մեր նավատիրները պատվով կկատարեն իրենց խնդիրը, իսկ Ծովային Նավատորմի Ժողկոմատը հաստատակամորեն և անխոնջ կաշխատի խորհրդային ուժեղ ռազմական ծովային նավատորմ ստեղծելու համար: (Յերկարատև ծափահարություններ):

ԸՆԿ. Ա. Ֆ. ՍԵԼԵՉՆՅՈՎԻ

Գերագույն Խորհրդի ղեկավար

Կրտսեր սուգանավարդ-երաժիշտարի հառը

ԿԱՇԻԱՏԵՆՔ ՀԶՈՐ ՌԱԶՄԱ-ԾՈՎԱՅԻՆ ՆԱՎԱՏՈՐՄԻ ՍՏԵՂԾՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետութեաններն Միութեան Գերագույն Խորհրդի ընկեր ղեկավարներ, թույլ տվեք հայտնել ձեզ, Ժողովրդի ընտրյալներին— մեր յերկրի լավագույն մարդկանց, բոցավառ մարտական կարմիր նավատորմային վոջույն: (Ծափահարություններ):

Ընկեր ղեկավարներ, Ռազմա-Ծովային Նավատորմի կարմիր նավատորմայինները, հրամանատարները և քաղաքատուները հանձնարարել են ինձ ջերմ վոջույն հայտնել Գերագույն Խորհրդի առաջին ղեկավար, Կարմիր Բանակի և նավատորմի սիրելի բարեկամ և ուսուցիչ, սմբողջ աշխարհի աշխատավորների առաջնորդ ընկեր Ստալինին: (Բուռն, յերկարատև ծափահարություններ, բոլորը վոտֆի յեմ յելուս, բացականչություններ՝ «Ուոա»):

Մեր փառապանծ բոլշևիկյան կուսակցութեան Ստալինյան Կենտրոնական Կոմիտեյի և Խորհրդային Կառավարութեան ղեկավարութեան տակ Խորհրդային Միութեան Ժողովուրդները ձեռք են բերել համաշխարհային պատմական սոցիալիստական հաղթանակներ: Որ-ավուր ել ավելի վառ և լրել է ծաղկում սոցիալիստական յերջանիկ կյանքը մեր յերկրում: Մեր հզոր հայրենիքի չափանված հաղթանակները պահպանում և անհաղթելի փառապանծ Կարմիր Բանակը և Ռազմա-Ծովային Նավատորմը, վորի ղեկավարն է պրոլետարական զորավար, Խորհրդային Միութեան առաջին մարշալ Կլիմենտ Յեֆրեմովիչ Վորոշիլովը: (Բուռն, յերկարատև ծափահարություններ):

Ռազմա-Մովային Նավատորմը պատրաստ է կործանել հակահարված տալ Փաշխտական ազրեստորներին: Ձրադվելով ամենուրյա ուսուցումով, կարմիր նավատորմայինները, հրամանատարները և քաղաշխատողները միշտ հիշում են՝ կուսակցության և հայրենիքի հանդեպ իրենց սրբազան պարտքի մասին՝ միշտ զգոն լինել, պատրաստ լինել պատասխանելու թշնամու հարվածին բնաջնջող հարվածով:

Ռազմա-Մովային Նավատորմի կարմիր նավատորմայինները, հրամանատարները և քաղաշխատողները, խորհրդային վողջ ժողովրդի հետ միասին, պատրաստ են նրավիրել իրենց բոլոր ուժերը, իրենց բոլոր դիտելիքները և ընդունակությունները, իսկ յեթե պահանջվի նաև կյանքը, պաշտպանելու մեր սոցիալիստական հայրենիքը պատերազմի Փաշխտական հրձիգների և նրանց անարգ ազենաների՝ տրոցկիստական-բուխարինական բանդիտների, լրանների, դիվերսանտների և մարդասպանների վտանգը-զուլթյունները:

Ընկեր ղեպուտատներ, մենք ջերմորեն վողջունում ու հալանություն ենք տալիս Կառավարության վորոշմանը Ռազմա-Մովային Նավատորմի ժողովրդական Կոմիտարիատի ստեղծման մասին, վորն ընդունված է ընկեր Ստալինի նախաձեռնությամբ: (Ծափահարություններ): Հսկայական ուրախությամբ և ենտուզիազմով է ընդունվել այդ վորոշումը նավատորմերում և նավատորմիկներում:

Խորհրդային հզոր պետությունը պետք է ունենա և կունենա իր չահերին համապատասխանող ծովային և ուկիրանոսային նավատորմ:

Մենք պարծենում ենք մեզ ցույց տված վստահությամբ և հավաստիացնում ենք կուսակցությանը և կառավարությանը, ձեզ, ընկեր ղեպուտատներ, և ընկեր Ստալինին, վոր մենք պատրաստ ենք ամեն մի մոմենտ, ձմեռը և ամառը, ջրի յերեսին և ջրի տակ, կամ ողից վոջնչացնել թշնամուն, վոր ծովում կամ ուկիրանոսում ել նա դտնվելիս լինի: (Յերկարատև ծափահարություններ):

Մենք, Ռազմա-Մովային Նավատորմի կարմիր նավա-

տորմայիններս, հրամանատարներս և քաղաշխատողներս, Գերագույն Խորհրդի առջև պարտավորվում ենք ել ավելի բարձրացնել մարտական և քաղաքական պատրաստության մակարդակը և կարճ ժամանակամիջոցում տիրապետել նու առաջնակարգ տեխնիկային, վորով սպառազինված են Ռազմա-Մովային Նավատորմի շարքերը մտնող մեր նոր մարտական նավերը:

Մեզ հարկավոր է ել ավելի հզոր նավատորմ, ել ավելի կատարելագործված ծովային և ուկիրանոսային նավատորմ: Այդպես է վորոշել կուսակցությունը, այդպես է վորոշել կառավարությունը, այդպես է վորոշել վողջ խորհրդային ժողովուրդը:

Մենք, կարմիր նավատորմայիններս, հրամանատարներս և քաղաշխատողներս, պատասխանում ենք՝ կա մեր հայրենիքին արժանի ծովային և ուկիրանոսային նավատորմ, վորն ստեղծել է մեր մեծ ժողովուրդը:

Մենք հավաստիացնում ենք Գերագույն Խորհրդին, ընկեր Ստալինին և ընկեր Մոլոտովին, վոր մենք ել ավելի մեծ յեռանդով և անխոջ կաշխատենք հզոր Ռազմա-Մովային Նավատորմ ստեղծելու համար: (Ծափահարություններ):

Դրա յերաչխիքն է՝ վողջ խորհրդային ժողովրդի անոահման սերը, նվիրվածությունը և համախմբվածությունը բոլշևիկյան կուսակցության Կենտրոնական Կոմիտեյի և ժողովուրդների իմաստուն առաջնորդ ընկեր Ստալինի չուրջը: (Բուռն ծափահարություններ):

Կեցցե՛ հզոր Ռազմա-Մովային Նավատորմ: (Ծափահարություններ):

Կեցցե՛ բոլշևիկների փառապանծ կուսակցությունը և նրա Ստալինյան Կենտրոնական Կոմիտեն: (Ծափահարություններ):

Կեցցե՛ Գերագույն Խորհրդի Նախագահության Նախագահ Միխայիլ Իվանովիչ Կալինինը: (Ծափահարություններ):

Կեցցե՛ աշխատավորների առաջնորդ և ուսուցիչ ընկեր

Ստալինը: (Բուռն, յերկարատև ծափահարություններ, բռ-
լորը վառֆի յեն յելում: Բացականչություններ՝ «Ուա՛»,
«Կեցցե՛ր ընկեր Ստալինը»: Աղմկալի ծափահարություննե-
րի և փանփարների հնչյունների տակ Կարմիր Բանակի
և Ռազմա-Ծովային Նավատորմի դելեգացիան հեռանում և
դահլիճից: Բացականչություններ՝ «Ուա՛». «Կեցցե՛ր Խոր-
հրդային Միության ստալին մարշալ ընկեր վարդի-
լավը»):

ԿԱՐՄԻՐ ՆԱՎԱՏՈՐՄԱՅԻՆՆԵՐԸ ԳԵՐԱԳՈՒՅՆ ԽՈՐՀՐԴԻ ՍԵՍՍԻԱՅԻ ՑԵՎ. ԸՆԿԵՐ ՄՈԼՈՏՈՎԻ ՃԱՌԻ ՄԱՍԻՆ

ԲԱԼԹՅԱՆ ՆԱՎԱՏՈՐՄ

Լենինգրադ. 17 հունվարի («Պրավդայի» քաղաքի).
Կարմրադրոշ Բալթյան նավատորմի կարմիր նավատորմա-
յինները և հրամանատարներն ուղարկված հետեվում
են ԽՍՀՄ Գերագույն Խորհրդի առաջին Սեսիայի աշխա-
տանքներին:

Այսօր ցերեկը «Ավրորա» կարմրադրոշ հաժանավթ
վրա միտինգ տեղի ունեցավ: Սեսիայի աշխատանքների
և ընկեր Մոլոտովի ճառի մատին ինֆորմացիոն հաղորդա-
դրություն ընթերցումը բազմիցս ընդհատվում էր ծափա-
հարություններով:

Միտինգում իր յերեվթում կրտսեր հրամանատար
ընկեր Պյատլինն ասաց.

— Մեր յերկիրը հզոր ծովային պետություն է:
ԽՍՀՄ ծովային սահմանները զանգված են հուսալի պաշա-
պանություն տալ: Ընկեր Մոլոտովի ճառից մենք մեզ հա-
մար հետևյալ յեզրակացությունն ենք անում. սովորել և
աշխատել ել ավելի լավ, ել ավելի շատ ամրացնել կար-
մրադրոշ նավատորմի պանծալի տրաղիցիաները, լինել
աշխարհում ամենալավ ռադիական նավատորմեր:

Միահամուռ կերպով ընդունված բանաձևում հաժա-
նավի անձնական կազմը հայտարարում է.

«Մենք, «Ավրորա» կարմրադրոշ հաժանավթի կարմիր
նավատորմայիններս ու հրամանատարներս հսկայական ու-
ղարկվածք ու վողեվորություն հետևում ենք ԽՍՀՄ

Գերագույն Խորհրդի առաջին Սեսիայի աշխատանքներին :

Զերմօրեն վողջունում ենք կոմունիստների և անկուսակցականների բոլոր առաջին ղեպուստատ ընկեր Ստալինին :

Ժողովրդի ընտրյալներ, չարունակեցեք ձեր աշխատանքը : Զեր վորջումները գտնում են և կգտնեն ամենալայն աջակցություն մեր մեծ հայրենիքի աշխատավորների կողմից :

Խորհրդային կառավարության նախագահ ընկեր Վ. Մ. Մոլոտովի խոսքերն այն մասին, վոր մեզ հարկավոր են ուժեղ Ռադմա-Մովային Նավատորմ և Ռադմա-Մովային Նավատորմի Ժողկոմատ, վողեկորում են մեզ հետագա հաջողություններ ձեռք բերելու մարտական և քաղաքական պատրաստության գործում :

Մենք պատվով կկատարենք մեր մարտական խնդիրը և համառորեն ու անխոնջ կաշխատենք աշխարհումս ամենահզոր Խորհրդային Ռադմա-Մովային Նավատորմ ըստեղծելու և ամրապնդելու համար :

ԻԱՂԱՂՈՎԿԻԱՆՈՍՅԱՆ ՆԱՎԱՏՈՐՄ

Վլադիվոստոկ. 17 հունվարի («Պրավդայի» թղթակ.) : Վլադիվոստոկի ձեռնարկություններում, հիմնարկություններում և ուսումնական հաստատություններում մեծ վողեկորությամբ անցան ԽՍՀՄ Գերագույն Խորհրդի Սեսիայում ընկեր Մոլոտովի արտասանած ճառին նվիրված միտինգները, Ժողովները և զրույցները : Աշխատավորներն իրենց բանաձևերում միահամուռ կերպով անկեղծ բավարարություն են արտահայտում Ռադմա-Մովային Նավատորմի Ժողովրդական Կոմիտարիատի ստեղծման առթիվ և հայտարարում են իրենց պատրաստակամության մասին՝ մասնակցելու մեր հայրենիքի պաշտպանունակության ամենազորյա ել ավելի ուժեղացման գործում :

Խաղաղովկիանոսյան նավատորմի անձնական կազմը

վողջունում և ընկեր Մոլոտովի խոսքերը՝ ԽՍՀՄ ուժեղ Ռադմա-Մովային Նավատորմ ստեղծելու անհրաժեշտությունն իրենց մասին :

Սուզանավորը-կարմիր նավատորմայինների միտինգում ընկ. Շարովն իր առաջին խոսքերն ուղղում և ընկեր Ստալինին :

— Մենք, — ասում և նա, — սրտանց շնորհակալություն ենք հայտնում սիրելի առաջնորդ ընկեր Ստալինին, կոմունիստական կուսակցությանը, մեր խորհրդային կառավարությանը՝ մեր հայրենիքի սահմանների պաշտպանունակության ամրապնդման մասին անդուլ հողատարություն համար : Մենք կգործադրենք մեր բոլոր ուժերը, վորպեսզի ել ավելի ուժեղացնենք Խաղաղ ովկիանոսի վերայի անկործանելի ամրոցը : Այդ ամրոցին կպչելիս ջարդուժուր կլինի ամեն մի ֆաշիստական զիչառիչ, մեր Ժողովրդի ամեն մի թշնամի :

Սուզանավորների մասերից մեկի կարմիր նավատորմայիններն ու հրամանատարները միտինգում ընդունած բանաձևում հայտարարում են .

«Մենք պարտավորվում ենք՝ հասնել Կարմիր Բանակին և Ռադմա-Մովային Նավատորմի XX տարեդարձին մարտական ու քաղաքական պատրաստության ել ավելի լավ ցուցանիշներով : Կանցնենք մասնադետներին նոր կաղերք : Մենք յերջանիկ ենք և պարծենում ենք նրանով, վոր կատարում ենք մեր հայրենիքի սրբազան սահմանների պաշտպանության պատվավոր խնդիրը : Խորհրդային նավատորմները կատարում են իրենց պարտքն իրենց Ժողովրդի հանդեպ :

«Պրավդա» № 18, 18 հունվարի, 1938 թ.

ԽՍՀՄ Ռազմա-Ծովային Նավատորմի Ժողովրդական
Կոմիսարի տեղակալ, Նավատորմի 2-րդ կարգի Փլագման

ԽՍՀՄ—ԾՈՎԱՅԻՆ ՀՁՈՐ ՏԵՐՈՒԹՅՈՒՆ

ԽՍՀՄ ծովային մեծ տերությունն է։ Խորհրդային Միության ծովային սահմանները կազմում են ավելի քան 48 հազար կիլոմետր։ Այդ սահմանը դառնում է մեր պանծալի Բանվորա-Գյուղացիական Ռազմա-Ծովային Նավատորմի անդուլ վերահսկողության ու պահպանության տակ։ Ջրի վրա, ջրի տակ և ողում մեր հերոս ծովայինները պահպանում են Խորհրդային յերկրի ծովային սահմանները ամեն մի յեղանակի՝ փոթորկի ու ալեկոծումների, տալֆուների ու մառախուղների ժամանակ։

Բանվորա-Գյուղացիական Ռազմա-Ծովային Նավատորմը բոլոր կողմերից կուսակցության, ընկեր Ստալինի կամքով, Խորհրդային Ժողովրդի հերոսական աշխատանքի շնորհիվ այժմ դարձել է մի ահեղ, անպարտելի ուժ։

Դեռ քաղաքացիական պատերազմի և 14 կապիտալիստական պետությունների ինտերվենցիայի դեմ մղված պայքարի տարիներին մեր ռազմականավերը, վորոնք այն ժամանակ վատ էլին կոմպլեկտավորված անձնակազմով, թույլ էլին գինված, յերբեմն նույնիսկ դուրկ էլին արաթությունից, ջախջախում էլին մինչև ատամները գինված ինտերվենտներին, ջրասույզ էլին անում նույնիսկ ափսոսի ռազմականորդ նավատորմերի մարտանավերը, ինչպիսին եր առաջնակարգ նավատորմերի մարտանավերը, ինչպիսին 1918 անգլիական նավատորմը։ Միայն Ֆիննական ծոցում 1918 և 1919 թվականների ընթացքում Խորհրդային նավերի ու ափանների միջոցով ջրասույզարվեցին «Կասսանդրա» համանավը, «Վիկտորիա» և «Վերուլամ» եսկադրային ակածանավերը, «Լ—55» սուզանավը, մի քանի ակածանաներ, արանպորտային նավեր, տերպեդային կատերներ։

«Լ—55» սուզանավը, վորը ջրի տակից բարձրացվեց

Պարմբուրոշ Եպրոնի կողմից և վորը վերականգնեցին մեր պանծալի նավաշինարարները, այժմ նավարկում է Խորհրդային ռազմա-ծովային դրոշակի տակ։

Ամեն մի իրադրություն մեջ՝ ծովերի, լճերի, դեռերի վրա և ցամաքային ճակատում, նավերի, զրահապատ դռնաքների վրա և դաշտային զորամասերում— ամենուրեք կարմիր ծովայինները ցույց ելին տալիս խիզախության ու հերոսության հրաշքեր։ Այդ հերոսության մասին Ժողովրդը հյուսում է բլրինաներ ու յերգեր։ Ժողովրդական հերոս՝ նավատի Ժելեզյակովի մասին յերգում են ամբողջ յերկրում։ Մարկինի, Պոլուխինի, Պավլինի, Վինոգրադովի և հազարավոր այլ ծովայինների անունները, վորոնք ցույց են տվել հերոսության հրաշքեր և զոհվել են խիզախ մահով, անթառամ կման դարերի ընթացքում։

Ռուս Ժողովուրդը սիրում է ծովը, սիրում է և դեռ տե այն ոգտագործել։ Սեդովը, Դավիդովը, Պոյարկովը և շատ այլ ռուս ծովագնացներ մեծագույն ավանդներ են մուծել համաշխարհային գիտության մեջ, կատարել են ամենաարժեքավոր հայտնագործումներ ու հետազոտություններ, իրենց պսակելով անթառամ փառքով։ Ռուս ծովագնաց Մակարովը ստեղծեց նավի անընկճվելիության թեորիան, ստեղծեց նավի նոր տիպ— սառցահատ նավը, նա հնարեց արկի զրահահար ծայրակալը։ Ռուս ծովագնաց Պոպովը յերկրին տվեց ամենաարժեքավոր մի գյուտ՝ ռադիոկալը։ Հարյուրավոր այլ ռուս ծովայիններ մարդկային գիտելիքների դանձարանն են մուծել իրենց վոչ փոքր լուման։

Սիզախությունը, համառությունը, ամեն մի դրությունից յեղը դանելու հմտությունը, ծովային գերադանց գիտելիքները՝ զուգակցված բարձր մարդասիրության հետ— ահա այն հատկությունները, վորոնցով աչքի յեն ընկել ռուս ծովագնացները, վորոնք իրենց ժամանակին հետադուտել են համարյա ամբողջ յերկրագունդը։

Մեր պանծալի Խորհրդային ծովայինները սրբությամբ

Հենվում է կենինը և բոլշևիկները կուսակցութիւնը 1917 թվին: Հեղափոխական նախաստիններն «Ալլորայից» Ձմեռային պալատի վրա արձակված ձիգով ամբողջ աշխարհին ազդարարեցին մարդկութեան պատմութեան մեջ նոր դարաշրջանի, սոցիալիստական հեղափոխութեան դարաշրջանի սկիզբը: Մեծ թվով պանծալի բալթիականներ, սեծովայիներ, կասպիականներ, գնեպրականներ և այլ ծովայիներ զոհվեցին հերոսի մահով, իրենց կյանքը նվիրելով հանուն հարազատ յերկրի, հանուն հայրենիքի: հանուն խորհրդային իշխանութեան:

ԽՍՀՄ Բանվորա-Գյուղացիական Ռազմա-Մովային Նախատորմը ստեղծվում էր քաղաքացիական պատերազմի և ինտերվենցիայի ամենադժվարին պայմաններում: Այն ըստեղծում է ինքն բոլշևիկները կուսակցութիւնը և նրա մեծ առաջնորդները կենինն ու Ստալինը: Այն ժամանակ կադրերի պակաս կար, հին ծովայիներ քիչ էին մնացել, նավերը թույլ էին զինված, մասամբ քայքայված էին, մեռած էին ինքի և Ստալինի անմիջական ղեկավարութեամբ ու նուրբութեամբ մեր նավատորմն սկսեց աստիճանաբար վերականգնել: Հենց կենինն ու Ստալինը, մեր կուսակցութեան էին ստեղծում խորհրդային նավատորմը— նրա համար ստեղծում էին թնդանոթներ, մեքենաներ, նավեր, Կոմսոմոլի հավաքադրումն իր հետ նավատորմ բերեց յերիտասարդական խանդավառութիւն: Դեռևս կիսավեր մարտանավերը լիարյուն կյանք ստացան: Կարճ ժամանակամիջոցում նավատորմը վերականգնեց: Գծանավերը, հածանավերը, ախանակիրները, սուզանավերը, տորպեդային կատերները նորից դուրս յեկան ծով, տանելով իրենց ահեղ զենքը, դուրս յեկան ծով, վորպեսզի համառորեն սովորեն և միշտ կարողանան կազմ ու պատրաստ դիմավորել անկող Հյուսիսին:

Անցան ստալինյան յերկու հնգամյակները: Հաղթանակեց սոցիալիստական ինդուստրիալիզացիայի ստալինյան հանձարեղ պլանը: Անջալի աճեց արդյունաբերութիւնը, մասնավորապես նավաշինական արդյունաբերութիւնը, վորն

այժմ մեր Ռազմա-Մովային Նախատորմի համար տալիս է ամեն կարգի նոր նավեր:

Խորհրդային յերկիրը հեր կարող միաժամանակ լայնորեն ծավալել մեր պաշտպանութեան բոլոր տեսակների շինարարութիւնը: Սկզբում յերկիրն առաջնակարգ տեխնիկա մատակարարեց Կարմիր Բանակին, վորն իր անխորտակելի ուժը ցույց տվեց 1929 թվին և Հեռավոր Արևելքում, Խասան լճի շրջանում, 1938 թվին տեղի ունեցած կռիւների ժամանակ: Մենք ստեղծեցինք առաջնակարգ սովիացիա, վորն ընդունակ է հաջողութեամբ զործելու յերկրաշնչի ամեն մի շրջանում:

Վերջապես, նավատորմի հին մարտական կազմը վերականգնելուց հետո, յերկիրը ձեռնամուխ յեղավ ծովային և ովկիանոսային նոր հզոր նավատորմի կառուցմանը, այնպիսի նավատորմի, վորն ընդունակ լինի ջախջախելու ամեն մի թշնամու:

Արդեն այժմ Խորհրդային Միութեան բոլոր ծովային ու զետային նավատորմերն ստանում են տասնյակ նոր մարտանավեր: Այնպիսի հզոր, ամենաժամանակակից տեխնիկայով զինված նավեր, ինչպիսին ե «Կիրով»-ը և շատ այլ նավեր, կառուցված են մեր զործարաններում, մեր յինժեներների ու բանվորների ձեռքով: Խորհրդային նավաշինական արդյունաբերութիւնը կարող է կառուցել և կառուցում է ամեն կարգի նավեր: Մեր նավատորմի շինարարութեան թափն ու տեմպերն այժմ այնպիսին են, վորի նմանը չի տեսել և հեր կարող տեսնել աշխարհում վոչ մի յերկիր:

Հզոր նավատորմի համար հարկավոր են նաև նրան արժանի կադրեր, հարկավոր են այնպիսի մարդիկ, վորոնք անսահման նվիրված են իրենց հայրենիքին, կարող են կառավարել ժամանակակից նավի ամենաբարդ և ճշգրտիտ սարքերը:

Ժամանակակից նավը— այդ՝ ամենաբարդ մի մեխանիզմ է, այդ՝ զետութեան և տեխնիկայի վերջին

նվաճումները կենտրոնացումն է: Ժամանակակից Նավի վրա
կա հզոր հրետանի, վորը հրաձգության հեռավորություն-
ներ գերազանցում և տեսանելի հորիզոնի հեռավորությունը,
կան ինքնաթիռներ, տորպեդային ապարատներ, հզոր ռա-
դիո-սարքավորումներ և բաղմաթիվ այլ բարդ սարքեր:
Գծանավի ուժը պատկեշացնելու համար բավական է գե-
տենալ, վոր մեկ կողային համադարկի ժամանակ (միայն
դիտավոր կալիբրից) նետվում է 5 տոննայից ավելի մե-
տաղ. գծանավի մեքենաներն ունեն ավելի մեծ կարողու-
թյուն, քան թե մի քանի այնպիսի հիդրոկայաններ, ինչ-
պիսին է Վոլխովյան կայանը:

Պետաք եւ լաւ տիրապետել այդ հզոր տեխնիկային, վոր-
պետդի ամեն պայմանում (գերեքով, արեկոծության ժա-
մանակ, մատարտուղի մեջ) կրիվ մղել հակառակորդի դեմ
եւ հաղթել նրան:

ԻնՍՅՄ Գեղարդույն Խորհրդի Նախագահութան վերջերս հրապարակած Հրամանագրերը Ռազմա-Ծովային Նավատորմում ծառայութեան ժամկետը յերկարացնելու մասին, նպաստում է մեր յերկրի պաշտպանունակութեան հետադաւանումը, հնարավորութիւնն է ստեղծում նավատորմի համար պատրաստելու ե՛լ ավելի վորակյալ կադրեր: Այդ Հրամանագրերը Ռազմա-Ծովային Նավատորմի զորամասերում և նավերի վրա դիմավորվեց մեծ խանդավառութեամբ: ԽՍՀՄ Գեղարդույն Խորհրդի Նախագահութեան հրամանագրի հրապարակումից անցած կարճ ժամանակամիջոցում նավատորմի շատ նավեր ու զորամասեր արդեն ավարտել են դերակէտիկ ծառայութեան ընդունվել ցանկացողների հավաքադրումը: Այդ ամեննավառ ցուցանիշն է այն բանի, թե կարժիք նավատորմայիններն ու կրտսեր հրամանատարներն ինչպէս արձագանքեցին մեր Ռազմա-Ծովային Նավատորմի հզորութեան աճման մասին, բանավորների և դյուլաացիների սոցիալիստական պետութեան ծովային ու ուկրիանոսային սահմանների պահպանութեան մասին կուսակցութեան, կառավարութեան և բնկեր Ստալինի հոգատարութեանը:

Ռազմա-Մովսիսին Նավատորմը դաստիարակել է մեր սքանչելի հայրենիքի հազարավոր բոցաշունչ հայրենասերներ: Ամբողջ յերկրին ծանոթ են խորհրդային Միության հերոսներ՝ ընկ. Բուրմիստրովի, ընկ. Յեդելպիլոյի, ԽՍՀՄ Գերազույն խորհրդի և Միությանական հանրապետությունների Գերազույն խորհուրդները դեպուտատներ՝ ընկ. ընկ. ների Գերազույն խորհուրդները դեպուտատներ: Մեր Բերդնիկովի, Սելենյովի և ուրիշների անունները: Մեր հարյուրավոր հրամանատարներ, քաղաքատուներ ու կարմիր նավատորմայիններ պարզևաորվել են խորհրդային Միության ջբանչաններով՝ Խիդախովյան, հերոսության, ի վառ հայրենիքի իրենց անձնապատկան համար:

մար :

Ամեն տարի հուլիսի 24-ին, Ռազմա-Մովսիսին նախա-
տորմի որդա տոնումը, վեր սահմանեց կառավարությո-
նը, խորհրդային ժողովրդի կամքի արտահայտությունն է
հանդիսանում . ստեղծել աշխարհում ամենաառաջավոր,
ամենաուժեղ և ամենատանգ ռազմական նավատորմ — ահա
խորհրդային ժողովրդի կամքը :

Այդ կլինի համաժողովրդական տոն: Մեր ժողովուրդը սիրում է իր Ռազմա-Մովային Նավատորմը, սիրում է իր ծովայիններին: Հազարավոր խորհրդային հայրենասերներ դիմում են մեզ, խնդրելով իրենց ընդունել մեր ծովայիններին շարքերը: Այդ՝ դեպի խորհրդային Ռազմա-Մովային Նավատորմը ժողովրդի ունեցած սիրո հիանալի հաստատումն է:

Հուլիսի 24-ին խորհրդային յերկիրը կամփոփի իր պաշտպանունակութիւնն ամրապնդելու, ծովային և ուղիկիանոսային հզոր նավատորմ ստեղծելու ուղղութիւնամբ կատարվող աշխատանքի արդյունքները: Այդ արդյունքները Համապանց շոշափելի յեն:

Բանկլորա-Գյուլպարեական Ռազմա-Մովսային Նավա-
տորմն ալժմ այնքան է ամրապնդվել, վոր համարձակորեն
կարող է լուծել այն խնդիրները, վոր դնում են նրա վրա
կուսակցությունն ու կառավարությունը:

Բուլչեիկները կուսակցութեան և ամբողջ խորհրդային ժողովրդի կամքով, ընկեր Ստալինի անմիջական և ամենորոյա հոգատարութեամբ ու ոգնութեամբ, վերի ուշադրութեանից չի վրիպում նախատորմի կառուցմանը վերաբերող վոչ մի հարց, մեր Բանվորա-Գյուղացիական Ռազմա-Մովային Նախատորմը կդառնա ամենահզօր նախատորմն աշխարհում: Նա կջախջախի ամեն մի թշնամու, ամեն մի ջրում, — և առաջին հերթին ազրեասոր յերկրների ջրերում, ազրեստորների, վորոնք կհամարձակվեն հարձակվել մեր սոցիալիստական Հայրենիքի վրա:

ԽՍՀՄ ՀԶՈՐ ԾՈՎԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ Ե

Անսահման են մեր հայրենիքի ընդարձակութեանները: Յերկու աշխարհամասում տարածվել է ԽՍՀՄ տերիտորիան խաղաղ ովկիանոսից մինչև Բալթիկ, Սպիտակ ծովից մինչև Սև ծովը: Մեր ծովային սահմանն իսկապես վիթխարի յե:

Վորպեսզի մենք աշխուրջ կերպով պահպանենք ծովային սահմաններն իրենց վողջ տարածութեամբ, վորպեսզի թույլ չտանք թշնամուն մեր տերիտորիալ ջրերը մտնի, մենք պետք է ունենանք հզօր խորհրդային ռազմա-ծովային նախատորմ: Մեծ պետութեան արժանապատվութեանը հարկադրաբար պահանջում է մեղանից, վորպեսզի մենք ծովի վրա նույնչափ ուժեղ լինենք, վորչափ ցամաքում: Ստալինյան հնգամյակների տարիների ընթացքում մեր քաղաքի կարմիր Բանակը զարձել է ահեղ ուժ, վորն ընդունակ է ջարդուփչուր անել ամեն մի թշնամու: Ստալինյան հնգամյակների տարիների ընթացքում մենք ստեղծել ենք հիանալի բազմաքանակ ավիացիա, վորը ցույց է տալիս ամբողջ աշխարհին խորհրդային ավիացիոն տեխնիկայի վալլը, թռիչքային կազմի քաջութեանն ու դերադանց պատրաստութեանը: Ստալինյան հնգամյակների տարիների ընթացքում մենք վճռականորեն առաջ ենք շարժել խորհրդային ռազմա-ծովային նախատորմի զարգացումը: Խորհրդային մարտական նավերի վիժպեղներն այժմյանից ծածանվում են խորհրդային յերկրի ափերը վողդող թուր ծովերում:

Սակայն միջազգային բարդ պարագան մեզ հարկադրում է ամենամեծ հոգատարութեամբ վերաբերվել մեր

Հայրենիքի պաշտպանունակութեան հետագա ամրապնդմանը:

Հունվարի 15-ին ԽՍՀՄ Գերագույն Խորհուրդը յերկու պալատների միացյալ նիստում մեծ վոյեվոդութեամբ Հաստատեց Ռազմա-Մովային Նավատորմի Ժողովրդական Կոմիսարիատի կազմումը, փոփոխութիւն մտցնելով Սահմանադրութեան համապատասխան հոդվածի մէջ: Այդ նըշանակալից պետական ակտը նշանակում է, վոր այժմյանից մեր նավատորմը մտնում է իր զարգացման նոր փուլի մէջ:

Խորհրդային Ժողովուրդն իմանում է, վոր բոլշեիկներէ մօտ խոսքը յերբեք չի բաժանվում դործից: Խորհրդային Ժողովուրդն իմանում է, վոր մեր բանվորա-գյուղացիական կառավարութիւնն իր ամեն մի խոստում պատվով է կատարում: Խորհրդային Ժողովուրդը կարող է միանգամայն վստահ լինել, վոր մեր Հայրենիքը հիանալի նավատորմ կունենա:

Սոցիալիստական հզոր արդյունաբերութիւնն ընդունակ է կատարել Ռազմա-Մովային Նավատորմի Ժողովրդական Կոմիսարիատի ամեն մի տեսակի պատվերները: Հատուկ նշանակում ունեցող հզոր գործարանները, վորոնց կառուցումը ներկայումս հաջող կերպով ավարտվում է, բաց կթողնեն իրենց նավաշինարաններից ամեն մի կատեգորիայի ռազմական նավեր: Մեր կարմիր նավատորմայինները, հրամանատարները և քաղաշխատողները, վորոնք ուժեղ են իրենց արիութեամբ, իրենց պանծալի տրագիցիաներով, ընդունակ են աշխարհիս լավագույն նավաստիները լինելու:

Մեր յերկրի Ժողովուրդն իր հերոսական պատմութեան ընթացքում բազմիցս ապացուցել է, վոր նա ունի իր մէջ մեծ սեր գեպի ծովային դործը: Հայտնի յէ, վոր ռուսական նավատորմն իր զարգացման արշալույսին, Պետրոս Մեծի օրոք, կարողացել է բազմիցս պարտութեան մատնել չվեղներին, վորոնք այն ժամանակ ունէին առաջնակարգ մարտական նավատորմ: Գանգուտի և Գրենդամի մօտ

տարած փայլուն հաղթանակները վոսկէ տառերով դրված են մեր Հայրենիքի նավատորմի պատմութեան մէջ: Չեսմայի և Սինոպի տակ ռուս նավաստիներն անթառամ փառքով իրենց ծածկեցին: Սեվաստոպոլի հերոսական պաշտպանութեան ժամանակ նավատորմի նավախմբերի քաջարիութիւնն աչքի ընկնող դեր է խաղացել թշնամու դէմ կատարած հաջող դործողութիւններում: Յարական աղմիւրաների անշնորհութիւնը կործանել է ռուսական նավատորմը Յոսիմայի տակ, բայց նաեւ այդ ծանր մարտում ռուս նավաստիները կռվում էին մեծ արիութեամբ հակառակորդի զերապանց ուժերի դէմ:

Հայտնի յէ, թէ ինչպիսի հսկայական դեր են խաղացել մեր նավաստիները հեղափոխութեան առաջին տարիներում: Քաղաքացիական պատերազմի բոլոր Ֆրոնտներում կարելի յէր տեսնել կարմիր նավաստիներին, վորոնք մինչև արյան վերջին կաթիլը պաշտպանում էին հարազատ հողը և հեղափոխական աղատութիւնը սպիտակ գվարդիականներից և ինտերվենտներէից:

Քաղաքացիական պատերազմը վերջանալուց հետո, Լենինի-Ստալինի կուսակցութիւնը և Խորհրդային Կառավարութիւնը վողջ Ժողովրդի ոժանդակութեամբ ձեռնարկեցին նավատորմի վերականգնման խորհրդային բոլոր ծոցին: Մենք վերականգնեցինք, նորից սարքավորել ու վերում: Մենք վերականգնեցինք նավերը, մենք կառուցել ենք սպառազինել հին մարտական նավերը, մենք հասել ենք բավական նոր մարտական միավորներ, մենք հասել ենք այնպիսի դրութեան, վոր մեր ծովային սահմանները զբաղեցին հուսալի պաշտպանութեան տակ:

Սակայն պետք է հիշել, վոր մենք ամպրոպային ժամանակ ենք ապրում: Ճաշխոտական գիշատիչները լիտիաբար և բացահայտորեն պատերազմի յեն պատրաստվում: Աշխարհը պատած է ծովային սպառազինումների տենդով: Գերմանիան, Ճապոնիան և Իտալիան ամեն տարի ավելացնում են իրենց նավաշինարարական ծրագրերը: Հայտնի յէ, վոր Ճապոնիան և Իտալիան հրաժարվել են վորևէ համաձայնութիւն ստորագրել մյուս յերկրների հետ ծո-

վային սպառազինութիւնների սահմանափակման մասին : Գերմանիան թեև ստորագրել է ծովային համաձայնութիւնը, բայց մենք նախորդ փորձի հիման վրա դիտենք, թե ինչ արժէնք Ֆաշիստների խաղաղ հավաստիացումները :

Խորհրդային հզոր յերկրի կենսական շահերը հարկադրաբար պահանջում են, վորպեսզի մենք ունենանք հզոր ռազմա-ծովային նավատորմ, վորն ընդունակ լինի վոչ միայն պաշտպանվել, այլ և, անհրաժեշտութեան դեպքում հարձակվել ու վոչնչացնել թշնամուն նրա տերիտորիալ շրջերում :

Ահա հենց դրա համար էլ, վորպեսզի ստեղծենք այնպիսի նավատորմ, վորը համապատասխանի խորհրդային մեծ պետութեան արժանապատվութեան, կազմված է Ռազմա-Ծովային հատուկ Ժողովրդական Կոմիսարիատ :

ԽՍՀՄ Գերագույն Խորհրդի յերկու պալատների միացյալ նիստում, 1938 թ. հունվարի 15-ին Վլադեսլավ Միխայլովիչ Մոլոտովն իր ճառում տասց .

«Մենք կարծում ենք այսպես . դիտավորն այն է, վոր ամուր և հզոր լինի մեր պետական նավը, իսկ նա, ինչպես մենք դիտենք, ամուր է և էլ ավելի ամրանում է : Մեր խորհրդային իրավակարգը հզոր է և ցանկանում է էլ ավելի հզոր լինել, ցանկանում է սնանկ լինել թշնամիների համար : Դրանից մենք հետևութիւն ենք անում, վոր մեզ հարկավոր է ուժեղ Կարմիր Բանակ և մեզ հարկավոր է ուժեղ Ռազմա-Ծովային Նավատորմ : Խորհրդային հզոր պետութիւնը պետք է ունենա իր շահերին համապատասխանող, մեր մեծ գործին արժանի ծովային և ովկիանոսային նավատորմ» :

Գերագույն Խորհրդի ղեկավարները, Ժողովրդի ընտրյալները, ջերմորեն հավանութիւն են տվել Միութեան Ժողովրդական Կոմիսարների Խորհրդի նախագահի ճառին : Վոզջ խորհրդային յերկիրը հսկայական վոզկոորութեամբ է ընդունել ընկեր Մոլոտովի ճառը :

Խորհրդային Ռազմա-Ծովային Նավատորմը, վորն սպառազինված ու հաղեցված է տեխնիկայի վերջին խոսքի համաձայն, ուժեղ է իր նավաստիների արիութեամբ ու հեղափոխական վողով, հակառակորդի հետ հենց առաջին ընդհարման դեպքում ցույց կտա քաջութեան հրաշքեր : Այն թշնամիների վիճակը, վորոնք կհամարձակվեն մեր հայրենիքի վրա հարձակվել, կլինի ջախջախում և խորտակում :

ՍՈՑԻԱԼԻՉՄԻ ՅԵՐԿՐԻ ՌԱԶՄԱ-ԾՈՎԱՅԻՆ ՈՒԺԵՐԸ

Զորեղ և մեր հայրենիքի պաշտպանական հզորությունը: Անպարտելի յեն նրա զինված ուժերը: Այդ ուժերի պանծալի ջոկատն է մեր Ռազմա-Ծովային Նավատորմը, վորն ստեղծվել է ԽՍՀՄ Պաշտպանության Ժողկոմ, Խորհրդային Միության մարշալ Կ. Յե. Վորոշիլովի անմիջական ղեկավարությամբ:

Վերջին տարիների ընթացքում մենք վոչ միայն ամրացրել և ուժեղացրել ենք Բալթյան և Սև ծովերի ծովային ուժերը, այլ և մեր ծովային սահմանները հռոտալի պաշտպանություն ենք ստեղծել Հյուսիսում և Խաղաղ օվկիանոսում:

Միութայն Ռազմա-Ծովային Նավատորմն աճել և ամրացել է ստալինյան հնգամյակների կատարման հետ միասին: Արդիականության վիթխարի կառուցվածքը՝ Սպլինտակծովյան ջրանցքն ունեց յուրացնել անդրբելվոսային ծովային շրջանը: «Բարենցի ծովում կենտրոնացել են լայն ծովերի չարիքի վոզինները», — գրում էին գերմանական ծովագնացները, վորոնք յեղել են անդրբելվոսային շրջանում իմպերիալիստական պատերազմի ժամանակ: «Զարիքի վոզինները» — կույր տարերքը — տեղի յեն տալիս յերկաթե կազմակերպվածությանն այնտեղ, վորտեղ յերբվան է դալիս ստալինյան սաների համակենտրոնացված կամքը:

Հիանալի նավեր են յերևան յեկել Խաղաղ օվկիանոսի խորհրդային ափերում: Քաջարի կարմիր նավատորմայիններն ամենակարճ ժամանակամիջոցում յուրացրել են ալդ

նոր ծովային շրջանը, ամենուրեք ցուցաբերելով խիզախություն, տեղունություն, նախաձեռնություն: Վորջ կապիտալիստական աշխարհը հիմա մեր Խաղաղօվկիանոսյան նավատորմն այնպիսի գործոն է համարում, վորին հարկադրված են լրջորեն հաշվի առնել ճապոնական աղբեսսորները:

Աճել են և՛ քանակապես, և՛ վորակապես, Կարմրագույն Բալթիկայի և Սև ծովի նավատորմերը: Հեռավոր նավարկությունների ընթացքում վարժությունների ժամանակ, 1937 թվի ամառային և աշնանային կամպանիաների ժամանակ Բալթյան և Սևծովյան կարմիր նավատորմների ժամանակ Բալթյան և Սևծովյան կարմիր նավատորմայինները ցուցաբերել են բարձր մարզվածություն և անվիհերություն: Հիանալի յեր աշխատում նավերի տեխնիկական ծառայությունը: Գծանավերը, եսկադրային ականակիրները, տորպեդային կատերները և սուզանավերը հաջողությամբ կատարում էին մարտական բարդ առաջադրությունները, իրար հետ սերտ համագործակցելով: Բոլոր նավերը ցուցաբերել են զենքի հմուտ կիրառում մարտականին մոտիկ պարագայում: Վոչ պակաս հաջողությունների յե հասել նավային և առափնյա հրետանին:

Բայց ամենահիանալին մեր ծովային նավատորմում — դա նրա կադրերն են: Պաշտպանության Ժողովրդական Կոմիտար, Խորհրդային Միության մարշալ ընկեր Վորոշիլովը Բալթյան նավատորմի կարմիր նավատորմայիններին միտինգում ունեցած իր յեյուլթում ասաց, վոր մեր գծանավերը Բալթիկայում կիսին ամեն մի թշնամու, վոր մեր նավերը մեծ, խոշոր ուժ են ներկայացնում, ևս առամեր, վոր աշխարհումս վոչ մի նավի վրա ալդպիսի հիանալի մարտիկներ չկան, ալդպիսի հրաշալի նավակազմեր չկան, ինչպիսիք կան մեր գծանավերի վրա:

Ընկեր Վորոշիլովը նչեց կարմիր նավատորմայինների կուլտուրականության բացարձակ աճումը: Նա ասում էր, վոր մենք հիմա ունենք վոչ թե սոսկ կարմիր նավատորմայիններ, այլ ինտելիգենտներ, ալդ բառի բուն իմաստով, խորհրդային ինտելիգենտներ: Մեր նավատորմն

ունի ամենահարուստ աղբյուրը՝ յերիտասարդ, լավ սովորեցրած և իրենց հայրենիքին անսահմանորեն նվիրված կադրերի առաջնական համար: Պետք է այդ բացառապես շնորհապարտ հնարավորութիւնն ուստադրծել անհապաղ և լրիւ չափով:

Մաքրվելով ֆաշիստական կեղտից, անարդ և ստոր տրոցկիստական-բուխարինական ալյասերվածքներից, վորոնք սպրդել էին մեր նավերը, վարչութիւնները և այլ որբեկտները, մեր ռազմա-ծովային ուժերն ել ավելի ամրացան և անընդհատաբար կաճեն ու կամրանան:

Այս բոլորին խՍՀՄ բոլոր նախատորմերի անձնակազմը պայքար է մղում այն խնդիրների բոլջևիկյան կատարման համար, վորոնք դրված են Պաշտպանութան Ժողովրդական Կոմիտարի՝ խորհրդային Միութեան մարշալ Բնկեր Վորոշիլովի կողմից ռազմա-ծովային ուժերի առաջ նոր ուսումնական տարվա համար:

Մեծ, պատասխանատու և բազմակողմանի յեն այդ խնդիրները: Հրամանատարները, քաղախատողները և կարմիր նախատորմայինները պետք է կատարելապես տիրապետեն ծովային մարտի և ուղեբացիայի բարդ ձևերին, ձգտելով բոլոր ուժերի և միջոցների ել ավելի սերտ համագործակցութեանը, բաց ծովում հակառակորդին հզոր կենտրոնացված հարված հասցնելու համար: Անհրաժեշտ է հրամանատարական կազմի ուղերատիւ-տակտիկական պատրաստութեան հետադա հաստատակամ կատարելաւործումը: Բարձր պահանջներ են առաջադրվում նախատորմերին կրակային պատրաստութեան բնադալառում: Պանծալի սուղանալորդներն այս տարի պետք է ցույց տան մարտական գործողութիւնների նոր նմուշներ բարդացրած պայմաններում: Համառ ախիտանք կպահանջի այն խնդիրների լուծումը, վորոնք դրված են ծովային ավիացիայի և զետային նախատորմիկների առաջ:

Առաջնակարգ նշանակութիւն ունեցող խնդիր է ռազմա-ծովային նախատորմի հզորութեան հետադա աճման և ամրապնդման հիմքն և կազմում նախատորմի հրամանա-

տաբական կադրերի և վորջ անձնակազմի բոլջևիկյան դաստիարակութիւնը: Խորհրդային նախատորմի կուսակցական և անկուսակցական բոլջևիկները պետք է միշտ հիշեն ընկեր Ստալինի ՀամԿ(Բ)Կ ԿԿ վետրվարյան-մարտյան Պլենումում տված պատմական ցուցումները բոլջևիկմին տիրապետելու խնդիրների մասին, կադրերի քաղաքական լուսաւորութեան և կոմիւնիստական մասին: Առաջնորդի այդ ցուցումների բոլջևիկյան կատարումը բոլոր կոմիտարների, քաղորդանների, կուսակցական և կոմյերիտական կազմակերպութիւնների համար, խորհրդային ռազմա-ծովային նախատորմի բոլոր բոլջևիկների համար հանդիսանում է նրանց բոլջևիկյան պատվի դործը:

Կուսակցութիւնն ու կառավարութիւնը, բնկեր Ստալինն անդուլ հոգ են տանում մեր ծովային սահմանների ամրացման մասին: Նրանք անշեղորեն կատարում են լենինյան մեծ պատգամը՝ քանի դեռ գոյութիւն ունի կապիտալիստական շրջապատումը և ռազմական վտանգի սպառնալիքը, պետք է ամրապնդել Կարմիր Բանակը և Կարմիր Նախատորմը: ՀամԿ(Բ)Կ XVII համագումարում ընկեր Վորոշիլովն ասել է. «Ընկեր Ստալինի մշտական և անմիջական մասնակցութեամբ ու ղեկավարութեամբ մենք ախիատում ենք նաև մեր ռազմա-ծովային ուժերի ուժեղացման վրա, վորոնք շատ մեծ նշանակութիւն ունեն բազմահազար բաց ծովային սահման ունեցող մեր յերկրի պաշտպանութեան համար»:

Հալվի առնելով ռազմա-ծովային նախատորմի հետադա զարգացման կարեւորութիւնը հայրենիքի պաշտպանութեան համար և կենսապործելով կուսակցութեան դիծը՝ Ժողկոմատների մանրացման վերաբերյալ, մեր կառավարութիւնն ստեղծել է խՍՀՄ Ռազմա-Մովային գործերի հատուկ Ժողովրդական Կոմիտարիտ: Այդ միջոցառումն սպահովում է մեր խորհրդային Ռազմա-Մովային Նախատորմի կատարելագործման նոր վերելքը, նոր աճումը:

Խորհրդային Միութեան Ժողովրդներն ուրախութեամբ ու պարծանքով դիմաւորեցին այդ վորոշմանը:

Յերբ իտալական Փաշխտները լիտիարար ջրասույզ արին «Կոմսոմոլ» և «Բլադոյեվ» խորհրդային նավերը, միլիտան-վոր բանվորներ, կոլտնտեսականներ, ինտելիգենտներ, մարտիկներ և հրամանատարներ բազմաթիվ միտինգներում և ժողովներում խնդրում էին կառավարութանն ուժեղացնելու ռազմա-ծովային ուժերը շինարարությունը: Ֆարրիկաներում, զործարաններում և կոլտնտեսություններում, զորամասերում և միավորություններում սկսվեց աշխատավորների միջոցների հատկացումը նոր հզոր նավերի կառուցման համար:

Մենք նավեր ունենք, վորոնք առատորեն հաղեցված են նորարդյն տեխնիկայով, հիանալի կերպով սպառազինված են ամենաթամանակակից հրետանիով և ապարատու-րայով, բազմիցս ցույց են տվել իրենց սքանչելի հատ-կությունները շտորմային պարագայում և ձմեռվա դժվար պայմաններում: Թող իմանան բոլոր նրանք, ովքեր աչք են տնկում մեր յերջանիկ հայրենիքի, մեր հարստությունների վրա, ովքեր վստահություն են անում մեր հողերի անձեռնմխելիության գեմ, վոր Խորհրդային Միության ծովային սահմանները նույնչափ անմատչելի յեն, ինչպես ցամաքային սահմանները:

Ռազմա-ծովային ուժերի անձնակազմը, վորը սերտորեն համախմբված է Լենինի-Ստալինի կուսակցության շուրջը, անսահմանորեն նվիրված է իր հայրենիքին, ըն-թացիկ տարում նոր հաջողություններ ձեռք կրերի քաղա-քական ու մարտական պատրաստության, ռազմա-ծովային բարդ տեխնիկային տիրապետելու գործում:

Նավատորմերի և նավատորմիկների հրամանատարնե-րը, քաղաշխատողները, կարմիր նավատորմայինները դե-մավորեցին կառավարության վորոշմանը Ռազմա-Ծովային զործերի Համամիութենական Կոմիսարիատ կազմելու մա-սին հսկայական ենտուղիազմով և վորդեվորությամբ: Նա-վատորմի շատ նավերի վրա և մասերում տեղի յեն ունե-ցել անձնակազմի միտինգներ: ԲԳԿԲ-ի Կ. Յե. Վորոշիլո-

վի անվան Ռազմա-Ծովային ակադեմիայի ունկնդիրները և պրոֆեսոր-դասախոսական կազմն իրենց բանաձևում հայտարարել են.

«Վորոշիլոմ ենք ԽՍՀՄ Կառավարության վորոշումը Ռազմա-Ծովային զործերի Համամիութենական Կոմիսա-րիատ կազմելու մասին: Այդ պատմական վորոշումը հան-դիսանում է սոցիալիզմի մեծ յերկրի ուժի և հզորության արտահայտությունը, կուսակցության և կառավարության և անձամբ ընկեր Ստալինի բացառիկ ուշադրության և հոգատարության արտահայտությունը ԽՍՀՄ ռազմա-ծո-վային ուժերի հանդեպ... Ակադեմիայի ունկնդիրները, պրոֆեսորները, դասախոսները խոտանում են կուսակ-ցությանն ու կառավարությանը, վոր նրանք կաշխատեն բոլշևիկյան յեռանդով կատարելու իրենց վրա դրած խն-դիրները՝ հզոր, աշխարհումս ամենուրեք խորհրդային ռազմական նավատորմ ստեղծելու համար»:

Այդ բանաձևում արտահայտված են ռազմա-ծովային ուժերի վորջ անձնակազմի մտքերն ու զգացմունքները, ուժեր, վորոնք հանդիսանում են բանվորների և դյուղացի-ների սոցիալիստական պետության դինված ուժերի բաղա-դրական, անբաժանելի մասը: Յեվ յեթե խիի ռազմական տաղնապի ժամը, մեր պանծալի կարմիր նավատորմային-ները, ուս ուսի տված հետեակների, տանկիստների, ոդա-չունների, Բանվորա-Դյուղացիական Կարմիր Բանակի զոր-քերի բոլոր տեսակների մարտիկների հետ միասին անու-սանորեն կկատարեն մեր սոցիալիստական պաշտպանու-թյան հիմնական սկզբունքը, այն է՝ թշնամուն հարվածել այն տերիտորիայի վրա, վորտեղից նա կիտրձի խախտել ԽՍՀՄ սահմանները:

ՄԱՐՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԲԱՐԵԿԱՍՈՒԹՅՈՒՆ

Սկսում եր լուսանալ: Հարավային վառ աստղերը դու- նատվում և հալչում եյին: Ավելի ընդարձակ և ավելի նկատելի յեր դառնում հորիզոնի կապույտ շրջանը: Միմի- այն հարավում կանաչավուն ծովային ընդարձակության վերելում գորշադույն յերևում եր նախառավոտյան մա- ռախուղի շերտը:

Միայնակ դնացող սուղանավի վերին տախտակամա- ծի վրա շուտով ընկան հորիզոնի յեղրի հետևից անըս- պասելի կերպով ջրի տակից դուրս յեկած դարնանային արեգակի վոսկեջրած շեղակի ճառագայթները: Սուղանա- վը դնում եր կրեյսերական (հաժանավային) դրությամբ: Թվում եր, թե մի առասպելական վիթխարի ձուկ է շարժ- վում: Նա ևս յերկու սուղանավերի հետ միասին դռնվում եր ավտոնոմ նավարկության մեջ:

Այժմ, մասնակցելով նավատորմի մարտական տակ- տիկական ուսուցմանը «կարմիրների» կողմից, սուղանավը կուրսը պահում եր դեպի ծովի վորոշ տեղամասը: Սու- զանավի հրամանատար Վլադիմիր Պետրովիչ Բրյանցեվը, վորն անցյալում, ինչպես և իր հայրն ու պապը, յեղել է Փրեզերովչիկի, անմեկեն կերպով դռնվում եր մարտական մենախցիկում (ռուբկայում)՝ դիտելով հորիզոնը: Աչքե- րը կկոցած նայելով խաղաղացած ծովի չլացուցիչ փայ- լին, նա հաճախ մոտեցնում եր ծանր յերկղիտակը հող- նած, քիչ ուռած աչքերին:

Միավորության մեջ նա արժանատի համարվում եր ամենափորձված սուղանավորդ — հրամանատարներից մեկը, թեև յերրորդ կամպանիան եր, վոր սուղանավի հրամանա- տարն եր, իսկ տաս տարի առաջ նա յեկել է հենց այս

սուղանավը վորպես շարքային կարմիր նավատորմային — ղեկակալ:

Աշխույժ և սրտաբաց լինելով, նա աչքի յեր ընկնում հրամանների պարզորոշ իշխանականությամբ, շարժումնե- րի վստահությամբ, վարվելաձևերի տոկուն պատկառելիու- թյամբ: Նա ասում եր. «Սուղանավորդ-նավաստիների մեջ չպետք է լինեն սառն արյուն ունեցող մարդիկ: Նրանք չեն կարող չլինել ճշգրիտ, ինչպես խրոնոմետրը, և շարժու- նակ, ինչպես սնդիկը»:

Հրամանատարին ել պատշաճ նավախումբն է:

Ահա հրամանատարից մի քիչ հեռու կանդնած և նշա- նարար Տուրկմենովը, ծառայությունից առաջ նախկին ան- տառահատը, իսկ այժմ լավ հայտնի յե սուղանավերի վորջ միավորության մեջ: Նա աչքի յե ընկել դեռ յերկու տա- րի սրանից առաջ:

Այն ժամանակ, ուշ աչնանը, մութ դիշերին, ինչպի- սիք լինում են միմիայն հարավում, սուղանավը վերադառ- նում եր իր բաղան: Յերրորդ որն եր, վոր ծովում մոլեղ- նում եր ինը բալլանոց փոթորիկը: Ջրի սարերը թափ- վում եյին տախտակամածի վրա, աղի ջրով հեղեղելով նեղ կամրջակը, վորտեղ սառել էյին հրամանատարն ու ղեկակալը: Մանյովրելով կաթնանման փրփրուելով յեռա- ցող բլուրների միջև, սուղանավը դանդաղորեն առաջ եր շարժվում: Յեվ հանկարծ ինքսոնեսի փարոսի տրավերսի ուղղության վրա, սուղանավը սրբնթացորեն նետվեց իր կուրսից դեպի մի կողմը և անճարակորեն պոտվեց իր տեղում:

— Ղեկը փչացել է:

Կանդնեցրին դիդենները: Ղեկավարությունը կորցրած սուղանավին ալիքներն սկսեցին չալտել մեկ բորտից դե- պի մյուսը:

— Լիկվիդացիայի յենթարկել ավարիան:

Կատարելով հրամանատարի հրամանը, նշանաբար Տուրկմենովը և ավադ ելեկտրիկ Բերնդուցը զգուշաբար ակսեցին անցնել դեպի վնասվածքի տեղը, նավախելը:

Յերեկը, խաղաղ յեղանակին, այդպիսի վնասվածքի սարքերը մի քանի բույե կապահանջեր: Բայց այստեղ չորս կողմը մուկն եր, իսկ լուսավորել վերնաշենքը չի կարելի: Նավատորմը դռնվում եր վարժական-մարտական տաղ-նապի վիճակում:

Ալիքները դաժան համառությամբ մարդուն վայր ե-յին դցում: Հարկ եր լինում ամբողջ հասակով ուղղվել, յերբ նավախելը ջրի տակ եր գնում, և սրընթացաբար պառ-կել նեղ տախտակամածի վրա, հենց վոր նա մերկացած պոռտակներով վերասլանում եր ալիքների կատարը:

Փայտացած մատները կորցնում եյին առաձգականու-թյունն ու ուժը: Յերբ սուզանալը հանկարծ ուժեղ կեր-պով թեքվեց մեկ բորտի կողմը, Բերնդուցը չկարողացավ իրան պահել: Տախտակամածի վրայով թավալվող ալիքը քնեց նրան յեռացող ծովի մեջ:

Ամեն ինչ տեղի ունեցավ կայծակի արագությամբ: Տուրկմենովը, առանց իրեն կորցնելու, նետվեց փրկելու խեղդվող ընկերոջը, միմիայն կարողացավ դուռա՝ «Մարդ ընկավ բորտից դուրս»: Բայց կատաղած տարերքի աղմու-կի հետևանքով, նրա ձայնը չլսվեց մարտական մենախցի-կում: Սուզանալն առաջվա պես նետվում եր մեկ ալիքից դեպի մյուսը:

Լողումով Տուրկմենովը տարվում եր նավատորմում ծառայելու հենց առաջին տարվանից, կատարելապես տի-րապետելով դրան: Սեծովյան նավատորմի սուզանավորը-ներն մեջ նա չգերազանցված լողորդ եր համարվում:

Մի քանի բույեյից հետո նրանք յերկուսով ներկայա-ցան հրամանատարին, ղեկուցում տալով ղեկային հաղոր-դակն ուղղելու մասին, կարծես թե, վոչինչ չէր պատա-հել: Միմիայն մյուս սրը նավի վրա իմացան Տուրկմենովի խիզախ արարքի մասին: Ապշել եյին նույնիսկ փորձ-ված նավաստիները: Դեկավարութունը կորցրած նավից փոթորիկոջ ծովի մեջ նետվել, այն ել դիչեր ծամանակ-դա դերարիութուն ե:

Վերհիշելով այդ դեպքի մասին, Վյադիմիր Պետրո-վիչը մի հայացք ձգեց բաղրիքից բռնած նշանաբարի վրա:

Վյադիմիր Պետրովիչի նավախումբը վոչ մի բանով չէր տարբերվում մյուս նավերից, բայց նա հպարտանում եր իր մարդկանցով և պատեհ դեպքում պարծենում եր. «Այդպիսի մարդիկ, ինչպիսիք ինձ մոտ են, պետք ե փնտ-ռել: Վոչ մեկի մոտ այդպիսիներ չկան»: Նրան թվում եր, վոր իր մարտիկներն ամենաճարպիկն են, ամենատոկունը և ամենաուժեղը, և ավելի լավ են տիրապետել մարտական տեխնիկային, քան վորեւե մեկը:

— Վերցրեք, — ասում եր նա, — մոտորիստ Սուլեյմա-նով Մուխոմեդյանին: Քիչ ե ասել, վոր նա դերազանց մասնագետ ե: Պետք ե իմանալ, թե ինչպիսի արտասովոր ջանք ե թափել նա դրա համար: Յերբ նա յեկավ նավա-տորմ, միանգամայն կիսադրապետ եր:

Իսկ հիմա, տեսնո՞ւմ եք, նպատակ ե դրել ուսումնա-սիրել մաթեմատիկայի վողջ դասընթացը, նաև բարձրա-դույնը ներառյալ:

— Ինչի՞ պետք ե քեզ բարձրագույն մաթեմատիկան:

— Հարկավոր էլինի, յես դեռ յերիտաժարդ եմ:

Խորը փոխադարձ համաբարեկամութունն զգացվում եր ամեն ոք:

Յերբ Վյադիմիր Պետրովիչն իջնում եր նավասենյակը հանդստանալու, նավի վրա իսկույն լիակատար հանդար-տութուն եր սահմանվում: Մարդիկ աչիստոտում եյին շարժվել և ամեն ինչ անել առանց աղմուկի: Լսվում ե միմիայն նավի սրտի— դիղելմոտորների— համաչափ խը-փումբ: Ամեն մի անդուլտութունն առաջացնում եր վրդով-ված բողբոջներ՝ «հանդարտ, հրամանատարը հանդստա-նում ե»:

Յեթե հրամանատարն անհերթափոխ որապահում եր կամբջակի վրա, ուղղաձիղ սանդուխքով բարձրանում եր կոկ (խոհարար) Զախարչենկոն իր անփոփոխ ձյունափայլ թասակով և, ուկրաիներեն ու ռուսերեն լեզուները խառ-նելով, առաջարկում եր՝ «անուշ արեք, ընկեր հրամանա-

տաբ, բլինեցները, շատ լավն են»: Նոր թիւած բլինները կույտով ամսեն սովորաբար անցնում եր Վլադիմիր Պետրովիչի ձեռքը:

Անցյալ տարվա կամպանիայի վերջին արշավի ժամանակ մարտիկները ջերմ հոգատարութիւնը և ուշադրութիւնը հատկապես հուղեցին Վլադիմիր Պետրովիչին: Այն ժամանակ նա դրեթե ամբողջ ուր ու գիշեր սլահ եր կանգնած մարտական մենակցիկում: Ալիքները, ցրվելով վերնաշէնքերին դիպչելուց, թափվում եյին կամրջակի վրա սառն անձրևի ձևով: Չնայած տաք բրդե հագուստին, ցուրտը թափանցում եր մինչև փոսկորները և հատկապես ուժեղ եր զգացվում, յերբ թրջվում եյին թաղյակները (վալենկի):

Կարմիր նավատորմային Բերնգոլցն իր անձնական բաւրեկամ Մուխոմեդլան Սուլեյմանովի հետ միասին գիղելային խլացուցիչները վրա կազմակերպել եյին թաղյակների չորացումը: Յերբ մեկ զուգն ուղարկվում եր դեպի վեր, մյուսը չորացվում եր: Վոտնամանների փոխումը տեղի յեր ունենում գրեթե յուրաքանչյուր ժամ:

Իսկ մի քանի օրից հետո Վլադիմիր Պետրովիչի աչքին ընկավ վիցե-ադմիրալ Ա. Ա. Լիվենի՝ համաշխարհային պատերազմի տարիներին հրատարակված դիրքը, — «Մեր նավատորմի վոդին և իլարդապահութիւնը»:

Այդ դրքում «ամենապայծառափայլ կնյաղը» տալգատի անկեղծութեամբ հայտարարում ե. «Ո՞րից են եր տարբերվում են հասարակ զինվորներից (նիժնի չին) յերկու տեսակետից՝ հասարակական դիրքով և պաշտոնական դրութեամբ: Նավատորին ծագում ե բնակչութեան ստորին խավերից, վորոնք քիչ են զարգացած և չքավոր են, իսկ սպան պատկանում ե ավելի ինտելիգենտ և ունեւոր դասակարգերին, այսպես կոչված արտոնյալ դասին: Այդ յեր... կուսի միջև ի ծնե դոյութիւն ունի մի անդունդ, վորը զգալար անցանելի յե թե՛ առաջինի և թե՛ յերկրորդի կողմից»:

Այս խոսքերը կարդալուց հետո, Վլադիմիր Պետրովիչը միմիայն ժպտաց: Յեթե առաջներում ցարական նա-

վատորմում և հիմա աշխարհիս ամեն մի կապիտալիստական յերկրի նավատորմում անանցանելի անդունդ դոյութիւն ունի հրամանատարական և շարքային կազմի միջև, ապա Կարմիր Նավատորմում, ինչպես և վողջ Բանվոր-Գյուղացիական Կարմիր Բանակում այդպիսի պրոբլեմ դոյութիւն չունի:

Այն սուղանավի օրինակով, վորի հրամանատարն եր ինքը, Վլադիմիր Պետրովիչը տեսնում եր վողջ անձնակազմի ընդհանրապես ամուր գործարար զոգլածութեան, մարտական համաբարեկամութեան ակնհայտ արտահայտութիւնը: Մարդիկ համախմբված են Մեծ Հոկտեմբերյան սոցիալիստական հեղափոխութեան սրբազան դրոշի տակ:

Ահա արդեն յերրորդ կամպանիան ե, վոր բոլոր ամենալավ կարմիր նավատորմային մասնադետները, վորոնք յենթակա յեն յերկարատե արձակուրդի դնալու, չեն հետանում սերտորեն զոգլած կոլեկտիվից, մնալով դերակետի ծառայութեան մեջ: Հրամանատար Բրյանցեվի սուղանավում միշտ մարդկանց լրիւ կոմպլեկտ կա:

Հետեանքներն արտացոլում են մարտական պատրաստութեան մեջ: Բոլոր մեխանիզմների անմերժ գործողութեան հետ միասին, հաջողութեամբ անց են կացվել ամենաբարդ մանյովրները և տորպեդային հրաձգութիւնները:

Անհմուտ ձեռքերում այդ բոլոր բաղմաքանակ դետալները, վորոնք աշխատում են այդպես ութմիկորեն և համերաշխ, կարող եյին անսպասելի կերպով լուել, սառչել մետաղի սառը մասսայի պես: Ամենաչնչին աչքաթողը կամ անիութութիւնը կարող ե առաջացնել թանգարժեք վարժական տորպեդոյի խորասուզում:

Մոտորիստ Սուլեյմանովը պետք ե ամեն ինչի ուշ դարձնի՝ վառելանյութի մատակարարմանը, յուղելիքին, սոնակալներին, ջերմաչափերին: Նշանաբար Տուրկմենովը, վորը վերին վախտա յե կատարում, պետք ե կարողանալ գնահատել, վորոշել պարագան և ժամանակին նկատել ամենափոքր կասկածելի կետը միաժամանակ ջրի յերեսին և ոգում, նավի մոտերքում և հեռավոր հորիզոնի վրա:

Սուղանալորդի համար զգացողութիւնը, լսողութիւնը և սրտետեսութիւնը—անդնահատելի հատկութիւններ են:

Յեւ այս բոսկիայ Տուրկմենովն առաջինը նկատեց վաղուց սպասվող «թնամու» յերևան գալը: Ուժեղ յերկզիտակում հորիզոնի դժի հետևում աղոտ յերևում էին հալիվ նկատելի կետեր:

Տաղնա'պ....:

Վլադիմիր Պետրովիչը հաջորդաբար մի քանի հրամաններ է տալիս. «Տեղե'րդ, սուղման'... Ընդունել' դիմաւոր բախստը»:

Բացվում են վենտիլացիոն կլապանները: Աղմուկով դուրս է գալիս ողը ցիտերներէից, տեղ զիջելով կապտափուն-կանաչ ջրին:

Մի քանի վայրկյանից հետո ջրի մակերևույթի վրա մնաց միմիայն պերիսկոպի ցածր սյունիկը: Դրանով դիտելով, Վլադիմիր Պետրովիչը տարբերեց յերկու աղոտ սիլուետներում եսկադրային ականակիրներէի դժադրութիւնները: Նրանք գալիս էին հանդիպական, հաճախակի փոփոխվող, զիզղադաձև կուրսով:

Հրամանատարը չսահմանափակվեց նրանով, վոր արագորեն կատարեց արագութիւն, կուրսի և մինչև հակառակորդը յեղած հեռավորութիւն հաշվարկը, վորոնք հիմնական ելեմենտներ են սուղանալից տորպեդային հրաձգութիւն համար,— նա աշխատում էր ոգտադործել գոյութիւն ունեցող նախադնացական-ոգերևութաբանական պարագայի ամենաձեռնառու պայմանները: Այլիւ լավ դադոնապահութիւն համար նա նալը դրեց արեգակի կողմից: Քարտեզի միջոցով ստուգելով խորութիւնները, նա գրոհի համար այնպիսի դիրք ընտրեց, վորը թույլ էր տալիս անվտանգ տեղ հեռանալ «հակառակորդի» խորքային ումբներէից: (Իսկ մի անգամ էլ նա դնում էր դեպի գրոհի ոքսելալը ձկնորսական առադաստա-մոտորային նաւի հետեից կիլիատերային ուղղութիւնամբ, միմիայն յերբեմն-յերբեմն քիչ բարձրացնելով պերիսկոպը, իրեն կուրսը ճշտելու համար):

Վերջապես, մեկ եսկադրային ականակիրի առաջացուկը (ֆորշտելեն) ընկավ պերիսկոպի տեսողութիւն գալտի մեջ ձախից և անցավ նշանոցի վրայի տարադետի (վիզիր) խելիկը:

— Ձախ ապարատ, պատրա'ստ:

Հարվածից, վորպես արձագանք, լսվում է հրամանի կրկնումը: Վերջապես վերջին հրամանն է՝

— Ձախ ապարատ, կրա'կ:

Նույն ակնթարթին նալում զգացվեց մի թեթև հրում: Տորպեդոն դուրս յեկավ ապարատից:

Այդ դրոհով սուղանալն ավարտեց վարժական ուղերացիայում իր ունեցած մասնակցութիւնը: Նույն որվա յերեկոյան տրվեց նախատորմի մարտական ուսուցումներէի ավարտը:

Գիշերեցինք ծովի հատակի վրա: Գիշերային կիսախաւարում լուծթիւն և քուն է տիրում: Սուղանալի ըստարաքիման համար, վորը պառկած է դետնի վրա մի փոքր թեքումով դեպի քիթը, քիչ մարդ է պահանջվում: Նախախմբի մեծ մասը հանգստանում է: Վախտայիններէից (հերթակալներէից) պահանջվում է միմիայն լսել, զգալ և դաատ մնալ: Հաղթահարելով քնկոտութիւնը, նրանք ըզրաղվում են իրենց պոստի ստուգումով, չարժվում են, կարդում են նախորդներէի կողմից մատայնում արած դրանցումները:

Առավոտը, յերբ ջրի յերեսը դուրս յեկանք, վողջ նաւակաղմբ, իրտո հերթականութիւն պահպանելով, լողացավ բաղնիքում: Հնարադործ մոտորիտները և ելեկտրիկները տարեցին բաղնիքն ավտոնոմ նախարկութիւն հենց առաջին որերին: Լողանալու համար ոգտադործվեց բանեցրած տաք ջուրը: Աղիութիւնը չէր խանգարում տեղական արդյունարերութիւն «կիլ» սապոնի հիանալի լուծվելուն այդպիսի ջրում: Ֆոլորս թրաշվեցինք, մաքրվեցինք, ինչպես ալի բացթողում ստանալուց առաջ: Հանգստի որ է: Նա յերկար ժամանակ մնաց անձնակաղմի հիշողութիւն մեջ:

Հրամանատարի և կոմիսարի թույլտվությամբ նազիր զուգահեռակերպել, նշանարար Տուրկմենովը հիսնալի ինքնազոր՝ համերգ կազմակերպեց:

Կարճ միտինգ տեղի ունեցավ: Իսկ հետո հնարագետները հանդես յեկան յերաժշտական և յերգեցիկ համարներով, զեկլամացիայով ու նույնիսկ սեփական արտադրության վոտանավորների ընթերցումով: Ծրագրերը վել-ջացավ կոլեկտիվ յերգերով ու պարերով: Պարերի համար հատկացվեց Նելայի պողոտան, ի հարկե, վոչ թե այն, վորը Լենինգրադումն էր, այլ տեղականը՝ սուզանավի վերին տախտակամածի վրա, քթից մինչև մարտական մենախցիկը:

Յերեկոյան, ուղտվելով առանց քամու, պարզ յեղանակից, զնում էյինք ափի մոտերքով: Սարի թեք լանջի վրա սպիտակին էյին տալիս Դրիմի թաթար կորոնտեսականների սվադած խրճիթները: Յերը մութն ընկավ, խարիսխ գեցինք: Ելեկտրիկ Բերնդուցը, վորը, կոմյերիտական կազմակերպության հանձնարարությամբ, հասարակական կարգով կատարում է կինոմեխանիկի պարտականությունները, մարտական մենախցիկի մոտ եկրան էր կառուցել: Հանդիսատեսները տեղավորվեցին ուղղակի տախտակամածի վրա, իսկ ափից կինոնկարը նայում էյին ամենամոտիկ գյուղից հավաքված կոլտեստականները:

Վլադիմիր Պետրովիչն իջավ իր նավասենյակը և ձեռքն առավ որսվերը, կամ, ինչպես նա ասում էր, «սուզանավի ծառայության ցուցակը»: Նա գրանցում էր ցուցադրի մեջ բոլոր նշանավոր զեպեքերը նավի վարժա-մարտական կյանքից: Այսօր նա գրեց. «Գտնվելով մեկ օր ավտոնոմ նավարկության մեջ, մասնակցեցինք նավատորմի մարտական ուսուցմանը: Յերկու եսկադրային ականակիրները վերա տված տորպեդային գրոհից հետո Փլազմանը բարձրացրեց «բարի» ազդանշանը»:

Յեթե կարգայինք դրանից առաջ գրածը, կարելի կըլիներ իմանալ, վոր սուզանավը յերկրորդ տարին է, վոր պահում է իր ձեռքում նավատորմի տորպեդային և հրե-

տանային հրաձգությունների առաջնությունը, Բ2-1 լավագույնն է միալորության մեջ: 1935 թվին սուզանավին մրցանակ է հատկացվել զեղարվեստական ինքնազործության համար:

Ժառանգական մետաղազոր՝ Բրյանցեյը ձեռք էր բերում սուզանավորը-հրամանատարի նոր մասնագիտություն: Նա մտադիր է այդ նոր մասնագիտությունը նույնպես ժառանգական դարձնել: Փոխորդն արդեն աճում է:

Յերեկ լրացավ նրա վորդու ձիշտ 17 ամիսը: Յերե նա 17 տարեկան կդառնա, Վլադիմիր Պետրովիչը նրան կուղարկի Ռադմա-ծովային ուսումնարան: Թող սովորի, հրամանատար դառնա. նա կկատարի յուրաքանչյուր խորհրդային քաղաքացու ամենաբարձրան պարտքը՝ պաշտպանել սիրելի հայրենիքի անձեռնմխելի սահմանները:

Յեյ ահա նրա դուստրը, նա արդեն մեանդամայն չափահաս է վոչ այնքան առաջ հայտարարեց. «Փոքր հասակումս յես իսկապես տարրորինակ էյի: Կարծում էյի, թե սուզանավի վրա թիակներ կան»: Հիմա նա հիանալի իմանում է, վոր սուզանավի վրա «վոչ իսկական, վոչ էլ խաղալիքային թիակներ չեն լինում»: Դուստրը «իսկապես» մեծ է, — մեկ ամսից հետո կլրանա նրա հինգ տարին: Ի՞նչ կդառնա նա, դեռ դժվար է ասել, բայց սուզանավորը հաղիվ թե դառնա: Այնուամենայնիվ ինչ ցանկանա, այն էլ կդառնա: Խորհրդային յերկրում ամեն մի յերագանք իրազործելի յե:

... Խաղաղ հանդիստն ընդհատվեց միանգամայն անսպասելի կերպով:

— Ընկեր հրամանատար, — զեկուցում էր նավասենյակ յեկած Տուրկմենովը, — մոտորիստ Սուլեյմանովը ծանր հիվանդացել է:

Հիվանդի մահճակալի մոտ աշխատում էր նավի յերիտասարդ բժիշկը, նրա շուրջը հավաքվել էյին կարմիր նավատորմայինները:

Պարզվեց, վոր Սուլեյմանովը, մոտորները սրբելիս ու յուղելիս, մի քիչ քերծել է ձեռքը: Փերծվածքն այնքան

Հնչին և յեղել, վոր նա նույնիսկ յող ել չի քնել: Բայց, հալանաբար, քերծված տեղի կեղտոտում և տեղի ունեցել, վորովհետև ձեռքը մինչև արմնկահողն ուռել և: Հիվանդն ավելի ու ավելի վատանում եր: Պարզ եր, վոր նա անհապաղ ստացիրոնար (կացողական) բժշկության կարիք ունի:

— Ինքնաթիւ կանչել:

Մի քանի րոպեյից հետո հաճանալող սուզանավի վերևում սկսեց պտտել հիդրոինքնաթիւը: Նավից շտապ իջեցրին փոքրիկ յերկակը: Քանի դեռ ողջացն մերձադեկում եր մեքենան հենց նավի բորտի մոտ, սպիտակ բեխերով չաղ զինվորական բժիշկն արդեն բարձրանում եր սուզանավի վրա:

Նրան ուղեկցում եր կարմիր նավատորմային Բերնգոլցը, նավի ամենատրամիտ հնարադետը: Թվում եր, վոր նրան կյանքում վոչ մի դեպքում չեր թողնում կոտորուղիքուն ու կատակասեր տրամադրությունը:

— Զգուշ սանդուխքով, — նախազգուշացնում եր նա բժիշկին, — պինդ բռնեցեք զոնակից: Ամենուրեք սայթաքուն և, խի գորգեր չկան:

Բժիշկը դժվարությամբ անցավ ցած նեղ մենախցիկային զոնակի միջով: Կենտրոնական պոստն անցնելով, նա դնաց դեպի հիվանդը:

Սուլեյմանովին զննելուց և պուլսը հաշվելուց հետո նա գլուխը թափահարեց:

— Շատ լուրջ դրություն և: Արյան վարակում և: Լավ և, վոր ինքնաթիւ եք պահանջել: Բայց միևնույն և, արյան փոխներարկում և հարկավոր:

Բժիշկի ղեկուցումը լսող Վլադիմիր Պետրովիչը հանգիստ կերպով առաջարկեց.

— Վերցրեք իմ արյունը:

Բժիշկը, իջեցնելով ակնոցը մինչև քթի ծայրը, չարժացած բարձրացրեց սպիտակ հոնքերը:

— Բայց, նրան հարկավոր չե մեկ կաթիլ, այլ յերեք

հարյուր գրամ: Հասկանո՞ւմ եք, ընկեր հրամանատար, յերեք հարյուր, գուցե և չորս հարյուր գրամ:

— Վոչինչ, վերցրեք չորս հարյուր, — սառնասրտորեն պատասխանեց Վլադիմիր Պետրովիչը:

Վերջացնելով արյան փոխներարկման պրոցեդուրան, բժիշկն ասաց նրան. «Հիմա ձեզ վորոշ հանգիստ և հարկավոր: Պառկեցեք ձեր նավասենյակում»:

— Շնորհակալ եմ ուշադրության համար: Յես թուլություն չեմ զգում, և ձիւտ ժամանակն և, վոր յես փոխարինեմ շոուրմանին:

Բժիշկը չեր իմանում, թե ինչ պատասխանի: Առանց ձայնի հուզմունքը թաքցնելու, նա մեղմորեն ասաց. «Ահա քեզ մարդիկ, ամենախիսկական մարդիկ»:

Նավակաղմի համար պարզ եր, վոր նա, այդ հասակն առած, իր կյանքում շատ բան տեսած բժիշկը հազար անգամ իրավացի յեր: Խորհրդային յերկիրը զարմացնում և աշխարհս վոչ միայն և վոչ այնքան մեքենաներով, վորքան ստալինյան կոփվածք ունեցող, կայուն, խիզախ և նշված նպատակին հասնելու հաստատակամ մարդկանցով:

Յերբ սուզանավն իր բաղան վերադարձավ, խիելով ավտոնոմ նավարկության մեջ մնալու համանավատորմային ռեկորդը, նավամատուցյի վրա հանդիպողների թվում գտնվում եր նաև առողջացած Մուխոմեդյան Սուլեյմանովը: Սուլեյմանովը և հրամանատարը շատ ամուր սեղմեցին իրար ձեռք:

„Морекой Сборник“ № 11, 1937 №.

ՄԻԼՏ ԱՌԱՋ

Բալթիկայում տեղի էլին ունենում աշնանային մարտահան ուսուցումները:

Մանյովրող «Արտյոմ» ահանակի նավախելի հետևից բարձրանում եր յեռացող ջրային ալեկոծություն: Հեռվում յետևից սիւլվում եր հարթուկած, փրփրակալած հետքը: Նա ձգտում եր հանդարտացած ծովի հարթ մակերևույթի վրա, վորպես շտուրմանական հսկայական քարտեղի վրա քաշած կուրսի դիծ: Կարծես թե, խուսափելով հրետանային կրակից կամ սուզանավից արձակած տորպեդից, ահանակիբը, լրիվ թափով շարժվելիս, հաճախակի կտրուկ դարձումներ եր կատարում:

Պահնորդությունը (վախտա) մեքենայի վրա տանում եր խմբակի հրամանատար Դերգաչովը: Ուշադրությամբ հետևելով Ֆորստենկայի (բոցամուղ) մեջ մտնող նավթի տաքացմանը և կանոնավորելով ուղի մատակարարումը հողմամուղների կողմից, նա հատուկ խնամքով դիտում եր այրումը, ձգտելով լիակատար անծխություն հասնել: Կատարելապես իմանալով կաթսայական դրվածքը, հնոցապանները և մեքենավարներն ընտելացել էլին հասկանալ իրենց հրամանատարին մեկ ժեստից (չարժումից): Ամեն մի արագություն ժամանակ մեքենավարներն ազահոլում էլին սառնարանի անխափան գործողությունը, իսկ հնոցապանները պահպանում էլին լրիվ ճնշումը կաթսաների մեջ: Դերգաչովն անձամբ հետևում եր սռնակալների ջերմաստիճանին:

Կազմակերպվածությունը և անբասիր ճշտապահությունը նա ընտելացել եր դեռ նավատորմից առաջ, յերբ աշխատում եր վորպես փահանադործ Վորոնեժի գործիքային

արհեստանոցում: Ահանակի յեկավ Մեքենայական դրայրոցն ավարտելուց հետո Կարմիր Նավատորմի վերականգնման տարիներին՝ տասներկու տարի առաջ:

Ընդունակ և կարգապահ, նա հենց միանգամից իր վրա դրավեց հրամանատարության ուշադրությունը, իսկ ներքևի տախտակամածի ընկերները հարկում էլին նրան սրտարաց ու հաստատակամ բնավորության, տեխնիկական կրթությունը բարձրացնելու հարցառեր ձգտման համար:

Նավային ծառայության հենց առաջին տարվանից Դերգաչովը ձեռնարկեց իր զիտելիքների կատարելագործմանը: Նա հասավ այն բանին, վոր, գտնվելով դեռ ժամկետային ծառայության մեջ, նշանակվեց բաժանմունքի հրամանատար և հաճախ չարժենթացիկ վախտաների ժամանակ մնում եր խմբակի ավազի տեղը: Բայց նա դրսև վրա կանգ չառավ: Յերբ մոտեցավ յերկարատև արձակուրդ դնալու ժամանակը, նա հրամանատարին տվեց հետևյալ զեկուցագիրը. «Նկատի ունենալով միջադեպին լարված իրադրությունը, խնդրում եմ ինձ թողնել գերակետիկ ծառայության մեջ...»: Այդ որերին հերոսական Կարմիր Բանակը պաշտպանում եր Սորհրդային յերկրի հեռավոր արևելյան սահմանները վրա տվող սպիտակ չինացիներից: Պատմական 1929 թիվն եր:

Դերգաչովին հոժարությամբ թողնցին և ուղարկեցին Մեքենայական դրոցը սովորելու, ավագի պատրաստություն ստանալու համար:

Մեծ եր նրա ուրախությունը, յերբ 1934 թվի դարնանը նա կարգաց Պաշտպանության ժողովրդական Կոմիսարի հրամանը՝ միջին հրամանատարի քննությունների պատրաստվելու և տալու հնարավորության մասին: Պատրաստվում եր, առանց ձեռները ծալելու: Յերեկը կանգնած եր վախտայում, իսկ յերեկոյան վերցնում եր դասագրքերը: Սերտ կոնտակտ հաստատեց ահանակի վրա նավարկող կուրսանաների հետ: Աջակցելով նրանց գործնական ունակություններ ձեռք բերելու գործում, նրանց կողմ

մից նա ոգնութիւն եր ստանում տեսական դասընթացի ուսումնասիրման գործում:

Բուլչեիկ Դերդաչովի հաստատակամութեան և համա-
ռութեան ուժը հաղթեց: Քննութիւնը տվեց: Նա արդեն
նալի մարտական մասի հրամանատարի ոգնականն է: Յեր-
բեմն մնում է ավագ ինժեներ-մեխանիկի տեղը: Անցյալ
տարի նա ինքնուրույն կերպով ղեկավարում եր վերանո-
ւորումը, վորն ավարտեց սահմանված ժամկետից 30 ուր
առաջ: Յեվ ահա վորչ ժամառային կամպանիայի ընթաց-
քում ակնակրի մեխանիզմներն անխափան են գործում:

Մարտական մասի հրամանատարը նրա մասին աշտի-
սի կարծիք է հայտնում. «Դերդաչովը չի վախենում վոչ
մի խոչընդոտից և ղեկավարութիւնից: Նրա հաստատակա-
մութիւնն ու յետանդը բավական է ամեն ինչ կատարելու
համար: Նա յերբեք չի թողնում մի անդամ սկսած գործը:
Հարկավոր է նախահանգստում գետալներ ճարել, — նա
կճարի: Խոստացավ, վոր կվերացնի տուրքինի անսարքու-
թիւնը, և վերացրեց 3 ուրվա ընթացքում, թեպետ գոր-
ծարանը դրա համար պահանջում եր 15 ուր: Նա մի մարդ
է, վորի մոտ խոսքերը չեն բաժանվում գործից, մի մարդ
է, վորը սիրում է կարգապահութիւնը»:

Դերդաչովը վոչ միայն հիանալի մասնագետ է, այլ
և ակտիվ հասարակական գործիչ: Մի քանի տարի նա
ղեկավարում եր նախալին կուսակցական կազմակերպու-
թիւնը: Բացի այդ, նա Լենինգրադի խորհրդի անդամ է:
Մասնակցել է Խորհուրդների Լենինգրադի մարզային հա-
մագումարի աշխատանքներին: «Խորհրդի պլենումները,
— ասում է Դերդաչովը, — յես հաճախում եմ կանոնավոր
կերպով, իսկ ինչ վերաբերում է սեկցիային, այդ ղեկա-
ւանում եմ: Հազվադեպ ենք խորխոս գցած կանգնում,
ակնակիրը դրեթե անընդհատորեն արշավներում է գտնը-
վում»: Այժմ նա պատրաստում է իր ընտրող կարմիր նա-
վատորմայիներին պատմական զեպքի՝ Գերադույն Խոր-
հրդի ընտրութիւնների համար:

Նալի մշտական մարտական պատրաստութիւնն ապա-

հովելու իր աղնիվ, անձնվեր աշխատանքի համար Դերդա-
չովը յերկու տարի առաջ, Կառավարութեան վորոշման
համաձայն, պարգևատրվել է Կարմիր Աստղի շքանշանով:

Յերբ մեքենայական հեռագրի թվատախտակի վրայը
սլաքը նետվեց «միջինի» վրա, Դերդաչովը պատրաստվեց
վախտան հանձնելու: Ծառայութեան ընթացքում նա դա-
տիարակել և պատրաստել է արժեքավոր շատ մասնագետ-
ներ: Կանգ չառնելով ձեռք բերածի վրա, մարդիկ աճում
էին աչքի առաջ:

Վախտայից հետո ընկ. Դերդաչովն անցավ իր աղատ
ժամերի սովորական դրաղմունքին՝ ընթերցանութեանը:
Գրքերից նա անբաժանելի յէ: Նրան հետաքրքրում է վոչ
միայն մասնագիտական, տեխնիկական այլև դեղա-
բեւտական և հաւկապես ծովային պատմական դրա-
կանութիւնը: Նա սրտմում է մարտիկներին շատ հետա-
քրքրական դեպքեր պանծալի նալի հերոսական մարտա-
կան անցյալից, «Արտյոմ» ակնակրի քաղաքացիական
պատերազմին մասնակցելու մասին:

Այն որերին Բալթիկ ծովի վրա տեղի էին ունենում
խակական մարտական ուղերացիաներ իսկական հակառա-
կորդի դեմ: Կարմիր Նախատորմն այն ժամանակ ուներ
ամենասահմանափակ քանակութեամբ վիճակներ: Լիտիա-
ցած թշնամին մտնում եր մեր տերիտորիալ ջրերը, կից
մոտիկից գնդակոծելով խորհրդային ափերը: Ականակիւն
այն ժամանակ կրում եր մի ուրիշ՝ «Ազարդ» անունը:

Նա հաճախ դուրս եր գալիս ծովը հետախուզութեան,
հարձակումներ եր կատարում գերմանական ուղւորանա-
ների բաղանների վրա, ականափակոցներ եր դնում: Նրա
ականների վրա պայթել են յերկու գերմանական հաճա-
նալ:

Դեպքերը դարդանում էին անգուստ, ահուլի ուժով:
Քաղաքացիական պատերազմն ավելի ու ավելի լայն եր
ծավալում: Հյուսիսից ու հարավից, ծովից ու ցամաքից
հարձակվում էին ինտերվենտները:

1918 թվի ոգոստոսի 14-ին յերկու ականային խափա-

նիշներ, վորոնց ուղեկցում էին «Ազարդ» և «Միկլուխա-Մակլայ» ականակիրները, ականներ էին դնում Բալթյան խաղաքների ուղիներից մեկում: Պատգամաբերական նախընտրված էին խաղախնիները մոտերքում փոփոխական կուրսերով: Մարտական կամրջակից նշանաբաններն ուշադրությամբ դնում էին ջրային մակերևույթը:

Ամեն մի բույս կարելի էր սպասել թշնամու սուղա-նալերի յերևան գալը և նրանց տորպեդային դրոհը:

Հանկարծ «Ազարդի» վրա խաղաղության դեկային մեքենան, և նա հարկադրված էր կանգնեցնել շարժումը: Յերեք մղոն հեռավորության վրա յերևում էր Ֆինլանդական ափը: Հենց վոր նավը կանգ առավ, ափում քողարկված մարտիցը կրակ բաց արեց նրա վրա:

Արկերն ընկնում էին հենց բորտի մոտ: Հարկ յեղալ դնողների տակից դուրս գալ յետևի ընթացքով, մանյով-բելով մեքենաների միջոցով:

Մյուս անգամ «Ազարդը» մառախուղի ժամանակ հանդիպեց թշնամու ութ ականակիր: Նավը հարկադրված էր կտրուկ կերպով դարձում կատարել դեպի մի կողմը հակառակորդից հեռանալու համար, խուսափելով անհաշիս-սար մարտից: Բայց թշնամին, գիտակցելով իր թվական գերազանցությունը, անհաճանջորեն հետապնդում էր: Խմբակների բաժանվելով, հակառակորդը նախընտրեց, լրիվ արագությամբ շարժվելով, փորձում էին կտրել կարծիս ականակիր կուրսը: Յերեք հեռավորությունը փոքրացավ, հակառակորդն անցավ ծածկույթներով հրետանային հրաձգության: Բավական էր մեկ ծածկում ունենալ, վորպեսզի ուղերուցիան վերջանաք ականակիր կործանումով:

Բայց ամենավտանգավոր դրությունների ժամանակ, «Ազարդի» խիզախ նավակազմը ցուցադրեց սովորություն, արիություն և ճարպիկություն, չփոթեցնելով հակառակորդի հրանոթային նշանառությունը հմտորեն մանյով-բելով: Այն դեպքերում, յերբ թշնամին անդրանցում էր թույլ ալիք, ականակիրն իսկույն սլանում էր աշտեղ, վորակեղ տեղի յն ունեցել արկի դիպումը: Դրա հետևան-

քով հետևյալ համադարձը, վոր տրվում էր առանց ճշգր-ման աշտեղի մանյով-բելի վերաբերմամբ, նույնպես նշա-տակին չէր հասնում: Այդպես էլ դուրս յեկավ «Ազարդը» զնդակոծի տակից առանց վորևէ վնասվածքի:

Յեկավ 1919 թ. դարունը:

Մարտերը տեղի էին ունենում գրեթե ամեն օր և հատկապես հաճախ դիչեր ժամանակ: «Ազարդն» առաջադրություն ստացավ՝ դուրս գալ Կոպորյան ծովածոցը, խրկել թշնամու ականակիրները, վորոնք ռմբակոծում է-ին առափնյա վայրում դասավորված Կարմիր Բանակի զորամասերին:

Ամառվա արևոտ օր էր: Ծովը միմիայն թեթև ալե-ծածանվում էր: Մակերևույթի վրա հաճախ ալեկոծու-թյուն էր բարձրանում թշնամու սուզանավերից, վորոնք հետապնդում էին մեր ականակիրը: Նախ առաջ էր շարժ-վում լրիվ արագությամբ, յերբեմն կտրուկ կերպով դեպի մի կողմը դառնալով թշնամու տորպեդոների հետքերից: Սուզանավերը հաճախակի դարձրին տորպեդային դրոհները:

Անսպասելի կերպով հորիզոնի վրա յերևան յեկան մեկ եստոնական և յերկու անգլիական եսկադրային ականա-կիրներ: Յերեք մղոնից վոչ ավելի անցնելուց հետո «Ազար-դի» վրա դրոհ տվեց սուզանավը: Յերկու տորպեդոների հետքեր հայտարարելով, ականակիրն արագ կերպով դար-ձում կատարեց: Այլ կողմից քթի ուղղությամբ նշանաբա-ները նկատեցին սկզբում ալեկոծություն ջրի յերեսը բարձ-րացող սուզանավից, հետո յերևացին պերիսկոպը, Փորչ-տեվներ և մարտական մենախցիկի մի մասը:

Ակնթարթաբար «Ազարդը» կրակ բաց արեց և նեա-վեց ուղիղ սուզանավի վրա տարանային (բարանային) հարված հասցնելու համար:

Քթի հրանոթից սուզվող արկով հենց առաջին ձիգն ուղղակի հարվածեց մենախցիկին: Սուզանավի վրա ուժեղ պայթում տեղի ունեցավ, յերևաց բոցի և սև ծխի մի սյուն: Նույն մոմենտին կարծիք ականակիրը լրիվ արա-գությամբ սլացավ սլայթման տեղով, խրվելով իր սուր

Փորձեցին Զրի միջից բարձրացած հսկայական ջրային փուչիկի մեջ: Նայած լուր հատկանիշներին, հակառակորդի սուղանավին վերջ եր տրվել:

Բայց թշնամու եսկադրային ականակիրների կողմից վտանգն էլ ավելի ուժեղացավ: Յերևան յիկավ անդլիական մարտական նավերի մի նոր խմբակ, չորս ականակիրներից բաղկացած, վորոնք չարժվում էին ճանապարհը կտրող կուրսով:

Շրջապատման ողակը նեղանում եր: «Ագարդը» կրակ բաց արեց: Շարժվելով փոփոխական կուրսով, ականակիրը դիպուկ կրակով հարկադրեց թշնամուն դառնալ դեպի արևմուտք և ավելացնել հեռակայությունը: Թշնամու ականակիրների վրա հրդեհներ սկսեցին հրետանային արկերի դիպումներից, վորոչ չփոթություն մտցնելով թշնամու նավերի սյան մեջ:

Շատ չնչին փնտրվածքներով «Ագարդին» շուտով հաջողվեց դուրս գալ սղակից դեպի իր դիրքերը, առափնյա մարտկոցների և ականային դաշտերի պաշտպանություն տակ:

Շուտով հայտնի դարձավ, վոր ականակրի կողմից խորտակված սուղանավը պատկանում եր անգլիական նավատորմին «I—55» անվան տակ: Հետսկայում ալդ նավը բարձրացրեց Եպրոնը (հատուկ նշանակման ստորջրյա աշխատանքների էքսպեդիցիան), և հիմա նա նույն անվան տակ նավարկում ե կարմրադրոչ Բալթյան նավատորմի կազմում:

Ալդ ժամանակվանից 18 տարի յե անցել:

Տեղի յեն ունենում կարմրադրոչ Բալթիկայի աշխատային տակտիկական ուսուցումները:

Դանդաղեցնելով ընթացքը, «Արտյոմը» 45° դարձում կատարեց և դնաց հանդիպական կուրսով «Ոկտյաբրսկայա Ռեվոլյուցիա» Ֆլագմանական նավի հանդեպ, վորը դնում եր Պաշտպանության ժողկոմի դրոշակի տակ:

Սիրելի ժողկոմ ընկեր Վորոչիլովի անունը, վորը չըջապատված ե առասպելական հուշակով, հրամանատար-

ների և կարմիր նավատորմայինների մարտական լարվածությունը և ջերմ հուզվածությունը, հատուկ ուժ եր տալիս:

Գծանավը հետ մղեց «հակառակորդի» ականակիրներին և սուղանավերի մի քանի հանկարծակի դրոհը և առաջ եր շարժվում ահեղ, լուսեր լողացող ամրոցի պես: Տաքնապներ ելին լինում ցերեկվա և դիշերվա ամենաբազմազան ժամերին, բայց դժանավի մարդկանց յերբեք չեր կարելի հանկարծակիի բերել:

Վարժա-մարտական ոպերացիաների լարված պարտգայում նավի վրա, իր ուժերի նկատմամբ, հանդիստ վստահություն եր տրվում: Բոլոր հրամանները տրվում էին պարզորոշ կերպով, առանց իրարանցման և ջղախություն: Բայց դրանք կատարվում էին սրընթացորեն և ավտոմատիկ ճշտությամբ: Մեծ պատասխանատու դիրքում մարդիկ ցուցաբերում էին համարձակություն, խիզախություն, հմտություն և վարպետություն: Նրանցից չատերն աչքի էլին ընկնում կամքի հիանալի հատկություններով, տեխնիկական բարձր պատրաստությամբ, իրենց մասնագիտության անբասիր իմացությամբ:

Գծանավի մարտական մասի հրամանատար, չքանչա-նակիր կոմունիստ Լաբուդինը, վորն անձամբ ղեկավարում եր ամենաբարդ հրետանային հրաձգությունները, դերադանց ցուցանիշների համար պարզևստրվել ե անվանական վոսկե ժամացույցով: Տասներկու տարի առաջ նա խրճիթվար ե յեղել կալինինյան մարդի դյուղերից մեկում:

Յերիտասարդ հրետավոր լեյտենանտ Կուխտան, կրակելով վերջնական հեռակայությունից, նպատակը ծածկեց հենց առաջին համադարկով:

Ուսուցման ընթացքում ողային «հակառակորդին» հետ մղելու ժամանակ աչքի ընկան հրանոթների և ղեկիթային թնդանոթների սպասարկող կազմը: Կրակը ղեկավարում եր հրամանատար Սոչեյկինը:

Դրանք բոլորն էլ յերիտասարդներ են, վորոնք շատ մոտ անցյալում աշխատելիս են յեղել յերկրի Փարբիկաներում, զործարաններում և կոլտնտեսություններում:

Ուղեպահապանի վորդի Յախնենկոն այժմ հրանոթային աշտարակի հրամանատարն է և Լենինգրադի Պորհրդի անդամը :

Զարմանալի յե մարտական մասի հրամանատար Կորոլյովի կենսագրությունը : Նա նավատորմ է յեկել առաջին կոմյերիտական հավաքագրման համաձայն, կրթություն ունենալով գյուղական դպրոցի ծավալով : Ծառայությունից առաջ նա աշխատել է վորպես փականագործ ջրային տրանսպորտում : Նրա մշտական ձգտումը յեղել է սովորելու ցանկությունը : Նա սկսել է ծառայությունը շարքային կարմիր նավատորմային ականածիլից և հիմա ավագ ինժեներ-մեխանիկ է :

Ընդարձակ մեքենայական դահլիճում, ախտեղ, վորտեղ կան տասնյակ թվատախտակներ, չափողական անոթների ապակու հետեում տատանվող հարյուրավոր սլաքներ, հաշվիչներ՝ փողակների միջի հեղուկների փոփոխական մակարդակով, աղմկալի կաթոսյանոցում, վորտեղ վենտիլատորների և Փորսունկաների վոռնոյն ու սուլոցը խլացնում են մարդու ձայնը, և բազմաթիվ զանազան աղզանչանային ցուցիչներ, գալարվող խողովակներ ու պոմպեր, — Կորոլյովն իրեն վստահ ու հանդիստ եր զգում, ինչպես ասիտտենտը վաղուց ծանոթ գիտական լաբորատորիայում : Նրա ղեկավարության տակ հզոր նավի համար ապահովվում է ընթացքի արագությունը, մանյովրի շարժունակությունը, անձխությունը, բոլոր մեխանիզմների անխափան դործողությունն ամեն տեսակի ամենաբարդ պայմաններում :

Ընդամենը տասնմեկ տարի առաջ գծանավը, վորը փոխել է «Գանդուս» անունը և կրում է Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական հեղափոխության մեծ անունը, խտորեն պահպանելով մարտական վիճակի բարձրացման սահմանված ցերեմոնիալը (հանդիսակարգը), առաջին արչալի դուրս յեկավ : Դրանից առաջ յերկար ժամանակ նա գտնվում էր յերկարատե պահպանման մեջ :

1918 թ. մարտի 12-ին նավատորմի մյուս 200 նավերի թվում գծանավը թողեց Հելսինգֆորսի բազան և մեկնեց

հուլիսավոր սառցային արչալի, շարժվելով կիլվատերի գլխային սյան մեջ, անմիջորեն սառցահատների հետեից :

Արչալի վերջանալուց հետո, նավախմբի կազմից մեքանի ջոկատներ կազմակերպեցին և ճակատ ուղարկեցին : «Գանդուսի» ծովագնացներին կարելի յեր հանդիպել Վոլգա-Կամայի և Կասպիական նավատորմի կենտրոնում և ցամաքային Փրոնտներում :

Նրանք պատերազմում, կռվում էին կատաղի մարտերում անողոր թշնամու դեմ, անվահերության և հերոսության հուշակ ստեղծելով : Նրանք գտնվում էին այն կոմունիստ-նավաստների թվում, վորոնց մասին սահմանվել էր անսահման խիզախության և համարձակության անեղ շեղենդան, նրանք գտնվում էին այն նավաստների շարքում, վորոնք մարտում յերբեք չեն նահանջում և արհամարհում են մահը :

Նրանց անսահման արիությունն ահի ու սարսափի մեջ էր գցում սպիտակ զորքերի ընտիր զորամասերը : Դենիկինի զինվորները, յերեսները խաչակնքելով և զուստովելով, պատմում էին .

— Նավաստները, նրանք, կարծես դեկր են : Մենք յերեքին տարանք կախելու : Մեկը — ինչպես պապիրոս էր ծխում, այնպես ել պապիրոսը ձեռքին պարանի ողակի մեջ մտավ : Մյուսին բարձրացրին, նա կախ ընկած, յերեկայեցեք, վոտները ցնցում էր, իսկ յերբորդը կանգնած է և ծիծաղում է . «Յերեկ, — ասում է, — նրան դուր չի գալիս ձեր կադետական ճլրթին» :

Շատ բան է փոխվել այս տարիների ընթացքում : Աճել է Պորհրդային յերկրի անքակտելի հզորությունը, աճել է նոր հասարակություն կառուցողները՝ բոլշևիկյան կուսակցության դատարարակած հիանալի սերունդը : Ամրացել և աճել է Կարմիր Նավատորմը :

Ութ տարի առաջ Սևծովյան նավատորմի «Չերվոնա Ուկրաինա» հաժանավն այցելեց Ժողովուրդների մեծ առաջնորդ ընկեր Ստալինը : Նրան ուղեկցում էին ամենամոտիկ զինակիցները՝ ընկեր Վորոչեկովը և Որջոնիկիձեն :

Այն ժամանակ եսկադրան պատրաստվում էր ուսուցումնե-
րի և արշավի համար:

Սիրելի առաջնորդի ներկայութունն անձնակազմի հա-
մար իսկական տոն էր: Ընկեր Ստալինն ուշադրությամբ
դիտում էր մարտական ուսուցման վողջ ընթացքը, յերկար
ժամանակով բարեկամաբար դրուցում էր կարմիր նավա-
տորմայիներին հետ: Վարժական ուղերացիայի վերջանա-
լուց հետո, նա շնորհակալութուն հայտնեց նավակազմին
դերագանց, անձնվեր աշխատանքի համար և հետո աչքի
անցկացրեց կարմիր նավատորմային զեղարվեստական
ինքնագործ յեկույթների ծրագիրը:

Նավային դրքում ընկեր Ստալինը գրեց իր տպավո-
րությունները:

«Յեղա «Չերվ. Ուկրաինա» հաժանավի վրա: Ներ-
կա եյի ինքնագործ յերեկույթին: Ընդհանուր տպա-
վորությունն է՝ հիանալի մարդիկ են, համարձակ,
կույտուրական ընկերներ, վորոնք պատրաստ են ամեն
ինչի, մեր ընդհանուր գործի համար: Հաճելի յե այդ-
պիսի ընկերների հետ դործ ունենալ: Հաճելի յե պայ-
քար մղել թշնամիների դեմ աջգլխի մարտիկների
չարքերում: Այդպիսի ընկերների հետ կարելի յե հաղ-
թել չահագործողների և կեղեքիչների ամբողջ աշ-
խարհը: Հաջողություն եմ ցանկանում, բարեկամներ,
«Չերվ. Ուկրաինայից»:

Ի. ՍՏԱԼԻՆ:

«Ոկտյաբրսկայա Ռեվոլյուցիա» ղեկավարի մարտիկնե-
րը պատվով կատարում են կոմունիստ-հավասարների մար-
տական արողիցիաները: Մեծ սոցիալիստական հեղափո-
խության 20-ամյակի նշանակալից տարեդարձին, տոնելով
իր 11-ամյա հորեկյանը, նախը նշում է խոշոր հաջողու-
թյուններ մարտական կատարելագործման և մարտական
պատրաստության գործում: Այս տարիների ընթացքում նա
աստղակիր—նավ և դարձել:

Գծանավի մարտական մասերն ու ծառայությունները
դերագանց մարտական ու քաղաքական պատրաստության

համար նավատորմի հրամանատարության կողմից պարզե-
փառվել են Կարմիր Աստղի պատվո նշաններով: Հրետա-
նային, շտուգմանական մասերի, կապի և սանիտարական
ծառայությունների պատվին Կարմիր Աստղի նշաններն ամ-
բացված են առջևի և հետևի կամրջակների վրա, յերկ-
րորդ խողովակի և լապարեթի դռների վրա: Գծանավն ինք-
նուրույն ընտրական տեղամաս է, ԽՍՀՄ Գերագույն Խոր-
հրդի ընտրությունների վերաբերմամբ: Ընտրական հանձ-
նաժողովի մեջ նավակազմն ընտրել է նավի լավագույն
հրամանատարներից և մարտիկներից լավագույններին:
Դեկտեմբերի 12-ին գծանավի մարդիկ, բոլորը մեկի պես,
կուղղվեն դեպի քվետովները և իրենց ձայները կտան մեծ
խորհրդային ժողովրդի լավագույն զավակներին, Լենինի-
Ստալինի կուսակցությանն անսահմանորեն նվիրվածներին,
սիրելի հայրենիքի բոցաշունչ հայրենասերներին: Վողջ նա-
վախումբը պատրաստվում է այդ նշանակալից դեպքի հա-
մար, ինչպես մեծագույն տոնի համար ուրախայի հուզ-
մունքով:

Մրցակցություն է տեղի ունենում մարտական մասերի,
ստորաբաժանումների միջև, մրցակցում են բաժանմունքը
բաժանմունքի հետ, կարմիր նավատորմայինը կարմիր նա-
վատորմայինի հետ: Դեկտեմբերի 12-ը կհանդիպեն մար-
տական պատրաստության նոր նվաճումներով: Շարժվա-
ղեպի առաջ՝ մեր մարդկանց բնավորության գլխավոր ա-
ռանձնահատկությունն է: Կուսակցության կողմից դաս-
տիարակված Դերգաչովի, Կորոլյովի, Լաբուդինի նման
մարդիկ համբերամար կերպով և հաստատակամորեն սո-
վորեցնում են նավաստիների յերիտասարդ կադրերը, մեծ
հայրենիքի ջերմ հայրենասերներին:

... Մարտական ուսուցման ավարտից հետո, բազա
եյին վերադառնում ղեկավարը, ականակիրները, սուզա-
նավերը, դրանց հրամանատարներն էյին և նրանց վարում
եյին կուսակցական և անկուսակցական բալչեիկները: Հե-
ռու կապույտ հեռավորությունում յերեւում են հարազատ
ափերը, վորոնց վրա վոչ մի թշնամու վոտ դնել յերբեք
թույլ չի տրված:

„Морской Сборник“ № 11, 1937 թ.

ՄՈՏԻԿ ԱՆՅՅԱԼԸ

Հուլիսյան օրերից հետո Վ. Ի. Լենինը ղեկավարում էր Հոկտեմբերյան ղինված ապստամբության նախապատրաստությունը, գտնվելով ընդհատակում: Բալթյան նավատորմի նշանակությունն առաջիկա մարտերում նա զնահատում էր այսպես.

«Թվում է, թե միակ բանը, վորը մենք կարող ենք միանգամայն մեր ձեռքին ունենալ, և վորը լուրջ ազդեցական դեր է խաղում, դա Ֆինլանդական զորքերն են և Բալթյան նավատորմը... ամբողջ ուշադրությունը նվիրել Ֆիննական զորքերի նավատորմի ռազմական պատրաստությանը, Կերենսկու առաջիկա տապալման համար»¹⁾:

Յեվ մի ուրիշ տեղում.

«Համալցել մեր յերեք զլխավոր ուժերը՝ նավատորմը, բանվորներին և զորամասերն այնպես, վոր անպայմանորեն զբաղված լինեն և ինչպիսի կորուստներ զնով ել լինի պահած լինեն՝ ա) հեռախոսը, բ) հեռագրատունը, գ) յերկաթուղային կայարանները, դ) կամուրջներն առաջին հերթին:

Առանձնացնել ամենավաճակալ ելեմենտները (մեր հարվածայիններին և բանվորական լեյտենանտները, նույնպես և լավագույն նավաստներին), վորքերը ջոկատներ կազմել, նրանցով բոլոր կարևորագույն կետերի զբաղման համար և նրանց մասնակցություն համար ամեն տեղ, բոլոր կարևորագույն ուղերադրանքներին, օրինակ.

Շրջապատել և կտրել Պիտերը, այն վերցնել նավատորմի, բանվորների և զորքի համալցված զորհով, — այսպես և խնդիրը, վորը պահանջում է հրմտություն և յեռակի համարակուրյուն»¹⁾:

Հոկտեմբերյան մարտերին Պետրոգրադում անմիջական մասնակցություն էին ունենում Բալթյան նավատորմի նավերը: Ռազմա-Հեղափոխական Կոմիտեյի հրամանով լույս յոյեմբերի 7-ի դիշերը Կրոնշտադտից Պետրոգրադ յեկան «Ջարյա Սվրոդի» զծանավը և «Ամուր» ակնային խավանիչը: Առաջինը դիրք զբաղեց Մորսկոյ ջրանցքում, իր հզոր հեռահար հրետանիով Պետրոգրադի մատուցները: զնդակոծելու նպատակով, իսկ յերկրորդի վրա տեղավորվել էր մարտին մասնակցող բոլոր ծովային մասերի շտաբը: «Ավրորա» հածանավը, վորն արդեն առաջուց էր գտնվում Պետրոգրադում, դիրք զբաղեց Նիկոլայեվյան կամրջի մոտ (հիմա Լեյտենանտ Ծմիլովի կամուրջը) և ուժակոծեց Ջմեռային պալատը, նրան զրոհելու ժամանակ:

Նոյեմբերի 7-ի առավոտը Կրոնշտադտից Պետրոգրադ յեկած մոտ 10.000 Կրոնշտադտի նավաստներ, վորոնք կարմիր զվարդիայի և Պետրոգրադի կայազորի հեղափոխական մասերի հետ միասին որվա ընթացքում զբաղեցին կամուրջները և քաղաքի մյուս ամենակարևոր կետերը: Նոյեմբերի 7-ի յերեկոյան հեղափոխական նավաստները, զինվորները և կարմիր զվարդիականները զբոհ տվեցին Ջմեռային պալատի վրա և վերցրին այն: Ժամանակավոր կառավարությունը կաշնավորվեց: Իշխանությունն անցավ պրոլետարիատի ձեռքը:

Բայց Կերենսկուն հաջողվեց փախչել, և նա սկսեց քաշել Ֆրոնտից Պետրոգրադի դեմ հակահեղափոխական կազակային մասերը զենքով Կրամնովի հրամանատարությամբ: Ապստամբեցին նաև յունկերները Պետրոգրադում: Բուրժուազիան հակահեղափոխական պատերազմ սկսեց Խորհրդային իշխանության դեմ:

1) Լենին, հ. XXI, էջ 229-230. (ուս. հրատ.):

Լենինն սկսեց յեռանդուն կերպով ուժեր կազմակերպել գլուխը բարձրացրած հակահեղափոխութեան ջախջախման համար: 1917 թ. նոյեմբերի 9-ին տեղի յե ունենում Վլադիմիր Իլյիչի պատմական խոսակցութիւնն ուղիղ հեռադրութեամբ Հելսինգֆորսի հետ, Յենտորբալթի ներկայացուցչի հետ:

— Քանի՞ ականակիր և այլ գինոված նալ դուք կարող եք ուղարկել:

— Կարելի չե ուղարկել «Ռեսպուբլիկա» դժանալը և յերկու ականակիր:

— Արդյոք նրանք ձեր կողմից նույն կերպ պարենով եւ ապահովված կլինե՞ն:

— Նախատրմում մենք պարեն ունենք, և նրանք ապահովված կլինեն պարենով: Բոլոր ուղարկված ականակիրները և «Ռեսպուբլիկա» դժանալը— վտանգ կերպով կտեսն, վոր կկատարեն հեղափոխութեան պաշտպանութեան իրենց գործը: Զինված ուժ ուղարկելու մասին մի՛ կասկածեք: Կկատարվի ամենց այլևայլութեան:

— Քանի՞ ժամից հետո:

— Մաքսիմում 18 ժամից: Անհրաժեշտութիւն կա՞ խնդրի և եւ յ ուղարկելու:

— Այո, կառավարութիւնը բացարձակապէս համոզված է, վոր անհրաժեշտ է անհապաղ ուղարկել, պարմանով, վոր դժանալը Մորսկոյ ջրանցքը մտնի, վորքան կարելի չե ամիւն մոտ:

— Քանի վոր դժանալը խոշոր նալ է, տասներկու դյույմանոց հրետանով, ուստի և ամի մոտ կանգնել չի կարող— այդպէս նրան կարող են պարզապէս մերձ ձեռքերով զբաղել: Իսկ այդ կատարելու համար կան ականակիրներ՝ մանր հրետանով և զնդացիներով, իսկ ինչ վերաբերում է դժանալին, ապա նա պետք է կանգնի, մոտավորապէս, ուղիւմ կամ «Ալբորտ» հաճանափի կողքին, վորովհետեւ նրա հրետանին կրակում է 25 վերստ հեռավորութեամբ, — մի խոսքով այդ գործը կկատարեն նախատրմները՝ հրամանատարական կազմի հետ միասին:

— Ականակիրները Նեվա պետք է մտնեն Ռիրացկոյի

դյուղի մոտ, վորպէսզի պաշտպանեն Նիկոլայեվյան ճանապարհը և նրա բոլոր մատուցները:

— Լալ. այդ բոլորը կկատարվի: Ելի ի՞նչ կասեք:

— «Ռեսպուբլիկայի» վրա ռադիո-հեռագիր կա՞ արդյոք և նա կարո՞ղ է արդյոք ճանապարհին յեղած ժամանակ հաղորդակցութիւն ունենալ Պիտերի հետ:

— Վոչ միայն «Ռեսպուբլիկայի» վրա, այլև ականակիրների վրա, վորոնք հաղորդակցութիւն են ունենում Եյֆելյան աշտարակի հետ: Մի խոսքով, վստահացնում ենք, վոր ամեն ինչ լալ կկատարվի:

— Այսպիսով՝ մենք կարո՞ղ ենք հուսալ, վոր բոլոր թված նավերն անհապաղ կչարժվեն:

— Այո՛, կարող եք: Իսկույն կանենք շտապ կարգադրութիւններ, վորպէսզի վերահիշյալ նավերը ժամկետին լինեն Պետրոգրադում:

— Դուք ունե՞ք հրացանների պաշար փամփուշտներով: Ուղարկեցեք, վորքան կարելի չե շատ:

— Կա, բայց փոքր քանակով նավերի վրա, — ինչքան կա, կուղարկենք:

— Յտեսութիւն: Բարեներ:

— Յտեսութիւն: Արդյոք դո՞ւք եյիք խոսում: Ասեք ձեր տնունը:

— Լենին:

— Յտեսութիւն: Անցնում ենք կատարման¹⁾:

Հելսինգֆորսից ուղարկված յերեք ականակիրները Նեվա մտան Ռիրացկոյի դյուղի մոտ, ինչպէս մատնանշել երվ. Ի. Լենինը, իսկ «Ուլեզ» հաճանալը տեղ գրավեց Մորսկոյ ջրանցքում:

Նախատրմների ջոկատները Կարմիր գվարդիայի ջոկատի և հեղափոխական ղինվորների հետ միասին մեկնեցին Գատչինայի ռալոնը Կերենսկու-Կրասնովի գործերի դեմ: Յերեք որվա ընթացքում հակահեղափոխական զորամասերը ջախջախվեցին, իսկ Կրասնովը գերի վերցվեց: Փախչել հաջողվեց միմիայն Կերենսկուն:

1) Լենին, հ. XXII, էջ 35-36:

Զգտելով Մեծ պրոլետարական հեղափոխությունը խեղդելու, խորհրդային յերկրի վրա առաջինը հարձակվեցին գերմանական իմպերիալիստները:

Այդ ծանր ժամանակաշրջան եր խորհրդային յերկրի համար:

Վ. Ի. Լենինը գրում եր.

«Մեր ապրած շաբաթը ռուսական հեղափոխությունը բարձրացրեց համաշխարհային-պատմական դարդացման անչափ ավելի բարձր աստիճանի: Այս ուրերի ընթացքում պատմությունը միանգամից առաջ գնաց մի քանի աստիճան դեպի վեր:

Մինչև այժմ մեր առաջ կանգնած էին չնչին, արդահատելի-խղճուկ (համաշխարհային իմպերիալիզմի տեսակետից) թշնամիներ՝ ինչ-վոր ապուշ Ռոմանով, պարծենկոտ Կերենսկի, յունկերների և բուրժուալիկների բանդաներ: Այժմ մեր դեմ յեկավ կուլտուրական, տեխնիկայես առաջնակարգ ձևով սարքավորված, կազմակերպորեն հիանալի կարգի բերված համաշխարհային իմպերիալիզմի հսկան: Նրա դեմ հարկավոր ե կովել: Նրա դեմ պետք ե գիտեմալ կովել: Յեռամյա պատերազմից չլսված ավերի հասցված գյուղացիական յերկիրը, վորն սկսել ե սոցիալիստական հեղափոխությունը, ռազմական գոտեմարտից պետք ե խուսափի—քանի դեռ կարելի յե դրանից խուսափել՝ թեկուզ ամենածանր դոհերի գնով—հատկապես նրա համար, վոր հնարավորություն ունենա մի լուրջ բան անելու մինչև այն մոմենտը, յերբ կբռնկի «վերջին վճռական մարտը»¹⁾:

Գերմանական զորքերը գրավեցին Նախկին Լիֆլանդիայի, Եստլանդիայի և այլ տերիտորիաները: Բալթյան նա-

վատորմն այն ժամանակ բաղավորված եր գլխավորապես Հելսինգֆորսում և Ռեվելում: Գերմանացիների կողմից Ռեվելի դրավման որը, 1918 թ. փետրվարի 25-ին, Ռեվելի նավաստիները պայթեցրին բոլոր ծովային առավիյա մարտկոցները, իսկ Ռեվելում գտնվող նավերը սառցահատների ոգնությամբ դուրս բերին Հելսինգֆորս: Մարտի 3-ին, տրոցկիստների ու բուխարինականների դավաճանական դրծի ջախջախման շնորհիվ, ստորադրվեց Բրեստի հաշտությունը: Բայց Հելսինգֆորսում նավատորմը չեք կարող մնալ, վորովհետև գերմանացիներն ոկուպացիայի ելին յենթարկել Ֆինլանդիան: Բրեստի հաշտության պայմանադրի համաձայն, մենք իրավունք ունեյինք թողնել մեր նավատորմը զինաթափված վիճակում Ֆինլանդիայի նավահանգիստներում մինչև դարունը, բայց մեծ վատագ կար, վոր Ֆինլանդիայի գրավման հետ միասին գերմանացիները կգրավեն նաև մեր նավատորմը, վորովհետև այն ժամանակաշրջանում մենք բավականին ուսու ռծ չուներինք, վորը կարողանար հարկադրել գերմանական իմպերիալիստներին կատարելու իրենց վրա վերցրած պարտավորությունները: Ուստի, պետք եր անհապաղ, ձմեռը, նավերը փոխադրել Հելսինգֆորսից Կրոնշտադտ, վորը միակ խորհրդային նավահանգիստն եր Բալթիկ ծովում:

Սառցային արշավը Բալթյան նավատորմը կատարեց բացառիկ զժվար պայմաններում: Նախ Ֆիննական ծոցը ծածկված եր սառույցի անընդհատ հաստ շերտով, վորի միջով պետք եր անցկացնել վոչ միայն ուժեղ զծանավերն ու հածանավերը, այլև ականակիրները, սուզանավերը և այլ նավերը, վորոնք համեմատաբար թույլ կորպուս (իւրան) ունեն: Արշավի սրտըստովիլ հարկ յեղավ Ֆինլանդիայում տեղի ունեցած դաժան քաղաքացիական պատերազմի պայմաններում: Ֆիննական բուրժուազիան փորձում եր արգելակել նավատորմի դուրս գալը մինչև գերմանացիների դալուստը, վորպեսզի նրանց ոգնությամբ գավթի այն: Փորձեր ելին արվում սառցահատները գրավելու, իսկ առանց դրանց Կարմիր նավատորմը չեք կարող

1) Լենին, 4. XXII, 42 674:

արչափը կատարել: Թշնամական տարրերը խուճապ էյին՝ դրոշմ նախաստինների մեջ, վախեցնելով նավերի անխուճա-
փելի կործանումով սառույցների մեջ, սլափուկ չա-
մար այդ անորինակ սառցային արչափում, տարածում է-
յին պրոփակացիոն թուլցիկներ, դրամ. խոստանալով բա-
ղայում նավերի ուղացման համար: Մեծ դժվարություն-
ներ էյին ստեղծվում նաև նրանով, վոր նավերում նա-
վախմբի լրիվ կազմ չկար, վորովհետև շատ հաղարավոր
նախաստիններ գնացել էյին ցամաքային Փրոնտը:

Բալթյան նավատորմի բուլղիկյան կուսակցական կազ-
մակերպությունը, վորը ղեկավարում էր մեր կուսակցու-
թյան կենտրոնական Կոմիտեն Լենինի և Ստալինի ղեկա-
վորությամբ, կարողացավ հաղթահարել բոլոր դժվարու-
թյունները: Սառցահատները պահպանելու համար հատուկ
միջոցներ էյին ձեռք առնվել: Բալթյան նավատորմի բու-
լղիկները կարողացան ներդրավել նավատորմի նավաստի-
ների մաստախներին և մասնագետ հրամանատարների լա-
վազույն մասը՝ ծանր և վտանգավոր արչափին:

Անձնակեր, ցերեկ ու գիշեր անհերթափոխ աշխատան-
քի շնորհիվ, կյանքի համար մեծ վտանգի պայմաննե-
րում, Բալթյան նավատորմի նավաստիները 1918 թվի
մարտ և ապրիլ ամիսների ընթացքում Հելսինգֆորսից
Կրոնշտադտ փոխադրեցին մոտ 200 նավ: Ֆիննական սպի-
տակ զվարդիականներին հաջողվեց զբաղել միմիայն յեր-
կու սառցահատ:

1918 թ. ամառը, յերբ վտանգ առաջացավ, վոր գեր-
մանացիները կարող են փորձել Պետրոգրադը զբաղել ի-
րենց նավատորմի ուղնությամբ, Վ. Ի. Լենինը, ուղևորու-
սի 9-ի հեռագրով, հրամայեց Կարմիր Բալթյան նավա-
տորմին ահանափակոցներ գնել: Ուղևորուսի 10—14-ի ըն-
թացքում Կարմիր Բալթյան նավատորմի նավերը 1435 ա-
կանից բաղկացած ահանափակոց գրին:

Արտաքին Գործերի Ժողովրդական Կոմիտան ուղևորու-
սի 13-ին հայտարարեց 60°12' և 59°57' գուգահեռականնե-
րով և Գրինվիչից զեպի արևելք (ոստ) 20°30' միջորե-

ականով սահմանափակված ուսյոնն ահաններով փակված,
վորը ցույց տվեց գերմանական իմպերիալիստներին, վոր
Կարմիր Բալթյան նավատորմն ընդունակ է փակել նրանց
համար Պետրոգրադի՝ Մեծ Սոցիալիստական հեղափոխու-
թյան որրանի ճանապարհը:

Բացի այդ, Կարմիր Բալթյան նավատորմի նավերը
1918 թ. ամառը նավարկում էյին Լադոգայի լճում, Ֆին-
լանդիայի կողմից գերմանական և սպիրտակ Ֆիննական դո-
րամասերի և Մուրմանսկի կողմից Անտանտայի զորքերի
հնարավոր հարձակման ճանապարհը փակելու նպատակով:
1918 թվի հունիսից սկսվեց հատուկ լճային նավատորմի-
կի՝ Ունեգայի ուղղմական նավատորմիկի՝ կազմակերպու-
մը, Ունեգայի և Լադոգայի լճերում գործողությունների
համար, վորը մեծ դեր է խաղացել Պետրոգրադի սլաշա-
պանության գործում:

Սևծովյան նավատորմն այդ ժամանակաշրջանում էլ ա-
վելի ծանր պայմանների մեջ էր գտնվում: Գերմանական
իմպերիալիզմը շարունակում էր զբաղված սլահել Ուկրաին-
ան նաև Բրեստի խաղաղությունը ստորագրելուց հետո,
վորովհետև հակահեղափոխական ուկրաինական ուղան
հրավիրում էր գերմանական զորքերը հեղափոխական բան-
վորների և զյուզացիների դեմ պայքարելու համար: Կար-
միր զվարդիայի և Սևծովյան նավատորմի նավաստիների
ջոկատների ղեկավարությունը կոտրելով, գերմանացիները
զբաղեցին նաև Ղրիմը: Գերմանացիների կողմից Սեփաս-
տոպոլի զբաղումից առաջ, 1918 թ. ապրիլի 29 և 30-ին
Սևծովյան նավատորմը Սեփաստոպոլից անցավ Նովորոս-
սիյսկ: Նավատորմը նոր բազան փոխադրել հաջողվեց մի-
միայն բուլղիկյան կուսակազմակերպության բացառիկ յե-
ռանդուն գործունեյության շնորհիվ, վորովհետև այն ո-
րերին անձնակազմի մեջ քայքայիչ աշխատանք էր տար-
վում հակահեղափոխական ուկրաինական ուղայի եմիսա-
րների, նույնպես և եսերների և մենչևիկների կողմից: Այն
բանի համար, վոր Սևծովյան նավատորմի նավաստիները
Կարմիր զվարդիայի հետ միասին կռվում էյին գերմա-

նական զորքերի դեմ, դերժանացիներն ուղղորդվելով կեր-
կերպով պահանջեցին, վոր նախատորմը վերադառնա Սե-
վաստոպոլ:

Այդ պահանջի կատարումը համասարազոր կլինեի նա-
վերի հոծարակամ հանձնմանն ինտերվենտներին: Ուստի
Պորհրդային կառավարության վորոշման համաձայն, հոկ-
տեմբերի 18-ին Նովորոսիյսկի մոտ ջրասուղդ արվեցին մեկ
դերձնուտ, ութ ականակիր և Տուսպսեյի մոտ ևս մեկ
ականակիր:

Նախատորմի խորասուղումից հետո, հեղափոխական
նախատիներին մի մասը, 300 մարդ, տեղափոխվելով յեր-
կաթուղային տաժանների, մոտորավոր կատերների վրա,
ուղարկվեցին Փրոնտ, դեպի Վոլգա, Ֆարիցիների մոտ, վո-
րի պաշտպանությունն անձամբ ղեկավարում էյին ընկեր-
ներ Ստալինը և Վորոշիլովը: Մոտ 2000 մարդ, իրենց
հետ վերցնելով նավերից հանած հրետանին, ռազիոն և
այլ արժեքավոր ու մասնագիտական զույգ, յեկան
Մոսկվա, իսկ այնտեղից ուղարկվեցին Փրոնտի ղանադան
տեղամասերը, հակահեղափոխական զորքերի դեմ:

Կարմիր նավատորմը Պետրոգրադի պաշտպանության ընթացքում

Պորհրդային Միության մարշալ ընկեր Վորոշիլովը,
«Ստալինը և Կարմիր Բանակը» իր աշխատության մեջ
ընդամենը ե ընկեր Ստալինի դերը Պետրոգրադի պաշտ-
պանության գործում հետևյալ կերպ.

«1919 թվի դարնանը գեներալ Յուզենիչի սպիտակ
գվարդիական բանակը, կատարելով Կուլչակի կողմից դբը-
ված խնդիրը՝ «տիրանալ Պետրոգրադին» և իրեն վրա
գրավել հեղափոխական զորքերը արևելյան ճակատից, ըս-
պիտակ ետոնների, սպիտակ Ֆինների և անգլիական նա-
վատորմի ուղևորությամբ, անցավ անապատի չարձակման
և Պետրոգրադին ռեալ սպառնալիք ստեղծեց: Դրության
ըջությամբ կրկնապատկվում եր նաև նրանով, վոր Պետ-

րոգրադի իրեն մեջ հայտաբերվել էյին հակահեղափոխա-
կան դավադրություններ, վորոնց ղեկավարները՝ արև-
մայան Փրոնտի շտաբում, VII բանակում և Կրոնշտադ-
տի ծովային բաղայում ծառայող զինվորական մասնադեա-
ներն էյին: Պետրոգրադի վրա Յուզենիչի հարձակմանը
զուգընթացաբար, Բուլակ-Բալախովիչը մի շարք հաջողու-
թյուններ ձեռք բերեց Պսկովի ուղղությամբ: Փրոնտում
գավաճանություններ սկսվեցին: Մեր զնդերից մի քանիսն
անցան հակառակորդի կողմը: «Կրասնայա գորկա» և «Սե-
րայա լոչադ» Փրոտերի վողջ կայազորը բացահայտորեն
զուրա յեկավ խորհրդային իշխանության դեմ: Շփոթվա-
ծությունը տերեց վողջ VII բանակին, Փրոնտը ցնցվեց,
թշնամին մոտենում եր Պետրոգրադին: Հարկավոր եր ան-
հաթաղ փրկել դրությունը:

Կենտրոնական Կոմիտեն այդ նպատակի համար նորից
ե ընտրում ընկեր Ստալինին: Յերեք շաբաթվա ընթաց-
քում ընկեր Ստալինին հաջողվեց բեկում ստեղծել: Զո-
րամասերի թափթփվածությունը և չփոթվածությունն ա-
րադ յենթարկվում ե լիկվիդացիայի, շտաբներն զգաստա-
նում են, մեկը մյուսի հետևից Պիտերի բանվորների և կո-
մունիստների մորիլիդացիաներ են կատարվում, անխա-
ված չացվում են թշնամիներն ու դավաճանները: Ընկեր
Ստալինը խառնվում ե ռազմական հրամանատարության
ոպերատիվ աշխատանքներին: Ահա թե ինչ ե նա հեռա-
գրում ընկեր Լենինին.

««Կրասնայա գորկայից» անմիջապես հետո լիկվիդացիա-
այի յենթարկվեց «Սերայա լոչադը», նրանց վրայի հրա-
նոթները միանդամայն սարքին են, տեղի յե ունենում բո-
լոր Փրոտերի և ամրոցների արադ... (անթնթեռնելի յե):
Ծովային մասնադեաները համաստիացնում են, վոր «Կրաս-
նայա գորկայի» գրավումը ծովից տապալում ե վողջ ծովա-
յին զիտությունը: Ինձ միտում ե միմիայն վողբալ այսպես
կոչված զիտությունը: «Գորկայի» արադ գրավումը բա-
ցատրվում ե իմ և առհասարակ քաղաքացիականների կող-
մից ոպերատիվ գործերի մեջ ամենակուպիտ միջամտու-

թյամբ, վոր հասնում է ծովի և ցամաքի վրա տված հրամանների վերացմանը և իմ սեփական հրամանների առաջադրմանը: Իմ պարտքն եմ համարում հայտարարել, վոր յես նաև հետադաշում պիտի գործեմ այսպես, չնայած իմ վողջ ակնածությանը գիտության հանդեպ: Ստալին»¹⁾:

Ընկեր Ստալինի ղեկավարությամբ VII բանակի զորամասերն անցան հարձակման և սկսեցին ջարդուխուրտնել Յուդենիչի բանակը:

Վերոհիշյալ զրքում ընկեր Վորոշիլովը, բնորոշելով ընկեր Ստալինի հետագա գործունեությունը, գրում է հետևյալը.

«Վեց որից հետո ընկեր Ստալինը հաղորդադրում է Լենինին:

«Բեկումը մեր զորամասերում սկսվել է: Մեկ շաբաթվա ընթացքում մեզ մոտ մասնակի կամ խմբական փախուստի վոչ մի դեպք չի յեղել: Դասավիճաները վերադառնում են հազարներով: Փախուստները հակառակորդի լազերից մեր լազերը հաճախակի յեն դարձել: Մեկ շաբաթում մեզ մոտ են փախել 400 մարդ, մեծ մասը գննքով: Յերեկ ցերեկն սկսվեց մեր հարձակումը: Թեև խոստացած զորավիզը դեռ չի ըստացվել, նույն գծի վրա, վորտեղ մենք կանգ ենք առել, ավելի յերկար կանգնել չեր կարելի, չատ է մոտիկ Պիտերից: Դեռևս հարձակումը հաջողությամբ է ընթանում, սպիտակները փախչում են, մենք այսօր զբաղվել ենք Կերնովո—Վորոնինո—Սելպիտո—Կասկովի գիծը: Մենք վերցրել ենք զերիններ, յերկու կամ ավելի հրանոթներ, ավտոմատներ, փամփուշտներ: Թըշնամու նավերը յերեան չեն դալիս, յերեկ վախենում են «Կրասնայա դորկայից», վորը հիմա միանգամայն մերն է: Շտապ ուղարկեցեք 2 միլիոն փամփուշտ իմ տրամադրության տակ 6 ղիվիզիայի համար...»:

Այս յերկու հեռագիրը լրիվ պատկերացում են

տալիս այն հսկայական ստեղծագործական աշխատանքի մասին, վորը կատարել է ընկեր Ստալինը, լիկվիդացիայի յենթարկելով կարմիր Պիտերի մոտ ըստեղծված ամենավտանգավոր դրությունը»¹⁾:

Ոգոստոսի 5-ին VII բանակի մասերը վերցրին Յամբուրգը, իսկ ոգոստոսի 26-ին վերցվեց նաև Պսկովը: Հետևապես, Յուդենիչի բանակը հետ քշվեց այն դիծը, վորտեղից նա մայիսին սկսել էր հարձակումը Պետրոգրադի վրա:

VII բանակի մասերի հարձակման ժամանակ Կարմիր Բալթյան նավատորմի նավերը, հատկապես սուզանավերը, բացառապես մեծ ակտիվություն ցուցաբերեցին, խոչընդոտելով անգլիական նավերին ղեդակոծել մեր ցամաքային զորքերի թևը:

Ընկեր Ստալինը 1919 թ. ամառը հետևյալ գնահատական է տվել՝ Պետրոգրադի պաշտպանության գործում Կարմիր Բալթյան նավատորմի ղերի մասին:

«Չեմ կարող մի քանի խոսք չասել նավատորմի մասին: Չի կարելի չվողջունել, վոր Բալթյան նավատորմը, վորը կործանված էր համարվում, վերածընվում է ամենաիրական ձևով: Այդ ընդունում են վոչ միայն բարեկամները, այլև հակառակորդները: Նույնչափ ուրախալի յե, վոր ուստական ոֆիցերության խոցը—նրա վաճառելիությունը—ամենից քիչ է դիպել նավատորմի հրամանատարական կազմին. այդ նուամենայնիվ մարդիկ գտնվեցին, վորոնք, ի պատիվ նրանց, Ռուսաստանի արժանապատվությունը և անկախությունը գնահատում են ավելի բարձր, քան կախությունը գնահատում են ավելի ուրախալի յե, վոր անգլիական վոսկին: Ել ավելի ուրախալի յե, վոր Բալթյան նավաստիները նորից դոտան իրենց, կենդանացնելով իրենց սխրագործություններում ուստական հեղափոխական նավատորմի լավագույն տրադիցիաները: Առանց այդ պայմանների Պետրոգրադը ամենա-

1) Կ. Յե. Վորոշիլով, «Ստալինը և Կարմիր Բանակը». էջ 19-20:

1) Կ. Յե. Վորոշիլով, «Ստալինը և Կարմիր Բանակը». էջ 20-21:

վտանգավոր անախնակալություններից պաշտպանված չէր լինի ծովի կողմից: Մեր նավատորմի վերածնությունը ընդամենը ժամանակակից համար ամենատիպիկն է հանդիսանում հունիս ամսին տեղի ունեցած մեր յերկու ականակիրների անհավասար մարտը հակառակորդի չորս ականակիրների և յերեք սուզանավերի դեմ, վորից մեր ականակիրները, չնորհիվ նավաստիների անձնվիրությունների և դժբաղ ջոկատի պետի հմուտ ղեկավարության, հաղթանակող դուրս յեկան, խորտակելով թշնամու սուզանավը¹⁾:

Այս բարձր ղեհատականը Կարմիր Բալթյան Նավատորմի արդարացրեց նաև իր հետագա մարտական գործունեությունը ընթացքում:

Կարմիր Նավատորմի նավերի՝ «Պետրոպավլովսկ» և «Անդրեյ Պերվոզվանսկի» գծանավերի, «Ռյուրիկ» հաճանավի, սուզանավերի «Պամյատ Ազովա» բազայի խորհուրդի ման և չոր դոկի բառուպորտի պայթեցման նպատակով, անգլիացիները 1919 թ. ոգոստոսի 18-ի գիշերը ձեռնարկեցին համակցված, տորպեդային կառերների և ավիացիայի մասնակցությամբ, դրոհին՝ Կրոնշտադտի նավահանգիստի վրա:

Գրոհին մասնակցում էին 8 տորպեդային կատեր, բայց մեկը հենց սկզբից կառանվեց և հետ մնաց: Հինգ կատեր գալիս էին Բիրկից և յերկուսը Տերեփկից: Ծովում կատերները միացան և միասին շարժվում էին Կրոնշտադտի վրա, չըջանցելով այն հյուսիսից: Գրոհը միանգամայն անսպասելի յեր, ևս առավել, վոր տորպեդային կատերներն այն ժամանակ կռվի նոր միջոց էին ծովի վրա: Սակայն, անգլիացիներին հաջողվեց լուծել դրված խնդիրը: Պայթման յենթարկվեցին միմիայն «Անդրեյ Պերվոզվանսկի» դժանավը և սուզանավերի «Պամյատ Ազովա» բազան:

Անգլիացիների պլանը խախտվեց «Գալլիերի» եսկադ-

րային ականակիրի հերոսական գործողությունների շնորհիվ, վորը պահապան էր կանգնած Կրոնշտադտի փոքր ռեյդում: Դիպուկ հրետանային կրակով նա խորտակեց յերեք կատեր, դերի վերջներով յերեք անգլիական ոֆիցեր և վեց շարքային նավաստի:

Մեր «Պանտերա» սուզանավն ոգոստոսի 31-ին խորտակեց Սեսկար կղզու մոտ անգլիական «Victoria» եսկադրային ականակիրը:

Սեպտեմբերի 4-ին Սեսկար կղզու ռայոնում ականափակոցի վրա խորտակվեց անգլիական «Verulam» եսկադրային ականակիրը:

1919 թ. աշնանը, Անտանտայի յերկրորդ արշավի ժամանակ, յերբ հարավից Մոսկվայի վրա հարձակվում էր Դենիկինը, Յուգենիչի հյուսիս-արևմտյան բանակն սկսեց իր յերկրորդ հարձակումը Պետրոգրադի վրա: Ուժերի փոխհարաբերությունն այդ ժամանակ այսպես էր. Յուգենիչի մոտ— 18·500 սվին ու թուր և 57 հրանոթ. VII Կարմիր Բանակն ուներ դրանց դեմ 25·650 սվին ու թուր և 148 հրանոթ, բայց VII բանակի ուժերը յերկայնաձգված էին Ֆիննական ծոցից Պսկովի ուղղությամբ մոտ 250 կմ տարածությամբ, մինչդեռ սպիտակների ուժերը կենտրոնացված էին ավելի նեղ ֆրոնտում:

Յուգենիչի հարձակումն արագ էր զարգանում: Հոկտեմբերի 11-ին ընկավ Յամբուրգը: Սկսվեց դեսանտների արհանումը Կոպորյան ծոցում. հոկտեմբերի 14-ին արդուս յեկավ սպիտակ եստոնական դեսանտը Պեյպիսի և Կալիչի նավամատուցի մոտ. հոկտեմբերի 16-ին՝ Դոլգի Նոս հրվանդանի մոտ: Սակայն, այդ դեսանտները, ինչպես և անգլիական ու եստոնական նավերի փորձը՝ մեր ֆրոնտը գնդակոծելու՝ հաջողություն չունեցան, չնորհիվ «Կրասնայա գորկա» և «Սերայա լոչադ» ֆորտերի և Կարմիր Բալթյան Նավատորմի նավերի յեռանդուն գործողությունների:

1) «Պրավդա», 4. Ո., 28 փետրվարի, 1936 թ.:

Հոկտեմբերի 16-ին ընկավ Կրասնոյե Սելոն, իսկ Հոկտեմբերի 17-ին՝ Գատչինան:

Ինչպես հայտնի չե, ընկեր Ստալինն այն ժամանակ դառնում էր հարավային Ֆրոնտում, վորն այդ ժամանակաշրջանում ամենադժգոյություն էր և ամենավտանգավորն այն ժամանակվա համար: Ընկեր Ստալինի հանձարեղ պլանով և նրա անմիջական ղեկավարութամբ, Կարմիր Բանակն այն ուրերին ջախջախիչ հարվածներ էր հասցնում Դենիկինի զորքերին:

Հոկտեմբերի 14-ին Վլադիմիր Իլյիչ Լենինը հատուկ հեռագիր ուղարկեց Պետրոգրադի Խորհրդի Գործադիր Կոմիտեյին Յուզենիչի հարձակման առթիվ, վորի մեջ գրում էր.

«Պարզ է, վոր սպիտակները հարձակումը մասնավոր է, հարավում մեր ճնշումը թուլացնելու համար: Հետ մղեցեք թշնամուն: Հարված հասցրեք Յամբուրգին և Գդովին: Անցկացրեք աշխատողների Յամբուրգին և Գդովին: Վերացրեք բաժինների ինքն տասերորդը: Բոլոր ուժերի մոբիլիզացիան Ֆրոնտի համար մեզ մոտ դեռ վուչ մի տեղ չի անցկացվել, թեպետ չառ և զրվել այդ մասին, կա նաև Կենտրոնական Կոմիտեյի վորոշումը, և չըջարեք ական նամակներ: Պետք է շտապեք նրանց վոնդել, վորպեսզի դուք կարողանաք նորից ձեր ուղևորությունը հասցնել հարավին»¹⁾:

Իսկ յերեք ուրից հետո Վլադիմիր Իլյիչը դիմում ուղարկեց Պետրոգրադի բանվորներին և կարմիր բանակայիններին.

«... Ընկերներ: Վորոշվում է Պետրոգրադի բախտը: Թշնամին աշխատում է մեզ հանկարծակի բերել: Նրա ուժերը թույլ են, նույնիսկ չնչին, նա ուժեղ է արագութամբ, ոֆիցերների լիտիութամբ:

և մատակարարման ու սպառազինման տեխնիկայով: Պիտերին ուղարկվող ուղևորությունը ուժեղ է, մենք չարժեք ենք այն: Մենք չառ ավելի ուժեղ ենք թշնամուց: Կովեցեք մինչև արյան վերջին կաթիլը, ընկերներ, պահեցեք հողը յուրաքանչյուր թիզը, կայուն յեղեք մինչև վերջը, հաղթությունը հեռու չէ: Հաղթությունը մերը կլինի»¹⁾:

Պետրոգրադում շտապ կերպով անց էին կացվում կուսակցական, պրոֆմիութենական և կոմյերիտական մոբիլիզացիաներ: Կարմիր Բալթյան նավատորմն առանձնացրեց 11000 ծովայիններ ցամաքային Ֆրոնտում կովելու համար, վորոնք հերոսաբար մարտնչում էին ցամաքային զորամասերի հետ միասին:

Յուզենիչն իր հարձակման ընթացքում ամենամեծ առաջարժման հասավ Հոկտեմբերի 20-ին, յերբ մեր զորամասերը նահանջեցին Պուլկովի բարձունքները:

Հոկտեմբերի 20 և 21-ին վճռական մարտեր էին տեղի ունենում Պուլկովի բարձունքների վրա: Կարմիր Բալթյան նավատորմի նավերն այդ ուրերին զնդակոծում էին Յուզենիչի ցամաքային Ֆրոնտը: «Պետրոպավլովսկ» դժանավը կանդնած էր Պետրոգրադում, Գուտուլեվսկի կղզու մոտ, Հոկտեմբերի 20 և 21-ին զնդակոծում էր Յահնոթանոց համազարկերով, 12'' (304—մմ) հրանոթներով՝ Կրասնոյե Սելո—Պավլովսկ—Բուլչոյե Պիկիո ուղիով, իսկ հինգ ականակիր կանդնած էին Մորսկոյ ջրանցքում և զնդակոծում էին Հոկտեմբերի 21-ին Անինո գյուղը:

Դեսանտների ավհանմանը և անդլիական նավերի գրնդակոծմանը խանդարելու նպատակով Հոկտեմբերի 20-ից լույս 21-ի դիչերը նախաձեռնված էր խափանիչ ուղերացիա-Կոպորյան ծոցում: Ականավակոց զնելու համար դուրս էին յեկել 4 եսկադրային ականակիր՝ «Գավրիլի», «Սվոբոդա», «Կոնստանտին» և «Ագարդ»: Կոպորյան ծոցը դա-

1) Լենին, Յերկեր, հ. XXIV, էջ 486. (ուս. հրատ.):

1) Լենին, Յերկեր, հ. XXIV, էջ 488 (ուս. հրատ.):

շուն պես յերեք եսկադրային ականակիրներն ընկան հա-
կառակորդի կողմից առաջուց դրած ականափակոցի մեջ:
Միմիայն «Ազարդ» ականակրին, վորը դնում եր կիլվատե-
րային սյան վերջում, հաջողվեց հետընթաց դուրս գալ
ականազաշից և բազա վերադառնալ:

Հոկտեմբերի 27 և 30-ին անդլիական «Erebus» մոնիտորը
գնդակոծում եր իր 15¹¹ (381—մմ) հրետանիով «Կրասնայա
գորկա» Փորաը, այդ նպատակի համար Կոպորյան ծոցում
թեկային ղերք բռնելով «Կրասնայա գորկայի» նկատմամբ:
Բայց Փորաը, վորը կոմսլեկտավորված եր կայուն անձ-
նակազմով, պատասխանում եր իր խոշոր հեռահար հրա-
նոթների ղիպուկ կրակով, և «Erebus»-ը հարկադրված
եր հեռանալ առանց վորեւ հետեանքների:

Բեկումը ցամաքային Փրոնսուում սկսվեց արդեն հոկ-
տեմբերի 21-ին: Պետրոգրադի կողմից հարձակվում եյին
VII բանակի դրամաբերը, և հոկտեմբերի 21-ին նրանք
վերցրին Դեսոսկոյե Սելոն և Պավլովսկը, իսկ նոյեմբերի
3-ին՝ Գատչինան: Միևնույն ժամանակ XV բանակի մասերը
հարձակվեցին հակառակորդի թեկ՝ Լուզայի, Գդովի և
Յամբուրդի վրա: Հոկտեմբերի 31-ին գրավվեց Լուզան,
նոյեմբերի 7-ին— Գդովը, իսկ նոյեմբերի 14-ին— Յամ-
բուրդը: Յուզենիչի բանակի մնացորդները թաղնվեցին
Շատոնիայում:

1919 թ. դեկտեմբերի 31-ին Խորհրդային Ռուսաստանն
Շատոնիայի հետ զինադադար կնքեց, իսկ 1920 թ. փետրե-
վարի 2-ին— խաղաղություն: Այդ յեղավ Խորհրդային
յերկրի խաղաղության առաջին դաշինքը կապիտալիստա-
կան պետության հետ:

Պետրոգրադի հերոսական պաշտպանության համար
Խորհուրդների VII Համառուսաստանյան համագումարը
հանձնեց Պետրոգրադի Խորհրդին կարմիր զորո՝ նրա վրա
ամրացրած Կարմիր Դրոշի շքանշանով:

Ինքնակալության և կապիտալիզմի դեմ բանվոր դա-
ռակարդի մղած հեղափոխական պայքարում կատարած

ծառայությունների և քաղաքացիական պատերազմում ցու-
ցաբերած մարտական սխրագործությունների համար
ԽՍՀՄ Կենտրոնական Դործադիր Կոմիտեն ԲԳԿԻ X տա-
րեդարձին պարգևատրեց Կարմիր Բալթյան Նավատորմը
Կարմիր Դրոշի շքանշանով:

1925 թվին «Մեդ հարկավոր և ուժեղ Բալթյան նավա-
տորմ» հոգվածում Մ. Վ. Ֆրունզեն աշակես եր դնահա-
տում Կարմիր Բալթյան նավատորմի դերն ու նշանակու-
թյունը:

«Լենինգրադը հեղափոխության քաղաքն և և նրա
կենդանի արդեւորական շիրտը: Լենինգրադը մեր
գիտության և տեխնիկայի միջնակետն է, մեր ար-
դյունաբերության կարեւորագույն կենտրոնը, մի
Քանի տասնյակ դործաբաններով ու ֆաբրիկաներով
և մի քանի հարյուր հազարավոր բանվորներով:

Նրա կրուստը, թեկուզ ժամանակավորապես,
ամենաուժեղ հարված կլինի բանվորա-գյուղացիա-
կան Հանրապետության համար, հարված կլինի նրա
տնտեսությանը, նրա ծովերին և, վերջապես նրա
պաշտպանությանը: Մենք պետք է վճռենք. Լենինի
փաղաքը յեքքեք, վոչ մի պայմանում և վոչ մեկի
կողմից չպետք է գրավւած լինի, քեկուզ ամենա-
կարճ ժամանակով:

Ո՞վ կարող է և պետք է կատարի Լենինգրադի
պաշտպանության այդ պատվավոր խնդիրը:

Խորհրդային Կարմիր Բալթյան նավատորմը:
Միմիայն նա, հենվելով Հյուսիսի կարմիր մայրա-
քաղաքի տեխնիկական հզորության և հեղափոխա-
կան ենտուզիազմի վրա, ի վիճակի կլինի լուծել
այն ավելի վճռականորեն, ճշգրիտ և խնայողաբար:

Ուստի մենք կառուցում ենք և կկառուցենք ու-
ժեղ Բալթյան նավատորմ: Դրա կարիքը մեզ մոտ
արդեն կա: Մեր արշավային եսկադրան վատ սկիզբ
չե: Համրապետութունը կհոգա, վարպետի այդ
սկիզբն էլ ավելի լավ վերջ ունենա:

Ստալինյան հնդամյակներին հաջող կատարման և դե-
քահատարման հետևանքով, մենք վերջին ժամանակներս
Կարմիր Նավատորմի շինարարության դործում խոշոր նը-
վաճումներ ունենք: Խորհրդային Միության մարչալ,
Պաշտպանության Ժողկոմ ընկեր Վորոշիլովը ՀամԿ(բ) Կ
XVII համագումարում 1934 թ. հունվարի 30-ին ոտգմա-
ծովային ուժերի շինարարության վերաբերյալ առաջ հե-
տեվյալը.

«Խորհրդային Միության պաշտպանունակության
ամրապնդման հսկայական աշխատանքում, վորն անց
ե կացվում կուսակցության Կենտրոնական Կոմիտե-
յի ղեկավարությամբ և ցղնությամբ, մենք չենք
կարող սահմանափակվել միմիայն ցամաքային ու-
ժերով և ավիացիայով: Ընկեր Ստալինի մշտական
ու անմիջական մասնակցությամբ ու ղեկավարու-
թյամբ մենք աշխատում ենք նաև մեր ռազմա-ծո-
վային ուժերի ուժեղացման վրա, վորոնք շատ մեծ
նշանակություն ունեն բաղմահաղար բաց ծովային
սահմաններ ունեցող մեր յերկրի պաշտպանության
համար: Ընկեր Սերգոն, մեր մեջ առած, այդ դոր-
ծում նույնպես բավականին բեռնավորում ունի:
Վերջին տարիների ընթացքում մենք վոչ միայն
ամրացրել և ուժեղացրել ենք Բալթիկ և Սև ծովերի
ծովային ուժերը, բայց... վորոչ քանակությամբ
նավեր ենք փոխադրել նոր ջրանցքով դեպի Հյու-
սիս, վորպեսզի անպաշտպան չլինենք նաև այդ տե-
ղամասում:

Բացի այդ, Պրիմորյեյի շրջանի վրա հարձակ-
ման անմիջական սպառնալիքը հարկադրել է մեզ
ձեռնարկել ռազմա-ծովային ուժերի ստեղծմանը
նաև Հեռավոր Արևելքում:

... Վերջացնելով մեր ծովային ուժերի մասին,
յես դարձյալ հարկավոր եմ համարում նշել, վոր
ընկեր Ստալինը ձեռնարկել է ինչպես հարկն է,

ստալինարար (ծափահարությամբ) նաև այդ տե-
ղամասին, և յես չեմ կասկածում, վոր ինդուստրաց-
ման հաղթանակների բազայի վրա ամրացած նավա-
շինական արդյունաբերությունը մեզ կողմի մեր
նավատորմերն արագ դարձնել իսկական հզոր բա-
վար-գյուղացիական նավատորմեր»:

Կարմիր Ռազմա-Ծովային նավատորմի հերոսներին
չքանչաններ հանձնելիս, ԽՍՀ Միության ԿԳԿ նիստում,
1936 թ. փետրվարին, ԽՍՀ Միության ԿԳԿ Նախագահ
Մ. Ի. Կալինինը բնորոշեց նավատորմի խնդիրներն այս-
պես.

«Յես կուղենայի, վոր մեր նավատորմն ավելի
նշանավոր դեր խաղար Խորհրդային Միության քա-
ղաքական կյանքում, վոր մեր նավատորմը բարձրա-
նար ավելի բարձր աստիճանի և շատ ավելի մեծ
նշանակություն ունենար մեր յերկրի պաշտպանու-
թյան դործի համար: Կառավարության և կուսակ-
ցության հոգատարությունն այժմ ուղղված է հենց
այդ կողմը: Ձեր պարզեատրումը հանդիսանում է
մեր նավատորմի հայտնի հաջողությունների արձա-
նադրումը: Բայց դրա հետ միասին պարզեատրումը
հանդիսանում է նաև հրում դեպի առաջ: Այս պար-
զեատրումը կառավարությունն ու կուսակցությունն
կարծես ուղղում են ասել ծովայիններին. «Ժամանակն
է, վոր նավատորմն ավելի մեծ մասնակցություն ու-
նենա յերկրի պաշտպանության դործում»¹⁾:

Բանվորա-Գյուղացիական Կարմիր Բանակի ծովային
ուժերի հրամանատարներն ու կարմիր նավատորմայինները
Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական Մեծ հեղափոխության
պատմական նվաճումների աշալուրջ պահապան են կանգ-
նած:

«Морской Сборник» № 11, 1937 թ.:

1) «Պրավդա», Կ. Ռ. 8 փետրվարի, 1936 թ.:

ՄԱՐՏ ԿԱՅՋԵՐԻ ՆԱՎԱՏՈՐՄԻ ԴԵՄ

ԻՆՉՊԵՍ ԲԱԼԹՅԱՆ ՆԱՎԱՏԻՆԵՐԸ ՀԱՐՎԱԾՈՒՄ ԵՅԻՆ ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԱԴՄԻՐԱԼՆԵՐԻՆ

1917 թվի սեպտեմբերի 19-ին գերմանական կայսեր Վիլհելմ II-ը հրաման տվեց. «Ռիդայի ծոցում գերիշխելու և արևելյան Փրոնտի թեև ապահովելու համար, հարկավոր և ցամաքային և ծովային ուժերի համատեղ հարվածով զրավել Եգեյ և Մոսն կղզիները և փակել թշնամու ծովային ուժերի համար Մեծ Ձունդը (այլ կերպ մոտրուկը— նեղուց Մոսն կղզու և Նատոնիայի մայրցամաքային ծովափի միջև. — Ն. Ո.) :

Այդ ժամանակ Ռիդան և Ռիդայի ծոցի հարավային ափին արդեն զրավված էին գերմանական զորքերի կողմից : Ռուսական նավատորմի մոտնդունդյան ամրացրած զինքի (Եգեյ, Դադո և Մոսն կղզիները) առափնյա պաշտպանությունը բավարար չեր՝ թույլ ցամաքային կայազոր յերկրորդ հերթի զորքերից և հեռու-հեռու դատարկված մարտկոցներ :

Մոտնդունդի մարտում պատմության մեջ առաջին անգամն էր, վոր ռուսական նավատորմը ղեկավարում էին բոլշևիկ-նավաստիները : Նավաստիների յերկրորդ համադումարը, վորը դրանից քիչ առաջ գումարվեց Հելսինգֆորսում, հաեյալ վորոշումը հանեց. «Ընկերներ, ապացուցենք ամբողջ աշխարհին, վոր հեղափոխական նավատորմը, պաշտպանելով հեղափոխական Ռուսաստանը, կըկործանվի, բայց չի նահանջի գերմանական կայսրի նավատորմի առաջ» : Խոկ յերբ ոֆիցերները հրաժարվեցին

մարտի բռնվել գերազանցող հակառակորդի դեմ, նավերի նավաստիական կամիսները հրամայեցին ոֆիցերներին նավերը մարտի տանել :

Գերմանական հրամանատարությունը վորոշել էր գնանա ափհանել Տագալախո ծովախորշի շրջանում (Եգեյ կղզու արևմտյան ափում), վորպեսզի հետադայում առաջ շարժեն Եգեյ կղզու վրայով դեպի Մոսն կղզին, վորը միացված և Եգեյի հետ ամբարտակի միջոցով : Գերմանական նավատորմը պետք և ապահովեր դեսանտի միջոցով արանսպորտների շարժումը ծովով, դեսանտների ափհանումը և կղզիների վրայով ցամաքային ուժերի առաջ շարժումը : Դրա համար գերմանական նավատորմը պետք և ճեղքելով անցներ Իրբենյան նեղուցով և Սոյելոգունդով— Եգեյ և Դադո կղզիները բաժանող նեղուցով :

Գերմանական ղեներալներն այդ հարվածի համար շատ խոշոր ուժեր էին պատրաստել : Գերմանական դեսանտային կորպուսը տեղավորվել էր 19 տրանսպորտի վրա : Այտեղ ներկայացված էին զորքերի բոլոր տեսակները՝ մոտ 25 հազար մարտիկներ, 8·500 ձիերով, 40 հրանոթով, 220 զննացրով, 80 ականանետով և այլն :

Դեսանտային ուղերացիայի ապահովման համար գերմանական նավատորմի կողմից առանձնացվել էին գծանավերի յերկու եսկադրա (11 դրեդնոտ), 9 հաժանավ, 56 եսկադրային ակամակիր, 6 սուզանավ, 56 փոֆր ակամակիր, 26 ակամահան նավ, 3 ցանցային խափանիչներ, 6 ցեպպելին, 94 ինֆանթիո, մեծ ֆանակուրյամբ փոֆր ակամահաններ և ամեն տեսակի ոժանդակ նավեր՝ տրանսպորտներ ջրով, վառելանյութով, հոսպիտալային և հիդրոգրաֆիկ նավեր և այլն :

Ռուսական նավատորմը կարողացավ այդ ուժերին հակադրել ընդամենը 2 ին, դրեդնոտի տիպի, գծանավ— «Սլավա» և «Գրաժդանին», 3 հաժանավ, 31 եսկադրային և 3 փոֆր ակամակիր, 3 ին հրետանավ, 2 ակամային և 3 ցանցային խափանիչ, 3 անգիախան սուզանավ և մանր

նավեր՝ ականահաններ, պահակային կատերներ, լրատար նավեր:

Վոչ մի ռազմաքեմում, վոչ մի ուղեքաղաքում 1914—1918 թ. թ. ամբողջ պատերազմի ընթացքում գերմանացիներին չէր հաջողվում ստեղծել այդպիսի մեծագույն գերազանցությունն իսկառաջադիվ ուժերի նկատմամբ:

Յեւ, չնայած դրան, չնայած ցամաքային զորքերի անկայունությանը, վերջ հանդիսանում էր յերկրում տիրող ընդհանուր քայքայման հետեանքը, Բալթյան նավատորմը մարտն ընդունեց և կռվում էր հերոսաբար:

Նավերի վրա դեռ ծածանվում էր հին, Անդրեյեվյան դրոշակը, հրամանատարությունը ծառայում էր բուրժուազիայի շահերին, բայց նավաստիների մասսաները դրեթե ամբողջովին դառնում էին բուլժեիկյան ազդեցության տակ: Հենց այդ պատճառով էլ «Նեկ և Դագո կղզիներում տեղի ունեցած ուղեքաղաքի ժամանակ հատուկ կայունությանը աչքի էյին ընկնում բուլժեիկ-նավաստիները: Այն ժամանակ, յերբ մնացած բոլորը խուճապային յերկրորդ մատնված փախչում էին, նույն թվում նաև հրետանին, այսինքն այն զորամասերը, վերոնք համարվում էին ամենից լավ պահպանված «բուլժեիկյան վարակից», նրանք մնում էին յրենց տեղերում»: («ՌՍՀՄ-ում քաղաքացիական պատերազմի պատմություն» հ. I):

Հիշողության մեջ ծառանում են այն որերի վեհապանք տեսարանները:

Հոկտեմբերի 12-ն է: Աշանային գորչ ուր է: «Կայդեր» գծանավի և «Նեմեն» հաճանավի պաշտպանության տակ գերմանական ականակիրները ճեղքում-անցնում են Սոյե-լոզոնդի միջով դեպի Կասսարյան միջնախաղը իրենց դե-ռանտի կրակային ուժանդակության համար: «Գրոզյաչի» հրետանավը, «Դեռնա» ականակիրը և «Ռադյաչի» հին ամենային ականակիրը հետ են քաշվում յոթ գերմանական ականակիրների կրակի տակ: Բայց ինչպե՞ս են հետ քաշվում: «Գրոզյաչին» չարժվում է փոքր (իննը հանգուցա-

նոց) արագություն, կարծես թե, հանդիսավոր մարչ է կատարում. նա անընդհատ կրակ է վարում: Հեռակայու-թյունը փոքրանում է մինչև 40 կարեկտով¹⁾: Հիմա «Ռա-դյաչի» ականակիրն էլ է մարտի բռնվում իր 75 միլի-մետրանոց թնդանոթներով... «Գրոզյաչին» ճեղքվածք է ստանում ձախ բորտում: Հրդեհ է սկսվում: Նավաստի-ները հաջողությամբ հանդցնում են այն: Ահա «Գրոզյաչի» գափելի վրայի դրոշակը վայր է գցվել, — նավաստիները դրոշակը բարձրացնում են ստանդարտի վրա: Ջարվածք է դեկով դեկավարությունը, — «Գրոզյաչին» անցնում է մեքենաներով դեկավարությունը, բայց մարտը չի դադարեցնում: Այդ ժամանակ մոտենում են մեր ականակիրները՝ «Նովիկը», «Իդյաուլը», «Ջարիյական» և Գրոմը:

Աղդանշան՝ «Տորպեդային գրոհի, վճռական մոմենտ է»: Մենք գնում ենք դրոհի: Գոռում են վենտիլատորային մեքենաները, ցնցվում է, վերքացիայի հետեանքով, կա-մըրջակը: Գերմանացիները չեն դիմանում և թափվում են մառախլային մշուշի մեջ... Ականակիրներից մեկը շար-քից դուրս է բերված:

Մեր «Ռադյաչին» գործողված է «Նովիկի» տիպի ա-կանակիրների մոտ կապի համար: Հոկտեմբերի 13-ին մենք նորից Կասսարյան միջնախաղում ենք: Մենք կռվում ենք ականակիրների, ականահանների և նույն «Նեմեն» հաճա-նավի դեմ:

Ձգտելով վճռական հարված հասցնել գերմանական ա-կանակիրներին, մենք շատ մոտեցանք «Նեմենին»: Նա դըն-դակոճեց մեզ իր հրետանիով: Հարկ յեղավ հետ քաշվել...

Հոկտեմբերի 14-ն է: Նույն Կասսարյան միջնախաղն է: «Գրոմ» եսկադրային ականակիրը հարված է ստացել «Կայ-գեր» գերմանական տասներկուդյուլմանոց արկով: Կրեն, հրդեհ, յերկու մեքենաներն էլ շարքից դուրս են բերվել...

1) Կարեկտով—յերկարության ծովային չափ է, վերջ հավասար է 185,2 մետրի:

Գերմանական 9 խոշոր ականակիրներ ունեւում են գրոտալու, վորպեսզի վերջ տան մեր ականակիրն տորպեդոններով: Այն ժամանակ «Նրաբրի» հրետանավը բուքսիրի յե վերցնում «Գրոմ»-ին և դուրս ե բերում նրան կրակի տակից յերեքհանգուցային ընթացքով: Մեր «Կոնստանտին» և «Պրեզիտել» ականակիրները համառորեն հետ են մղում թշնամու հարվածները: Թշնամուն մոտենում են դարձյալ 5 գերմանական ականակիր: Ընդամենը 12 ականակիր և գրեզնոտ մեր յերկու ականակիր դեմ: Յեւ Եյնուամեն նայնիվ «Կոնստանտինը» և «Պրեզիտելը» ընդունում են մարտը, թաղցնելով ծխածածկույթի միջոցով «Նրաբրի» հրետանավի և «Գրոմ» ականակիր հետխաղացումը, վորոնք շարունակում եյին կրակ վարել իրենց նավախելային հրանոթներով: Կտրվեց բուքսիրային տրոսը... «Նրաբրին» նորից մոտեցավ «Գրոմին», փորձելով տալ նրան բուքսիրի փոխարեն խարսխի ճոպանը: Հակառակորդի կրակի մեծ մասը կենտրոնացված ե «Գրոմի» և «Նրաբրիի» վրա: Այրվող «Գրոմն» սկսում ե սուզվել: Այն ժամանակ «Նրաբրին» վերցնում ե նրանից բոլոր մարդկանց և, դարձում կատարելով, բորտը դարձնում ե հակառակորդին և կրակ բացում ամենամոտիկ «գերմանացու» վրա: Գերմանական ականակիրը վնասված ե և սողալով հեռանում ե...

Հոկտեմբերի 17-ի ժամի 8-ին «Դեյատելնի» ականակիրը, վորը գտնվում եր դետքում Ռիգայի ծոցում, հաղորդում ե. «Տեսնում եմ 28 ծուխ հարավ-արևելյան ուղղությամբ. թշնամու ուժերը գնում են դեպի Կույվաստ...» Այդ ուղղությամբ մեջ չտեսնված հրետանային մարտ բորբոքվեց: Մի կողմից մասնակցում եյին յերկու հնացած ուսական գծանավ, վորոնք զինված եյին յուրաքանչյուրը չորս հին տասներկուդյուլմանոց հրանոթով, 88-ից մինչև 116 կաբելտով հեռավորությամբ, մյուս կողմից յերկու գերմանական գրեզնոտ (9 ռեզերվումն եյին), վորոնցից յուրաքանչյուրը սպառազինված եր տաս տասներկուդյուլմանոց հրանոթով, 130 կաբելտովից ավելի հեռահարությամբ:

Այդ պարզ աշնանային որդա հաղվադյոտ տեսանելութունը նույնպես հակառակորդի ոգտին եր: «Կրոնպրինց» և «Կենիգ» գրեզնոտները կրակ բաց արին մեր գծանավերի վրա վերջնակեա հեռավորությունից: Մեր «Ռադլաչին» այդ ուղղումը նշանակված եր գտնվել «Սլավայի» մոտ և նա պահվում եր դրա հակահարվածային բորտի մոտ: Ժամանակ առ ժամանակ թշնամու արկերով բարձրացված սպիտակ բարձր ծփյունները մեզանից բոլորովին ծածկում եյին «Սլավան», և մենք սպասում եյինք, մինչև վոր նրանք իջնեն, վորպեսզի համոզվենք, վոր գծանավը դեռ դոյություն ունի: Ծփյունները մնում են ողում մոտ 10 վայրկյան, և այդ վայրկյանները տեում են, ինչպես յերկար ըոպեներ...

Միաժամանակ մենք հետ ենք մղում գերմանական ռաբկոծիչ ինքնաթիռների հարձակումը: 100 կիլոգրամանոց ուժերի պայթյունները թանձր սև ծուխ են տալիս: Ռմբակոծիչների կրակի տակ գտնվում եյին ականային խափանիչները, նկուղների մեջ ականների լրիվ պաշարով: Բայց զենիթային հրանոթների կրակը հարկադրում ե գերմանական ողաչուններին մեծ բարձրության վրա գտնվել: Դիպումներ մեր նավերին չկան...

Ավելի արագապնաց գերմանական գծանավերը համառորեն պահվում են «Սլավա» հնացած նավի կրակի հասողությունից դուրս: Այն ժամանակ նա կրակը փոխադրում ե գերմանական ականակիրների վրա և հարվածում ե նրանցից մեկը: Բայց հակառակորդի 20 տասներկուդյուլմանոց հրանոթների կրակը կատարում ե իր գործը. «Սլավայի» քթի աշտարակը շարքից դուրս ե բերված: «Սլավան» աարադարձում ե կատարում, նավախելը դեպի հակառակորդը, դործի յե դնում իր նավախելային աշտարակը և հետընթացքով գերմանացիների հետ մերձեցման ե գնում: Սակայն «Սլավայի» վրա ճեղքվածքներն ավելի ու ավելի յեն չատանում: Կրենը և դիֆերենտը դեպի նավախելն ավելանում ե, և նա հետ ե քաշվում վսեմորեն և գանգաղ, մարդարտանման ծփյուններով չընկալալով:

Մոռնողունդի միջի արհեստականորեն խորացրած ֆարվատերը, վորը դուրս ե բերում դեպի հյուսիս, Ֆիննական ծոցը, նախատեսված ե առանց պաշարի, ուստի դեպի նավաստիի կողմը դիֆերենտ ունեցող «Սլավան» չի կարող անցնել: Նրանից դուրս են բերում անձնակազմը: Վնասված նավը պայթեցնում են ֆարվատերի մեջ:

«Սլավա» զրահակրի հերոսական կորուստը վերջնականապես փակեց գերմանական նավատորմի ճանապարհը դեպի արևելք: Իր մարմնով սա փակեց նրա ճանապարհը նեղուցի ամենանեղ մասում:

Յերեկոյան դեմ «Ռադյաչին» դնում ե «Սիլնի» ակա-նակրի ե «Բուրեյա» խափանիչի հետ ականափակոց դնելու Ռաուզենյան միջընթացքում: Հենց նույն գիշերը, դետքում կանգնած, մենք պայթում ենք տեսնում դրած ականափակոցի ուղղությամբ: Առավոտը մեր առջևում եր պայթեցրած գերմանական «C—64» ականակիրը: Նա պատրված ե մեղտեղից: Գիթն ու նավաստիներ բարձրանում են ջրից...

Ուժերի հոկայական գերադանցություն ունենալով, գերմանական նավատորմը հաղթանակի չհասավ: Բալթյան նավատորմը թողեց եզելն ու Դագոն, բայց պահպանեց իր կենդանի ուժը ե բավականին կորուստ հասցրեց թշնամուն: Գերմանացիներն իրենք հաստատեցին այդ կորուստը պաշտոնական հաշվետվություններում: Գերմանական տվյալների համաձայն պայթեցվել են «Բայերն», «Դրոս Կուրֆյուրստ», «Մարկգրաֆ» դերդնոուտները: Վոջնչացվել են ռուսական նավատորմի կողմից գերմանական ականակիրները՝ «C—64», «T—54», «Դելֆին», «Ալտայիր», «T—56», «T—66», «Գուտհեյլ», «Գլյուկչտադտ», «T—65», «M—68», «Կելքեվիտեր» ականահաններ՝ «M—31», «Ռուլանդ III», «Փ—3», «M—68», «Տարասպ», «Բինե»: Գերմանական նավատորմի յերեք ականակիր, յերկու ականահան, յերեք տրանսպորտ ականային ճեղքվածքներ են ըտտացել, բայց փրկվել են գերմանացիների կողմից:

Նախահոկամբերյան որերի բացառապես դժվար քաղաքական պարագայում, յերեք իշխանության գլուխը դեռ կանգնած եր բուրժուազիան, բալթիկցիները, հաղթահարելով հակահեղափոխականների մատնությունը, դավաճանությունը ե սարսուժը, ցույց տվին, թե նրանք ինչի յեն ընդունակ մարտերում:

Յերբ ապագա մարտերում մեղ հարկ կլինի պաշտպանել մեր խորհրդային հայրենիքը, մենք վոչ միայն չենք զիջի թշնամուն մեր հողի վոչ մի թիղը, այլ ե թշնամու վոչ մի վիմպել մենք բաց չենք թողնի մեր հարվածի տակից:

«Կոմսոմոլսկայա Պրավդա», 1 փետրվարի 1938 թ.:

„ԱՎՐՈՐԱՆ“ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐՅԱՆ ԳԻՋԵՐԸ

Մոռյլ փքված սև նեվայի վերևում սուլում եր սառ-
ցային քամին, ցրելով անձրևի գորշ ցանցը: Հազիվ տեսա-
նելի դեղին բծերի նման աղոտանում է գետափի յերկա-
րությամբ լապտերների շղթան:

Կամրջակից անձրևային հեղեղի միջով հազիվ կարելի
յեր տեսնել ցուկադրոշակի ձողը:

Նշանարարները, բաճկոնների ոճիքները բարձրացրած,
ամեն բոպե սրբում եյին աչքերը:

— Կամուրջը քթի մոտ է,— ջղայնորեն ճչաց ջրային
պղտորության միջով կամրջասյուներն առաջին տեսնողը:

— Կամաց: Ի՞նչ ես գոռում կիսամորթի պես,— հան-
դիստ ասաց կոմիսարը:

Մեքենայական հեռադրի բռնակը սողաց դեպի «սառ-
պը» և մի վայրկյանից հետո դեպի «լրիվ հետ»: Թաց
տախտակամածը վոտքերի տակ դողաց ջերմային դողով:

Հրամանատարը կռացավ դեպի խոսակցական փողակը:

— Խարխիս դցել:

Բաքի (տախտակամածի առջևի մասի) վրա խիստ և
դիլ դղրդաց անցքի միջով սլացող խարխաճուպանի յեր-
կաթը: Ծանր ծիլյունով ընկավ խաղիսիւր: «Ավրորան»
ցնցվեց ևս մեկ անգամ և անդգայացավ տեղում:

— Լուսարձակը կամրջին,— հրամայեց Բելիչովը:

Վերևում ֆոր-մարսի (առաջահարթակ) վրա թչաց,
ինչաց, և սրընթաց կապտավուն ճառագայթն առաջ նեո-
վեց դեպի խոնավ մթնոլթյունը: Հազիվ նկատելի յերևում
եյին կամրջի սյուներն ու ֆերմաները: Ափի մոտ կամուր-
ջը պատռված է:

— Բաժանած է,— ասաց կոմիսարը, ծնոտները սեղ-

ժելով և բաճկոնի դրպանը շոշափելով: Այնտեղ գտնվում
եր Հեղափոխական Կոմիտեյի հրամանը: Կոմիսարն անդի-
հիշում եր այն. «Բանվորների և Զինվորների Դեպուտատ-
ների Պետրոգրադի Խորհրդի Ռազմա-Հեղափոխական Կո-
միտեն վորոշել է. հանձնարարել ձեզ ձեր անորինության
տակ յեղած բոլոր միջոցներով վերականգնել շարժումը
Նիկոլայեյյան կամրջով»:

Կոմիսարն աղմկալի շունչ քաշեց և սիրալիր նայեց
քթային հրանոթները բարակ փողերին: Վողջ հածանավն
աշխատում եր, վորպես հսկայական ճշգրիտ խրոնոմետր,
յենթարկվելով ռազմական արհեստի յերկաթե իներցիային:
Այդպիսի միջոցներով կարելի յեր և՛ վերականգնել, և՛
խանդարել ժամանումն ամեն տեղ:

Կոմիսարն աչքերին մոտեցրեց դիշերային ծանր բի-
նոկը: Բինոկլի ակնապակիներում կամուրջը բոլորովին
մոտեցավ, կարծես թե, բավական եր ձեռքը պարզել և
կարելի կլիներ բռնել փորագրած բազրիքների թաց յեր-
կաթից: Բազրիքների հետևում միմյանց սեղմվում եյին
լուսարձակով շլացրած փոքր ֆիգուրները յերկարափեջ ջի-
նեղներով: Կոմիսարը նույնիսկ ջոկում եր դեղին վենզել-
ները (սկզբնատառերը) սպիտակ ուսադիրների վրա:

— Յունկերներն են,— ասաց նա, դառնալով հրամա-
նատարին,— Թըվում են հիմար նլուխները կամրջի վրա:

Նա իջեցրեց բինոկլը և պահանջից վերցրեց մեզաֆո-
նը: Հազաց և մեզաֆոնը բերանին դրեց:

— Պարոն յունկերներ,— գոռում եր մեզաֆոնը,—
Ռազմա-Հեղափոխական Կոմիտեյի անունից առաջարկում
եմ ձեզ ցրվել սատանաների մոտ, քանի դեռ վողջ եք:
Հինգ բոպեյից հետո կրակ եմ բաց անում կամրջի վրա
բոլոր հրանոթներով:

Կամրջի վրա մի փոքր կրակ թարթեց և մի խղճուկ
միայնակ կրակոց լավեց: Ծիծաղը պահելով, կոմիսարը
տեսավ, թե ինչպես կրակողի մոտ մի քանի մարդ վաղե-
ցին և նրա ձեռքից խլեցին հրացանը: Շտապելով և սայ-

Թաքելով, յունկերները խմբովին վաղեցին դեպի գետա-
փը, և նրանց փոքրիկ վհատված Ֆիդուրներն անհետացան
մթուժյան մեջ: Կամուրջը դատարկվեց:

— Ահա, այգւսեւ եւ ավելի լավ ե... Կովողներ,—
բարեսիրտ արհամարհանքով նրանց ուղեկցեց կոմիսարը և
խսկույն հրամայեց:

— Յերկրորդ վախտայի յենթավախտայիններին հրա-
ցաններով ափ իջնել: Անհապաղ կամուրջը միացնել և
պոստեր զբաղել յեկեքերի մոտ:

Սանդուխտների վրա դոփդոփեցին վոտները, ճռճոս-
ցին տալիները (գլապարանները): Սև, տարափի թելեր
անցկացրած մթուժյան մեջ կանգնած եր «Ավրորան» կա-
մըրջի մոտ անչարժ, դաժան, աղբարարելով հին աշխար-
հի կործանումը:

Որը դորշ եր, մուսլ և քամոտ: Նեփան փքվում եր:
Ծանր, չուգունի դույն ունեցող ջրի յերեսին սահում էյին
դեղնավուն փրփրակալած կատարները և թռչում եր քա-
մու պոռթկումներով պոկած ջրային փոշին:

Քաղաքը կամուրջների հետևում հանդարտված, ամա-
յացած և թաց եր: Փողոցներում սովորական շարժում չը-
կար: Հաճանավի կամրջակից յերևում էյին Վասիլյեվյան
կղզու գծերի դատարկված ձորերը:

Յերբեմն-յերբեմն լավում էյին հրացանային հրաձգու-
թյան խուլ արձագանքները: Վաղ առավոտը Ռազմա-Հե-
ղափոխական կոմիտեյի մարտական ջոկատները զբաղեցին
կայարանները, կամուրջները, ելեկտրական կայանները և
գլխավոր հեռագրատուներ: Բացի գլխավոր հեռագրատնից
ժամանակավոր կառավարության զորամասերը հանձնում
էյին իրենց դիրքերն առանց մարտի: Միքանի ցրված ձի-
դեր, կարճ սրնթաց գրոհ, և զրաված շենքերից դուրս
էյին բերում զինաթափ արած յունկերներին և հարվածա-
յիններին՝ ձեռքերը բարձրացնող, ճմլված, կծկված տես-
քով: Գլխավոր հեռագրատուներ գիմադրեց յերկու ժամ:

Այդ մարտի ժամանակ Նեվայով «Ավրորայի» մոտով

սնցավ Կրոնշտադտի նաւահանգստի կատերի կողմից բուք-
սերի վերջրած հսկայական բարժան ուղղաձուլայիններով:
Հաճանավի խումբը, նկատելով կրոնշտադտցիներին, կախ
եր ընկել բորտից, թափահարելով գլխարկները, վողջունե-
լով ընկերներին: Բարժայի քթից բարձրահասակ, դան-
դուր մաղերով, դորշադույն աչքերով ուղղաձուլայինը,
կոճկաբաց բաճկոնով, չարաճճիորեն գոռաց:

— Եյ, ավրորականներ: Ինչո՞ւ յեք բորտին նստած:
Ափ իջե՛ք—գործ կա:

Բարժան անցավ կամրջի տակից աղմուկով և խիզախ
յերգով և կանգնեց Անդրիական դետափի վայրէջքի մոտ:
Ռազմաձուլայինները նրանից ափ դուրս թափվեցին:

Ավրորացիները նախանձով էյին նայում դետափով վա-
զող կրոնշտադտցիներին: Բայց նավը թողնել չի կարելի:
Կոմիսարն առավոտյան վեցից անբաժան կերպով կանգ-
նած եր կամրջակի վրա: Անձրեցի վրայից փայլուն չի-
թերով հոսում եր ջուրը:

— Ընկեր կոմիսար:

Կտրուկ դարձավ դեպի ձայնը: Շնչակտուր ուղիստը
նրան մեկնեց բլանկը: Զգուշաբար բլանկը դրեց չտուր-
մանական սեղանի վրա և շտապորեն աչքի անցկացրեց
ոսդիոդրամի տեքստը:

«Բոլորին, բոլորին, բոլորին: Ժամանակավոր Կա-
ռավարությունը տապալված է, պետական իշխանությունն
անցել է Բանվորների և Զինվորների Դեպուտատների
Պետրոգրադի Սուհրդի որդանի՝ Ռազմա-Հեղափոխական
Կոմիտեյի ձեռքը, վորը գլխավորում և Պետրոգրադի
պրոլետարիատը և կայազորը: Այն գործը, վորի համար
պայքար է մղում ժողովուրդը, հետևյալն է՝ դեմոկրա-
տիկ խաղաղության անհապաղ առաջարկում, պոմեչչիկ-
ների հողի սեփականության վերացում, բանվորական վե-
րահսկողություն արտադրության վրա, Սուհրդային կա-
ռավարության ստեղծում,— այս գործն ապահովված է:

Կեցցե՛ք՝ բանավորների, գինավորների և գյուղացիների հեղափոխությունը»:

Կոմիսարն ուղղվեց, խորը շունչ քաշեց և վերցրեց գլխարկը: Բաց գլխով նա մոտեցավ կամրջակի յեղրին: Նրա առջևը կիսաբաքի վրա, հրանոթների մոտ անշաքժ և մոայլ կանգնած եյին հրանոթների թրջված սպասար-կողները, իսկ բորտերի յերկայնությամբ մութախնների մոտ հավաքվել եյին ռազմածովայինների խմբակները. վորոնք լարված ներսով ականջ եյին դնում քաղաքի հեռավոր աղմուկներին և դիտում եյին կամրջի հետևի մառախլային մշուշը:

Ձինվորական կարգապահության տեսակետից այդ անկարգություն եր: Մարտական տաղնապը նվազվել և դեռ լուսաբացին, և տախտակամածի վրա չեր կարելի թրև գալ վոչ մեկի, բացի հրանոթային համրանքներից: Բայց կոմիսարը հատկանում եր, վոր վոչ մի ուժով այս բոպեյին չես հեռացնի ցած՝ հուզված, վառվող մարդ-կանց:

Հուզումը ճնշելով, նա ճչաց. «Ընկերներ՛ր»:

Գլուխները դարձան դեպի կամրջակը: Մարդկանց աչքերը բռնկվեցին անհամբերության աղա՛հ փայլով:

— Ընկերներ՛ր.— կրկնեց կոմիսարը, թափահարելով բլանկը,— մենք տարանք, ժամանակավոր կառավարությունը մեռավ... Կեցցե՛ք՝ բուլչեիկյան կուսակցությունը, կեցցե՛ք՝ Խորհրդային իշխանությունը:

Կիսաբաքի վրա բռնկվեց «ուռա», և, կարծես թե, ի պատասխան դրան, ափից, Սենատական հրապարակից հաճախակի և բարձրաձայն ճոճուացին զնդացիները:

Պարզ եր, վոր այնտեղ, քաղաքում դեռ կռվում են: Բեկիչովը բլանկը դրեց բաճկոնի դրպանը:

— Համրանքները հրանոթների մոտ: Ավելորդներին տախտակամածից ցած իջնել: Բոլորը տեղերը:

Խումբը նետվեց դեպի իջանցքները: Սանդուխներով իջնելիս, ավրորցիները նետում եյին վերջին հայացքներն

ափին: Կիտաբաքը դառարկվեց: Զգված փողերն անաղմուկ դարձան լսվող հրաձգության ուղղությամբ, ճոճվեցին ու սառան:

Հոկտեմբերյան գեշերվա մթությունն ավելի ու ավելի խիտ եր հեղեղում Նեվան ու քաղաքը: Դվորցովի կամրջից լսվում եր շարունակ ուժեղացող յերկուստեք հրաձգությունը: Սև և մոայլ հսկայական զանգվածի պես սառել եր հեռվում, կամուրջների հետևում Զմեռային պալատը: Միմիայն յերկու-յերեք պատուհաններում լույս կար: Պալատը նմանում եր նավի, վորը մարել և ճրագները, վորպեսդի ծածուկ գեշերային նավարկության դնա:

Յերբ ուժեղանում եր զնդացրային ճարճատյունը, կամրջակից յերևում եր բաց վարդադույն թարթում մութ յերկնքում, Ադմիրալտեյստովոյի (ծովային վարչության) վերևում: Անշարժ օիլուետների պես կամրջակի վրա կանգնած եյին նշանաբանները: Կայմերի ձղիչների մեջ և վերնաշենքերում սուլում եր սառցային քամին և մերթ-ընդ-մերթ կամրջակի վրայից անցնում եյին, հայտնի չե, թե վորտեղից թռչող պատահական զնդակները:

Մատներով կառչած բազրիքների սառեցնող յերկաթից Բեկիչովը նայում եր, առանց հայացքը հեռացնելու, Պետրոպավլովսկի կողմը, վորի ցածր օիլուետի վերևում հաղիվ նկատելի ասեղի պես լույս եր տալիս բերդի վոսկեջրած սայրը:

Բեկիչովը դժվարությամբ մատները պոկեց բազրիքից: Նայեց կողքին կանգնած հրամանատարին: Լայնացած, չփութությամբ լի աչքերից հասկացավ, վոր հրամանատարը հաղիվ թե հասկանա հրամանը: Մի ակընթարթ զայրույթ դրաց, բայց չբարկացավ: Վերջին հաշվով ինչ կարելի յեր պահանջել ոֆիցերից: Այն ել և

լավ, վոր չի փախել, վոր կանգնած է հենց այստեղ, կամրջակի վրա:

Յեւ, իր մեջ զգալով իշխանության և պատասխանատվության մի ինչ վոր միանգամայն նոր դիտակցություն, Բելիշովը հանգիստ կերպով հեռացրեց հրամանատարի խոնարհած ֆիզուլերան և կռնալով մութակների վրայից, հրաման տվեց դեպի կիսաբաքը, իրեն համար անսպասելի իշխանական հրամանատարական ձայնով:

— Բթայինը... Ձմեռնայինին, ուղղակի նշանառությամբ... — ընդմիջում արավ. — կրակ:

Կանաչավուն-սպիտակ կայծակը փայլեց քթային թնդանոթի վերևում, լուսավորելով կիսաբաքը, հրանոթային համրանքի սև սիլուետները, կամրջակը: Չոր հարվածից ցնցվեց տախտակամածը վոտների տակ: Ձրդի թնդաձայն դղրդուլներ ծածկեց իր ծանր հլորությամբ բոլոր հնչյունները:

„Морской Сборник“ № 11, 1937 թ.:

„ՍՍԵՐՍՈՆՆ“ ԵՍԿԱԴՐՐՈՅԻՆ ԱԿՆՆԱԿՐԻ ՎՐԱ

Հիշողության մեջ պարզորոշ կերպով պահպանվել են 1917 թվի Հոկտեմբերյան պատմական օրերը: Դեպքերից մի քանի օր առաջ արդեն պարզորեն զգացվում էր կերեն-չինայի դատապարտվածությունը: «Սամսոն» եսկադրային ականակիրը, վորի վրա յես նախարկում էյի վորպես ռադիստ, այն ժամանակ կանգնած էր Հելսինգֆորսում:

Դեպքերի սրությունը հատկապես զգացվեց հոկտեմբերի 23-ին: Հիշում եմ, մենք, Ե հողի սամսոնովեցներս, նստած ենք ծովայինների ակումբում և աշխուժորեն զբոսացում ենք Ռիպայի ծոցում գերմանացիների դեմ վերջերս մղած մարտերի մասին, նախախմբի մարտական և քաղաքական տրամադրությունների մասին, Կերենսկու և նրա արբանյակների նկատմամբ ուժեղացող թշնամության մասին:

Հնարավոր է, վոր մեր զբոսացը չարունակվեք մինչև ակումբի հենց փակումը: Բայց հանկարծ ներս է վազում մի նավաստի:

«Ո՞վ է այստեղ «Սամսոնից»: Շտապ նավը գնացե՞ք»:

Առանց մի բոպե կորցնելու, վազում ենք ականակիրը:

Պարզվում է, վոր հենց նոր է տեղի ունեցել Բալթյան Նավատորմի Կենտրոնական Կոմիտեյի արտակարգ նիստը, վորը քննության է առել ժամանակավոր կառավարության տապալման համար հեղափոխական զորքերի ուղևորության հարցը: Նշվել են ամենափոքահելի նավախմբեր ունեցող ականակիրները շտապ Պետրոգրադ ուղարկելու համար:

Հայտնի դարձավ, վոր վորոշ ականակիրների մեխանիկները, պատճառ բռնելով նավերի մեխանիզմներում յեղած դանազան դեֆեկտները, փորձում էյին խույս տալ

Պիտերի արշավից: Մեր ականակրի ինժեներ-մեխանիկ
Ռեկլայտիսը փորձում եր նույն ձևով վարվել:

«Շոգեմուղի գլխավոր մագիստրալում,— ասում եր
նա,— Փլանցները միջև պատուվել են միջադիրները: Դը-
րանց տեղափոխման և նորոգման համար յերկար ժամա-
նակ ե պահանջվում: Պետք ե արշավը հետաձգել»:

Այդ մասին իմանալով ականակրի խումբը վրդովվեց:
Նույն դիշերը, հոկտեմբերի 23-ից լուրս 24-ը, խումբն
ինքնուրույն կերպով ձեռնարկեց նորոգմանը: Լարված աշ-
խատանքի հետևանքով, յերեք ժամից հետո մագիստրալը
նորոգված եր: Այդ նույն ժամանակի ընթացքում կարո-
ղացան ընդունել արշավի համար անհրաժեշտ բոլոր նյու-
թերը՝ նավթը, մթերքները և այլն:

Հրամանատարական կազմի կողմից սարտատժի հնա-
րավորութունը հաշվի առնելով, նավային կոմիտեն իր
վրա վերցրեց արշավի նախապատրաստման և անցկացման
լրիվ ղեկավարութունը: Յենտորալթ հայտնեցին պատ-
րաստ լինելու մասին և վաղ առավոտը, ընդունելով
«Ռեսպոնդենտ» դժանավից մոտ հարյուր մարդ մի դեմ-
ված խումբ, դուրս յեկանք դեպի Պիտեր:

Նավախումբն իմանում եր, թե ինչ նպատակով ե դը-
նում նավը: Ձգացվում եր մարտական տրամադրութուն
և լիակատար վստահութուն՝ սոցիալ-համաձայնողական
կառավարութունը տապալելու դործում: Նեվայի բերանը
մտնելու ժամանակ նավի վրա բարձրացրած եր մի հսկայա-
կան դրոշակ հետևյալ մակարդով՝ «Ամբողջ իշխանութուն-
նը խորհուրդներին»:

Նույն օրը, հոկտեմբերի 24-ին խարխալ գցեցինք Նի-
կոլայեվյան կամրջի մոտ: Արդեն մուլթն եր: Մեր լուսար-
ձակները պարբերաբար լուսավորում եյին Նեվայի յերկու
առասինյա փողոցները: Այդ փողոցներում վոչ մի մարդ
չկար, ամեն ինչ թափնվել և հանդարտվել եր:

Մեղանից վոչ հեռու գտնվում եր «Ավրորան»:

Յերեկոյան մոտ ժամի 10-ին տեղի ունեցած նավա-
խմբի ընդհանուր ժողովում միահամուռ կերպով վորոշ-

վեց. միանալ Բանվորների և Գյուղացիների Դեպուտատ-
ների Կրոնշտադտի խորհրդին, այլ խոսքով, տապալել ժա-
մանակավոր կառավարութունը:

Վորոշ ժամանակից հետո մի հրանոթային ձիգ լսվեց:
Ամբողջ նավախումբը դուրս վազեց վերին տախտակամօր:
Վախտապահը հայտնեց, վոր կրակեց «Ավրորան» Ձմեռա-
յին պալատի ուղղությամբ:

Ձիգից անմիջապես հետո միանգամից սկսվեց դեղա-
ցիլների ու հրացանների կատաղի ճարճատյուն Ալեքսան-
դրյան այգու շրջանում:

Իսկույն «Ռեսպոնդենտ» դեսանտը և մեր խմբի մի
մասը լրիվ սպառազինված ափ դուրս յեկան հեղափոխա-
կան զորքերին ողնելու համար: Դրա հետ միաժամանակ
համարյա թե վողջ հրամանատարական կազմը կալանավոր-
վեց ընդհանուր նավասենյակում:

Մնացած նավախումբը դրավեց իր մարտական պոս-
տերը հրանոթների մոտ, նշանառութուն կատարելով դե-
պի Ձմեռային պալատը: Մարդիկ պատրաստ եյին Ռազմա-
Ծովային Հեղափոխական Կոմիտեյի առաջին հրամանով
կրակ բանալ:

Կրակել հարկ չեղավ: Ուշ դիշերը նավախումբը վե-
րադարձավ ափից, ուրախալի լուր բերելով ժամանակա-
վոր կառավարության տապալման մասին:

Հետևյալ ամբողջ օրը, հոկտեմբերի 25-ին տեղի յեր
ունենում կերենչինայի մնացորդների լիկվիդացիան: Իսկ
մյուս օրը նավախումբը հսկայական դայրույթով կարգաց
եսերական «Դելո նարոդա» թերթիկում մի պրովոկացիոն
հոդված՝ «Ինչպես «Մամսոնի» ծովայինները հիմարաց-
վել և յեկել են Պիտեր, չիմանալով, թե ինչի համար»:
Նավախումբը շտապ հրավիրված միտինգում կազմեց ե-
սերների այդ լիտի յելույթի պատասխանը:

Մենք ուղղվեցինք «Պրավդայի» խմբագրութունը,
վորտեղ ընդունեցին մեր հոդվածը և հրապարակեցին ամ-
սի 27-ին:

Այսպես մենք դիմավորեցինք հոկտեմբերյան օրերը:

«Սամսոն» եսկադրային ականակիրը (վորն այժմ նա-
վարկում է այլ անվան տակ), հավատարիմ լինելով Հոկ-
տեմբերյան տրադիցիաներին, աչալուրջ կերպով տանում
է իր քսանամյա մարտական վախտան, պահպանելով պրո-
լետարական Մեծ հեղափոխության ուրախի՝ Լենինի վա-
ռապանձ քաղաքի մատուցները:

„Морской Сборник“ № 11, 1937 թ.:

Ս. ԼՈՒԿԱՅԵՎԻՉ

ԴԵՊԻ ԴՐՈՋ ԶՄԵՌԱՅԻՆ ՊԱԼԱՏԻ ՎՐԸ

Բալթյան նավատորմի նավաստիների մասսաների հե-
ղափոխական ակտիվությունը հատկապես փայլուն կեր-
պով արտահայտվեց 1917 թվի ապրիլի 1-ին, յերբ Հել-
սինգֆորսը և Կրոնշտադտը հրաժարվեցին բուրժուական
ժամանակավոր կառավարությանը յերդում տալուց:

Մասսաները բուռն կերպով ակտիվանում էին: Մա-
յիսի 13-ին Կրոնշտադտում և հունիսի 10-ին Հելսինգ-
ֆորսում, այդ պլխավոր ծովային բազաներում, հսկայա-
կան ցույցեր տեղի ունեցան բոլշևիկյան լոզունգների տակ՝
«Կորչեն տաս կապիտալիստ-մինիստրները», «Ամբողջ իշ-
խանությունը խորհուրդներին»: Ինձ, վորպես պատգամա-
վորի, հարկ յեղավ ներկա լինել Բալթյան նավատորմային
առաջին համագումարին: Այստեղ նույնպես զգացվում էր
մասսաների հեղափոխական թավր և բարձր քաղաքական
ակտիվությունը:

Բուրժուական-կադետական, մենչևիկյան և եսերական
մամուլն ուժեղացրեց զրպարտական կամպանիան Լենինի
և բոլշևիկյան կուսակցության դեմ, հնարելով զանազան
հերյուրանքներ Բալթյան նավատորմի բոլշևիկացու հեղա-
փոխական նավաստիների դեմ:

Քաղաքական դեպքերը հատուկ սրություն բախավե-
ցին կորնիլովյան ավանտյուրայից հետո, վորի լիկվիդա-
ցիայի դործում Բալթիկայի նավաստիներն ամենազործոն
մասնակցություն ունեցան: Յենտրոբալթը, վորի նախա-
դահ էր ընտրվել նավաստի Դիրենկոն, վորոչեց ժամա-
նակավոր կառավարության կարգադրությունները չկա-
տարել և նրա իշխանությունը չճանաչել:

Սեպտեմբերի 25-ին, Կերենսկու արդեպմանը հակա-

ուակ, տեղի ունեցաւ Բալթիան նաւատորմի յերկրորդ համադումարը: Համադումարի բոլոր վորոշումները տողորված ելին իշխանութիւնը խորհուրդներին անցնելու գաղափարով:

Ոֆիցերութեան հակահեղափոխական մասի դիմադրութիւնը պարտութեան մատնելէ: Ոֆիցերութիւնը, վորը ճնշված եր սոցիալիստական հեղափոխութեան վրա հասնող փոթորկով, անդոր եր վորեւե ուսւ բան հակադրել կամ արգելակել հեղափոխական դեպքերի անդուսպ ընթացքը: Ոֆիցերութիւնը հույս ունէր հակահեղափոխական ուժերի համախմբման և մօբիլիզացիայի մասին, այն մասին, վոր կհաղթանակի ռազմական դիկտատուրան, և այդ բոլոր կոմիտեները, միտինգները, կուսակցական ֆրակցիաները, բոլշևիկյան թերթերը, վորոնց ընթերցանութեամբ տարվում ե նախաստիների մեծամասնութիւնը, կանհետանան կոշմարտին յերազի պես:

Հեղափոխութիւնը՝ պատմութեան լոկոմոտիվը, ինչպէս ասում եր Մարքսը, — ավելի ու ավելի յեր մօտենում:

Լենինի ուղղակի ցուցման համաձայն, Յենտրոբալթը Հոկտեմբերյան դեպքերի նախորդակին նախըը մարտական պատրաստութեան ե բերում և նրանց մի մասն ուղղում ե Պետրոգրադ: Պիտերի բանվորների կարմիր գվարդիական ջոկատները լրացվել ելին նախաստիների խմբերով:

Յերկրի բոլոր ծայրերից՝ Բալթիկայից, Սևծովյան նաւատորմից, Կասպից ծովի, Սակառունյան, Ուրմիա—Վանի, Դանուբյան, Ամուրյան, Հյուսիսային, Սիբիրյան նաւատորմիկներէից ու մյուս ծովային մասերից պատգամավորներ են յեկել խորհուրդների առաջիկա II համադումարը և նախաստիների Համառութաստանյան I համադումարը: Պատգամավորները յեկել են նակաղով՝ պաշտպանել բոլշևիկներին, կենսագործել բոլշևիկյան լոզունգները: Նախաստիների պատգամավորների կազմակերպող և ղեկավարող կենտրոն հանդիսացաւ Ռազմա-ծովային Հեղափոխական կոմիտեն, վորը տեղավորվել եր Գլխավոր ադմի-

բալտեստովոյում, տխրահռչակ Ժամանակավոր կառավարութեան ռեզիդենցիային անմիջորեն մօտիկ:

Ադմիրալտեստովոն արագորեն հեղափոխական միջնաբերդ եր դառնում: Այստեղ ելին գալիս նախաստիների ջոկատները, սպառազինված զնդացիներով, հրացաններով, նռնակներով: Կոմիտեյում շարունակ ճոճում ելին հեռախոսները, կարգադրութիւն ելին արվում պատվիրակներին, ինֆորմացիա յեր հավաքվում դետքերից և ծովային մասերից: Դա նախաստիների իսկական մարտական շտաբն եր, վորը սերտ կապ եր պահպանում Սմոլնո հետ, վորտեղից իրագործվում եր ապստամբած կայազորի և Պիտերի սրբաշարիատի ընդհանուր ղեկավարութիւնը:

Վրա հասաւ պատմական դիշերը: Դեռ մթնշաղկային մթութեան վրա հասնելու հետ միասին սկսվեց զնդացրային և հրացանային հրաձգութիւնը: Մենք յերեքս, Բալթիկայի նախաստիներս, զնդացրով զինված դրավեցինք Ալեքսանդրյան ալդու (այժմ Աշխատավորների ալդի) դիրքերից մեկը, բանաստեղծ Լերմոնտովի հուշարձանի մօտ: Շարունակ սուլում ելին, հայտնի չե, թե վորտեղից արձակած զնդակները: Մեր զնդացիը պետք ե գործեր ադմիրալտեստովոյից տված հատուկ ազդանշանով: Բայց դործի զնել այն հարկ չեղաւ: Ավրորայից արձակած ձիգից հետո, ալդու ցանկապատի հետևում յերևացին և արագ անհայտացան նախաստիների, զինվորների և կարմիր գվարդիականների սիլուետները: Ներխուժեցին Ջանուարին պալատը: Միանգամայն իրենց կօրցրած յունկերները վողորմածութիւն ելին խնդրում: Նրանց արագորեն զինաթափ ելին անում, նազանները, հրացանները և փամփուշտները ձեռքից ձեռք տալով, ուղարկում ելին հրապարակ կարմիր գվարդիական ջոկատներին:

Կանացի գումարտակի հարվածայնուհիները, վորոնք կրակում ելին պալատի ճակատի փայտե ծածկարանի հետեից, այժմ վար են դրել հրացանները, հիստերիկորեն մի ինչ վոր բան ելին աղաղակում, բայց մարդ չկար և ժամանակ չկար, վոր նրանց արդարացումները լսեր:

Ամբողջ գիշերը զննացրային և հրացանային հրաձգու-
թյուն եր լսվում:

Հետեւյալ որը մենք Անատոլի Ժելեզնյակովի հետ մի-
ասին, հետագայում, վորի հետ ցրեցինք Սահմանադիր
Ժողովը, մի քանի նախաստիների հետ բեռնատար մե-
քենայով մոտեցանք «Բիրժեվիա Վեդոմոստի» հրատարակ-
չությանը, Գալերնայա փողոցում (այժմ Կրասնայա փո-
ղոց), թուղթ բռնազրավելու համար: Պահեստը սահապանող
միրուքավոր աշխարհադրայինը սկզբում մեզ չէր թողնում
անցնել, բայց յերբ մենք նրան բացատրեցինք, վոր մի-
նիստները կաշնաւորված են, իսկ իշխանությունն ան-
ցել է բանվորների և գյուղացիների ձեռքը, նա հրացանը
գրեց անկյունը և սկսեց ողնել մեզ թուղթը բեռնելու գոր-
ծում:

Անսպասելիորեն հրատարակչության գրասենյակից
դուրս թռավ «Բիրժեվիա Վեդոմոստի» և «Ուոնյոկ» ժուռ-
նալի տեր Պրոպկերը, վորը պարզեւատրվել էր Կերենսկու
կողմից արծաթե մեդալով քաջության համար, խրախու-
սյն բանի համար, վոր աղիտացիա յեր մղել զինվորներին
մեջ «մինչ հաղթական վախճանը պատերազմի համար»:
Աշխարհադրային զինվորը, հրացանը վերցնելով «ձեռքի»
գրությամբ բարկացած ճչաց. «Հեռացի՛ր, սատանայի
բուրժույ: Հիմա մենք ինքներս ենք տերերը»:

„Марский Сборник“ № 11, 1937 թ.:

1918—1920 թթ. ԲԱՆԱԲԱՑԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԿԱՐՄԻՐ ՆԱՎԱՏՈՐՄԻ ՄԱՍՆԱԿՑԵԼՈՒ ԽՐՈՆԻԿԱՅԻՑ

1918 թ.

ՓԵՏՐՎԱՐ

12. Սոցիալիստական Բանվորա-Գյուղացիական Կարմիր Նավա-
տորմի կազմակերպումը և հին ցարական նավատորմի արձակումը:

25. Բալթյան նավատորմի նավերի հեռացումը Ռեվելից Հելսինկի-
ֆորս, Ռեվելի վերավումը գերմանական զորքերի կողմից:

ՄԱՐՏ

12. Բալթյան նավատորմի նավերի՝ Հելսինկիֆորսից Կրոնշտադտ
սառցային արշավի սկիզբը:

23. Մամուրյան նավատորմի կի մասնակցությունը՝ Բաղդովեչեն-
սկում սպիտակ գլարգրիականների և ճաղանացիների հակահեղափոխա-
կան յեկույթի ճնշման գործին:

29. Լավենստրի կղզու մոտ սպիտակ ֆինների կողմից «Յերմակ»
սառցահատի զննակոծումը, վորը զնում էր նավերը Հելսինկիֆորսից
Կրոնշտադտ դուրս բերելու համար:

ԱՊՐԻԼ

20. Սևծովյան նավատորմի հեռացումը Սևաստոպոլից Նովորոս-
սիյսկի:

ՄԱՅԻՍ

20. Վալդայի նավատորմի կազմակերպումը ընդ. Մարկինի
գլխավորությամբ:

ՀՈՒՆԻՍ

18. Սևծովյան նավատորմի նավերի ջրասուզումը Նովորոսսիյսկի
ռեյդում, գերմանական ինտերվենտների կողմից նրանց զրավելուց
խուսափելու համար:

1. Անգլո-Ֆրանսիական ղեսանտի ակհանումը Մուրմանսկում:
22. Վոլգայի վրա Մվիյաթսկի մոտ «Դեյո Սովետա» ռազմական ռոգենավի հերոսական կորուստը չեխոսլովակների դեմ մղած մարտում:

ՈԳՈՍՏՈՍ

2. Արեանգելսկի գրավումը դաշնակիցների ղեսանտային ջոկատի կողմից դեռ. Պուլև հրամանատարութամբ: Հյուսիսային Դվինայի նավատորմի կազմակերպումը և առաջին ընդհարումն ինտերվենտների հետ:
4. Ճապոնացիների, ամերիկացիների, անգլիացիների, Ֆրանսիացիների և իտալացիների դաշնակից ղեսանտի ակհանումը Վլադիվոստոկում:
9. Վ. Ի. Լենինի կողմից Բալթյան նավատորմին կարգադրություն անելն ականափակոց դեռու մասին:
18. Հյուսիսային Դվինայում «Ֆենիքս» բուքսերի մարտը ինտերվենտների դեմ:
19. Ինտերվենտների պարտությունը Հյուսիսային Դվինայում, Պուլևա-Բորկի գյուղի մոտ Կարմիր Բանակի և Նավատորմի միասնական զործողությունների հետևանքով:
21. Ծովայինների 1000 մարդուց բաղկացած 4-րդ Բալթյան ջոկատի ժամանումը Հյուսիսային Դվինայի Ֆրոնտը:
23. Վ. Ի. Լենինի Ռեբրինսկ ուղարկած հեռագիրը Բալթյան նավատորմի ականակիրներին առաջարկումը դեպի Վոլգան արագացնելու մասին:
24. Կարմիր Բանակի զորամասերի և Ամուրյան նավատորմի նավատորմների մարտը ճապոնացիների դեմ Ուսսուրի կայսրանում, վորի ժամանակ շատ նավատորմեր հերոսաբար զոհվեցին:
27. Բալթյան նավատորմի ականակիրների միացումը Վոլգայի Ռազմական նավատորմի հետ:
28. Նավատորմի հրամանատար ընկեր Պավլին Վինոգրադովի հերոսական մահը Հյուսիսային Դվինայում սպիտակների դեմ մղած մարտում:
31. Վոլգայի նավատորմի կողմից սպիտակներին հասցրած պարտությունը, Վոլգայի վրա Պեչիչ գյուղի մոտ ղեսանտ ակհանումը փորձերի ժամանակ:

3. Վոլգայի նավատորմի նավերի մարտը սպիտակների մարտկոցների դեմ Վերին Ուսսուրի մոտ:
 6. Վոլգայի նավատորմի կողմից ղեսանտի ակհանումը, Վլադիվոստոկ և Սուրբիցկայա գյուղերի մոտ, Յարիցկի Ֆրոնտում ուղեբացիների համար:
 - Մարտ սպիտակների դեմ Ռինոկի մոտ, ականահան ախտադրանքները Յարիցկի մատույցի մոտ:
 7. Ճապոնական զորքերի կողմից Ամուրյան նավատորմի և նրա բազայի ամբողջ տերիտորիայի (Ոսկոկայան դետաիորել) գրավումը:
 - Վոլգայի նավատորմի նավերի կողմից Կազանի և նրա շրջակայքի ղեղակոծումը:
 9. Վոլգայի նավատորմի նավերի ճեղքում ընկ. Մարկինի հրամանատարութամբ դեպի Կազանի նավամատույցները և ղեսանտի ակհանումը:
 10. Կազանի դոհումն ու գրավումը կարմիր զորքերի կողմից:
 11. Վոլգայի նավատորմի մարտը սպիտակների նավատորմի դեմ և Կլուչիչկա գյուղի գրավումը:
 16. Վոլգայի նավատորմի կողմից Բոգոբուգիոյե գյուղի և Կամայի գետաբերանի գրավումը մարտի միջոցով:
 18. Նավատորմի կազմակերպումը Կամա գետի վրա:
 22. Վոլգա-Կամայի նավատորմի կողմից Չիստոպոլ քաղաքի գրավումը և հաղթանիշների զավթումը:
 25. Վոլգայի նավատորմի նավերի մարտը սպիտակների դեմ և Սվյատիե Կլուչի գյուղի և նրա շրջակայքի գրավումը:
- ## ՀՈՍԵՄԲԵՐ
1. Վոլգայի վրա Պյանի-Բորի մոտ տեղի ունեցած մարտում «Վանյա-Կոմունիստ» ռազմական ռոգենավի կործանումը և Վոլգայի նավատորմի կազմակերպիչ ընկ. Մարկինի հերոսական մահը:
 7. Իսթվսկի մոտ սպիտակ զվարդիական «Տրուդ» ռոգենավի խորտակումը:
 17. Վոլգա-Կամայի նավատորմի նավերի հարձակումը Գալստինի վրա (Բելայա գետ) և դերի վերջնական կարմիր բանակայիններով բարձրագույն գրավումը:
 28. Վոլգա-Կամայի նավատորմի կողմից Նիկոլո-Բերեզովյան շրջանի գրավումը:

4. Վոլդայի նավատորմիկի նավերի արչավանքը Բելալյա դետով գետի վեր 90 վերստ հեռավորությամբ:

Աստրախանո-Կասպյան նավատորմիկի կողմից Ձեչեն կղզու մոտ սպիտակների նավերի դրավումը:

10. Աստրախանո-Կասպյան նավատորմիկի կողմից Բրյանսկայա ցամաքալեզվակի վրայի ռադիոկայանի փոչնչացումը և սպիտակների «Կառուքման» փոստատար շոգենավի դրավումը:

19. Բալթիկ ծովում քաղաքացիական պատերազմի սկիզբը:

Անգլիական ծովային ուժերի հանդես դալը Բալթիկայում և Ֆիննական Պոլմալո և ինո մարտկոցներից մեր նավերին զնդակոծելը:

25. Դաչնակիցների եակադրայի ժամանումը Սեվաստոպոլ, անգլիական Կոլտորպ ադմիրալի հրամանատարության տակ:

27. Ռեվելյան ռեյդի հետախուզությունը «Տուր» փոստային սառցահատի կողմից:

20. Կարմիր Բանակի զորամասերի և նավաստիների դեսանտի կողմից Նարվա քաղաքի դրավումը:

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ

5. Բալթյան նավատորմի Հեղափոխական Ռադմական Խորհրդի կազմումը:

Անգլիական «Կոսսանդրա» հաժանավի կործանումը մեր ախանափակոցի վրա:

15. Անգլիական նավերի կողմից Պուրցե դյուդի մոտ (Ֆիննական ծոց) խճուղու և կամրջի զնդակոծումը:

18. Դաչնակիցների առաջին դեսանտի արհանումը Ողեսսայում:

29. Սպիտակ զվարդեականների կողմից Լոքսա ծոցիկում (Պապովինկ ծովածոց) դեսանտ արհանելու փորձի հետ մղումը:

30. Սպիտակ զվարդեականների կողմից Կոլդա ծոցիկում դեսանտ արհանելու փորձի հետ մղումը:

1919 թ.

ՀՈՒՆՎԱՐ

18. Եստոնական նավերի Նարվա գետը մուտք գործելը և նրանց կողմից Նարվա քաղաքի զնդակոծումը:

20. Ֆրանսիական զինվորների և նավաստիների հրաժարվելը Ողեսսայում հեղափոխական զորքերի դեմ կռվելուց:

ՄԱՐՏ

14. Դաչնակիցների զորքերի հեռացումը Նիկոլայեվից և իշխանության անցնելը Խորհուրդների ձեռքը:

ԱՊՐԻԼ

5. Ուկրաին ժյոն նախագահի նոտան Ֆրանսիական արտաքին գործերի մինիստրությանը, վերով բողոք և հայտնում՝ Ֆրանսիացիներին կողմից Ողեսսայից ռուսական նավատորմը և մեծ քանակությամբ բարձած տրանսպորտներ տանելու դեմ և պահանջ է դնում նրանց վերադարձնելու մասին:

17. Սեվաստոպոլի ռմարկոծումը Ֆրանսիական «Ֆրանս» գծանավի կողմից և նրա նավախմբի ապստամբությունը:

19. Ապստամբություն Սեվաստոպոլում կանգնած Ֆրանսիական նավատորմի՝ «Ֆրանս», «Ժան Բարտ», «Միլարս», «Վերնիս» և «Դյուչայլ» նավերի վրա:

28. Անգլիացիների կողմից Խերսոնեսյան փարոսի շրջանում (Սեվաստոպոլ) Սեծովյան նավատորմի 10 սուզանավի խորտակումը, վոք դրավվել էյին նրանց կողմից:

27. Դնեպրի նավատորմիկի կողմից Գլեբովկա դյուդի (Կիևի) շրջանում դեսանտի արհանումը Ստրուկի բանդաների լիկվիդացիայի համար:

30. Աստրախանո-Կասպյան նավատորմիկի կողմից Ալեքսանդրովսկի ֆորտի դրավումը:

ՄԱՅԻՍ

2. Դնեպրի նավատորմիկի հարձակումը Ջերնորիլի վրա և Ստրուկի բանդաների շոգենավի դրավումը:

6. Աստրախանո-Կասպյան նավատորմիկի կողմից «Լեյլա» փոստատար կատերի դրավումը և դեն. Գրեչին-Ալմադովին դերի վերցնելը:

9. Անգլիական «Մալբորո» դժանավի և ախանակիլների կողմից Վլադիսլավովկա կայարանի շրջանի (Սեծով) զնդակոծումը:

18. «Գավրիել» եսկադրային ականակրի և ականահանների մարտը չորս անգլիական եսկադրային ականակրներին դեմ:

29. Կարմիր Բանակի զորամասերի հարձակման անցնելը Յուդի-նիչի զորքերի դեմ և հարձակվող մասերի պաշտպանումը ծովափի յերկայնությամբ Բալթյան նավատորմի նավերի կողմից:

31. Բալթյան նավատորմի նավերի զնդակոծումը Կոպորյան ծոցում թնամու 8 եսկադրային ականակրներին կողմից:

ՀՈՒՆԻՍ

4. Կոպորյան ծոցում «Ալարդ» և «Գավրիել» եսկադրային ականակրներին մարտն անգլիական յերեք ականակրներին և սուզանավերի դեմ: Անգլիական «Լ—55» սուզանավի խորտակումը:

13. Խռովություն «Կրասնայա դորկա» ֆորտում: «Կիտորոյ» տրանսպորտի անցումն սպիտակների կողմը:

23. Անգլիական ինքնաթիռների առաջին հարձակումը Կրոնշտադտի վրա:

27. Ոնեգայի նավատորմի կողմից դեսանտի արհանումը Վիդլիցում և Տուլոքսում. սպիտակների խուճապային նահանջումը, հաղթանիչների դրավումը:

ՀՈՒԼԻՍ

3. Ռժիչև քաղաքի դրավումը Դենպրի նավատորմի կողմից:

31. Հարավային ֆրոնտում զրահանացքի հրամանատար, ծովադեսայ Անատոլի Ժեկոնյակովի, Սահմանադիր Ժողովի ցրման մասնակցի, կորուստը:

ՈԳՈՍՏՈՍ

2. Անգլիական «Կարադոկ» հածանավի կողմից Ոչակովի զնդակոծումը:

3. Ոնեգայի նավատորմի մարտը հակառակորդի կործանիչների և հիդրոինքնաթիռների դեմ Մեգ կղզու մոտ:

18. Անգլիական արագընթաց կատերների հարձակումը Կրոնշտադտի վրա:

20. Կարմիր Բանակի և Վոլգա-Կասպյան նավատորմի կողմից Կամիչին քաղաքի միատեղ դրավումը նավատորմների դեսանտի կողմից Նեկոլայեվկա գյուղի և հաղթանիչների դրավումը:

28. Դենպրի նավատորմի մարտը հակառակորդի յերկու զրա-

հակառակի և զրահանացքի դեմ Խոդորով ավանի մոտ և յերկու կատերի վոչնչացումը:

31. Ֆիննական ծոցում Սեակար կղզու մոտ անգլիական «Վիկտորիա» եսկադրային ականակրի խորտակումը:

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ

4. Ֆիննական ծոցում, մեր ականափակոցի վրա, անգլիական «Վերուլամ» եսկադրային ականակրի կործանումը:

20. Կարմիր Բանակի մասերի ամբողջ ֆրոնտով ընդհանուր հարձակման սկիզբը, Վոլգա-Կասպյան նավատորմի կողմից Օդեսայի ճակատի վերջնական համար:

25. Շրայան ծովում մեր նավերի կողմից հակառակորդի հաջրարձած 11 նավի և յերեք բարժայի դրավումը:

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ

2. Դենպրի նավատորմի կողմից Պեչեկ գյուղի մոտ Դենիկինի մասերի հարվածումը, վորոնք փորձում էին անցնել 58-րդ գլխավոր ալի թիկունքը. Դենիկինի «Դորբովոյեց» հրետանավի դրավումը:

21. Բալթյան նավատորմի նավերի կողմից Յուդենիչի զորքերի դրաված կետերի զնդակոծումը:

Կոպորյան ծոցում անգլիական ականափակոցի վրա «Կոնստանտին», «Գավրիել» և «Մվորոդա» եսկադրային ականակրների կործանումը:

1920 թ.

ՀՈՒՆՎԱՐ

13. Սրբերյան նավատորմի կազմակերպման սկիզբը:

ՓԵՏՐՎԱՐ

21. Կարմիր Բանակի մասերի կողմից Արևանդելի դրավումը և 7 սառցահատի, դետային նավատորմի և «Չեսմա» զննանավի զավթումը:

ՍՊԵՐԻՍ

1. Կասպից ծովում մեր ականափակոցի վրա սպիտակ դավադրական «Կնյադ Պոթարսկի» հածանավի կործանումը:

2. Նույն տեղում սպիտակների «Պրիլիվ» հրետանավի կործանումը:

4. Վոլգա-Կասպյան նավատորմի կիև մարտը «Ալեքսանդրովսկի» Փորտի մոտ սպիտակների նավատորմի կիև դիմ. սպիտակներից «Ալբա-տերալիա» հածանավի և «Չասովոյ» պարեկական նավի մեր կողմն անցնելը:

5. «Կարլ Լիբկնեխտ» եսկադրային ակնանակրի դեսանտի կողմից Ալեքսանդրովսկի Փորտի, ղերիների և հաղթանիչների զբաղումը:

9. Չեչեն կղզին զբաղելու ուղերայի կատարման ժամանակ փոթորկի հետևանքով «Կասպի» ակնանակրի կործանումը:

13. Վոլգա-Կասպյան նավատորմի կիև դեսանտային ջոկատի կողմից Չեչեն կղզու զբաղումը:

24. «Կարլ Լիբկնեխտ» եսկադրային ակնանակրի պարզեվատումը Կարմիր Դրոշի չքանչանով մարտական արժանիքների և Ալեքսանդրովսկի Փորտի զբաղման համար:

ՄԱՅԻՍ

1. Վոլգա-Կասպյան կարմիր նավատորմի Բաղու ժամանելը:

18. Ուլտիմատում անգլիական հրամանատարությունը Ենդելին հանձնելու մասին. նրա կողմից ուլտիմատումի ընդունումը և հետագույն դեպի Ռեչտ:

19. Կարմիր Կասպյան նավատորմի նավերի Ենդելի մտնելը, տեղական ժողովրդի խանդավառ վաղջույններով: Սպիտակ գվարդիական ամբողջ նավատորմի և խոչոր հաղթանիչների զբաղումը:

ՀՈՒՆԻՍ

2. Դնեպրի նավատորմի կիև նավերի հյուսիսային խմբակի ճեղքումը Լոյսովի մոտ:

11. Կիևի զբաղումը Դնեպրի նավատորմի կիև նավաստիների դեսանտի կողմից, նավերի ոգնությունը, և քաղաքի պահպանության աահմանումը մինչև Կարմիր Բանակի մասերի մոտենալը:

29. Կարմիր Բանակի մասերի և Դնեպրի նավատորմի կիև կողմից Պոդիլ քաղաքի զբաղումը:

ՀՈՒԼԻՍ

2. Վոլգա-Կասպյան նավատորմի կիև վերահագումը Կասպից ծովի Ֆոնային ուժերի:

V. Բանակի Հեղափոխական Թաղմական Խորհրդին տված Թույլատրությունը նավատորմի կազմակերպել Լենա դետի վրա:

ԳԵԿՏԵՄԲԵՐ

23. Կարմիր Բանակի մասերի կողմից, Կասպյան նավատորմի նավերի ոգնությունը, Աստարայի, Գեյկոյրանի, Պենսարի, Սելֆի-դորի զբաղումը:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

62

ԽՍՀՄ Բազմա-Ծովային զորքերի Ժողովրդական Կոմիսարիատ կազմակերպության մասին: ԽՍՀՄ Կենտրոնական Գործադիր Կոմիտե- յի և Ժողովրդական Կոմիսարների Խորհրդի վարչառությամբ, 30 դեկտեմբերի 1937 թ.	3
ԽՍՀՄ Բազմա-Ծովային նավատորմի որվա մասին Ընկեր Մոլոտովի Գերագույն Խորհրդի 1-ին Սեսիայում 1938 թ.	4
Հունվարի 15 աբտանանած ճառից	5
Ընկ. Ա. Ֆ. Սերգեյովի, Գերագույն Խորհրդի ղեկավարների, կրտսեր սուպանավորդ-հրամանատարի ճառը	9
Կարմիր նավատորմայինները Գերագույն Խորհրդի Սեսիայի և ընկեր Մոլոտովի ճառի մասին	13
Խաղաղության համաժողովի նախադրման	14
Ի. ԻՍԱԿՈՎ.— ԽՍՀՄ Ծովային հզոր տերություն	16
«Պրավդայի» առաջնորդողը— ԽՍՀՄ հզոր Ծովային պետու- թյուն և	25
«Կրասնայա Ջվեգդայի» առաջնորդողը— Սոցիալիզմի յերկրի Բազմա-Ծովային ուժերը	30
Պ. ՄՅԱԿՈՎ.— Մարտական համարարեկամություն	36
Ն. ՎԱՍԻԼՅՆՎ.— Միշտ առաջ	30
Ն. ԿՆԼԼ.— Մոտիկ անցյալը	60
Ն. ՈՋԱՐԵՎՍԿԻ.— Մարտ կայքերի նավատորմի դեմ: Ինչպես Բալթյան նավատորմները հարվածում էին գերմանական ազ- միակներին	80
ԲՈՐԻՍ ԼԱՎՐՆԵՆՎ.— «Ալբերան» Հոկտեմբերյան դիշերը	88
Ս. ՎՈՒԿՈՎ.— «Մամոն» եսկադրային ականակրի վրա	95
Ս. ԼՈՒԿԱՇԵՎԻՉ.— Գեյլի դրոհ Զմեռային պալատի վրա	99
1918—1920 թ. թ. քաղաքացիական պատերազմին Կարմիր Նավա- տորմի մասնակցելու խրոնիկայից	103

Գլավլիտի լիազոր՝ Վ.—2023. Հրատ. 4980

Պատվեր 627, Տիրաժ 5000

Թուղթ 62X94, Տպագր. 7 մամ.

Մեկ մամ. 32,320 նշան.

Հանձնված է արտադրության 11 հուլիսի 1939 թ.

Ստորագրված է տպագրության համար 19 հուլիսի 1939 թ.

Պետհրատի I տպարան, Յերեան, Լենինի 65

ԳԻՆԸ 1 Ռ.

11
28534

Нам нужно иметь
сильный военно-морской флот
Гиз Арм. ССР, Ереван, 1939 г.